Сабрана дела
Змаја Јована Јовановића

XV

Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

ДРАМА

ПРИПОВЕТКА

РАЗЛИКЕ ТЕКСТА

БЕОГРАД
Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.
12. Кнез Михаилова 12.
1935

Сабрана дела

Јована Јовановића Змаја

на дигитални свет донео

Золтан Чала
zcsala@pm.me

ПРИРЕДИО

ЈАША М. ПРОДАНОВИЋ

XV

ЧОВЕКОВА ТРАГЕДИЈА

ОД

ИМБРЕ МАДАЧА

Први призор

(На небесима. Господ окружен славом својом. Силни анђели клече. Четири арханђела уз престô му стоје. Велика светлост)

Анђелски хор

Слава му на висини, Богу великоме,
И земљо, и небеса, певајте његов сјај,
Његова једна реч је селену створила,
На његов један миг свему би био крај.
У њему сва је моћ, све знање, сва дивота,
А наш је део тек присенак сјаја тог.
Кличимо благодарни, нека се хоре гласи:
Један је недостижни, један је вишњи Бог!
Замишљај велик, вечни овапућен је сад,
И довршен је створ и облик му је дат;
Што год је живо, нек се топи у радости,
И нека хвалу одаје Божијој милости.

Господ

Остварена је мисô, која се свесвет зове.
Махина се већ креће, — и творцу одмор гове.
Јака је колу овом, јака осовина,
Поправке неће требат милôн'ма година.

Устајте, заштитници светова мојих, сад,
Јер ваш је даљи рад, размештај, сустав,
склад;
А ја ћу да се сладим гледајућ' како лете
Струјама своје мете божанства мојег чете.

(Заштитни духови звезда крећу се на све стране пролазећи испред престола, гурајући пред собом веће и мање, разнобојне, јединичне и двојне звездане кругле, репатице и маглене звездуљке. Чује се тиха музика сфера)

Анђелски лик

Погле ону пламен-лопту
У светлости самосвојној,
Око ње је јато звезда
У блистави разнобојној.
И најмања звезда сија,
Мислиш да је жижак мали,
А на њој је безброј створâ —
Животом се раздрагали.
Две се лопте залетеле
Да се сатру, да се здробе,
Ал' их држи јака узда,
Па се ипак не сукобе.
Ено друге, брзометне,
Као да је муња гони,
И на њој су живи створи,
Мирни, срећни милиони.

Види ону звезду скромну,
Ту је љубав у свом царству;
Сачувај је, вишњи Боже,
А на радост човечанству.
Ено онде, сад се рађа
Рој звездица, грозд светова.
Тамо даље, што је старо
Распада се до основа.
Репатица самовољна
Странпутице само гледа,
Реве криво, ал' јој не да
Дух закона, узда реда.
Ходи, ходи, духу млади,
Твој је позив текер настô,
Ходи с оном малом звездом,
Што се бели зеленкасто.
Тебе Божје око прати,
Немој, звездо, малаксати!
На теби ће вел'ке мисли
Дуги бојак бојевати.
На теби ће с' увек наћи
Зима с летом,
Ружно с лепим,
Трн са цветом,
Горка суза са осмејком,
Јарка светлост с тамном сенком,
И стигнуће много штошта
Божја срџба и милошта.

(Удаљују се заштитни духови звезда)

Арханђео Гаврило

Ти, штоно си исцрпала
Бесконачност просторије,
Која даде, на реч твоју,
Величине и даљине:
Осана ти, мисли!

(Пада ниче пред Господом)

Арханђел Михаило

Ти, што спајаш промену са непроменом.
Шаљућ' време временито
Кроза вечност вековиту,
Стварајући појединце и народе:
Осана ти, снаго!

(Пада ниче пред Господом)

Арханђео Рафаило

Ти, што пружаш сад блаженства,
Лијућ' савест у телеса,
И делећи мудрост своју
С целим светом:
Осана ти, доброто!

(Пада ниче пред Господом — Почивка)

Господ

А што ли тако ћути, шта мисли Луцифер?
Зар ти ниједне лепе немаш о створу мом, —
Ил' можда дело моје не свиди с' твојој ћуди?

Луцифер

А шта да ми се свиди? Та игра, шта ли је?
Пробудио си дрско у разним телима
Ћудљиве особине, што досад спаваху,
— А можда пре их ниси ни сам познавао, —
Бар ти их сада више изменит не можеш.
Ил' хоћеш да се дивим тима својствима
Која се аче, луде у разном градиву,
Привуку се, па онда беж' једно од другог;
У неком црвку скокну у назив: самосвест;
Куха се, ври, прекипи, па с' опет охлади,
И на дну сложен талог, већ не знаш ни
сам шта ј';
Чекај док мајмун-човек тај посô укечи,
И он ће све то чинит у кујни хемије.
Ти човека сад трпиш уз своје реторте,
По прсту не шибаш га, преблаги Господе,
Порасте ли му рог, рећи ће: »ја сам Бог«.
Па када почне брљат у твоје послове,
Ти ћеш у гневу планут, ал' касно биће тад; —
Мораћеш за јад рећи: па ја сам тако хтео̑.
Па онда зашто ј', нашто ј', све што си
створио?
Написао си химну у своју прославу,
Дајеш је да се пева уз лошу тамбуру.
Па то и све то, те то кроз дуге векове,
Додијат мора свaком и теби самоме.
Је л' то за твоју старост, за твоје седине?

Зове л' се зар то мудро, — зове л' се
достојно?
Така се игра прашта тек деци несташној.
У шаку блата ти си искру укресô
И роб ће сада творцу свом да мајмунише,
Прионуће на рад, — и биће накарад;
Слобода, судба, закон у крв ће огрезнут; —
Какав је пламен што га довек гуши дим?
— Та има ли ту смисла?... Ја смисла не
видим.

Господ

Признање сам ја искô! Оцене не требам.

Луцифер

А ја не могу друкче, — што има, то ти дам.
(Пружајући руком према анђелима)
Од ових јадних ишти да те величају;
Шта би и могли друго, — друго и не знају,
Ти си их саздô, збиља: та светлост рађа сен.
Што су још жутокљунци, ја томе нисам крив,
Ал' ја сам од земанде и преземанде жив.

Господ

Ха, безочниче худи, ти ли то говориш!
Материји се ругаш, та мајка ти је то!
Где ти је било место, где снага твоја пре?

Луцифер

Е, Луцифер и тебе то исто питат сме.

Господ

Од беспочетних доба ја смерам овај смер;
У мени ј' увек било што ј' сада, ево, створ.

Луцифер

А сећаш се празноће у твоме смишљању,
Што сваком битствовању бејаше препона,
И то те је баш на рад, на створ нагонило.
Па признај што је чије; — и духу некања
Захвали; а то главом бејаше Луцифер. —
Ти беја увек јачи, то ј' моја судбина
Да увек будем скучен и увек побеђен,
Ал' и да затим одмах прикупим нову моћ.
Материју си саздô, ја стекох поприштa;
Уз живот сада иде и самрт упоред,
Уз светлост иде сенка, миру се смеје рат,
Врхунац моћи, снаге притиска малаксај,
Под срећом рије јад, а очај вија нâд. —
Па куд год ногом крочиш, свугде сам и ја ту,
Где ти потрајат умеш, ту и ја потрајем,
Па зар да с' клањам оном ког тако познајем.

Господ

Ха бунтовнички духу! иди ми с очију.
Та смрвит бих те могô. — Ал' нећу, остај жив.
Прекидам везу сваку духовну са тобом:
Лутај и блуди, згажо, кâ сваки изгнаник,
У каљузи се бори, ти веро ниједна.
У пустом стрмоглаву твоје осаме

Нека те вечно гризе мисô змијевна:
Да залуд тресеш ланци, севаш очима,
Да залуд бојак бијеш на Бога Господа.

Луцифер

Ма није баш ни тако. Чудно си љут и брз.
Не дам се тако стрести кâ блато с опанка.
Та ми смо заједнички текли и стварали,
Ти где си, онде стој, — ал' дај ми део мој.

Господ

Нека ти буде и то. Погледај на земљу,
Видиш ли онде доле у рајској градини,
Видиш ли међу иним два кршна дрвета,
Ја ћу их сад проклети — и то је део твој.

Луцифер

Шкрто си руке стисн'о. Ал' нека, нека, де!
Та ти си велик, силан, а сила правду тре.
Мени је и то доста, и педаљ земље тај!
Дух некања ће сићи у миомирни рај
У нови завичај.
Отуд ће свет потрести, обрнуће га, знај.

(Полази)

Анђелски хор

Умукни, гнусни створе, и остај довек нем.
Осана вишњем Богу, — а теби анатем!

Други призор

(У рају. У средини дрво сазнања и дрво вечита живота. Адам и Ева долазе. Разне животиње око њих, питоме и поверљиве. Кроз отворене небеске двери сија зрак. Хармонија анђелског хора. Сунчан, светао дан)

Ева

Хај, живет, живет, красно ли је то!

Адам

И бит господар свему, свачему.

Ева

Осећат да те чува љубав очева,
Која од тебе ншит' не захтева
До само излив срца захвална
На изобиљу што ти дарова.

Адам

У теби, жено, видим неки ропски дух.
Ал' ја сам жедан. Гле оне плодове, —
Кâ да се сами нуде.

Ева

Би л' да их узберем?

Глас Господов

К себи те руке! Не у забрану!
Та ја сам вама дао све што видите,
Та два дрвета само, од њих се клоните.
Над тим се мамцем вије други дух,
Ко од тог плода окуси,
Тај себе смрти предаје,
Ено на витој лози слатких гроздова,
Ено вам свугде пуно зрелих плодова;
Ено вас зове хладак и птичји пој,
Ходите куд вам драго, ал' нете у гроб свој.

Адам

Чудновата ли реч, ал' збиљски речена.

Ева

Што су баш та дрвета лепша од других, је л'?
А кад су лепша, што нам баш к њима није
дѐт?

Адам

А што је небо плаво, а што је зелен луг?
Зато је јер је тако, па даље не питај.
Ман'мо се непослуха; хајд'. Ево, за мном,
хајд'.

(Седну под павитњак)

Ева

Пригни се ближе к мени, овде је красан хлад.
(Ветар силовито груне, кроз огранке укаже се Луцифер)

Адам

Ха, жено, шта је то? Ја тога не чух још,
Кô да се неки злотвор хуком захукô,
Па хоће да нас сможди.

Ева

Ја дршћем сва.
Угасила с' и свирка са плава кубета.

Адам

На твојим груд'ма још је чујем, чини ми с'.

Ева

Ја опет, кад се светлост горе замрачи,
Ја светлост у твом оку налазим, друже мој.
Зар бих ја могла живет без те светлости!
Пожуда твоја мене је створила,
Као што сунце јарко у жару злаћаном
Причиња слику своју у површ језера,
Да не би самосамно без друга чамало, —
Ту слику љуби, њој се радује,
А да ј' то отсев само лица његова
То веледушно и заборавља;
Да сунце ко угаси, угасн'о б' и отсев.

Адам

Не збори тако, Ево, не застиђуј ме.
Та шта су гласи кад их нико не чује?
Шта ли су зраци догод бојом не сину?
Шта бих без тебе био ја,
Без цели, сврхе реч заблудела.
Реч се у теби нашла, у свом одјеку;
Сад грлећ' тебе, жено, грлим себе сам.

Луцифер

Што слушам меке ласкарије те!
Окренућу се, да их не чујем,
Јер ће ме јоште пресавладат срам,
Позавидеће хладни разум мој
Топлоти нежног безазленства тог.

(Птица на блиској грани почне да пева)

Ева

Послушај брате, птицу појчицу,
Разумеш ли јој песме љубавне?

Адам

Ја слушах жубор бистра потока,
И он је певô исту песму ту.

Ева

Хармонија је дивна, та чуј је, друже, чуј,
У разним реч'ма једног те истог смисла
струј.

Луцифер

Што се затежем? Зар не знам шта сам хтео.
Дошâ сам да их сломим, пропаст морају.
Па ипак натраг трзам, ипак двоумим
Је л' доста снажно моје оружје,
Знање, лукавство, злоба, радовласт,
Могу ли с њиме поћи на јуриш,
Могу л' савладат овај слаби пар,
Над којим љубав држи снажан штит.
Ал' напред! Не смем кукавица бит.

(Ветар поново заурла. Луцифер излази пред Адама и Еву. Светлост се замрачи. Луцифер се смеје)

Луцифер

Шта вам је људи?

(К Еви, која потече да бежи)

Ох стани, жено, стан'!
Дај да се дивим твојој диботи.

(Ева застане, и полако се охрабрује)

(На страну.) Све једно исто, а само облик нов.
На глас. Адаме, ти се бојиш?

Адам

Од тебе л' јадниче?

Луцифер

(На страну.) Амахам, згодан прадед поносном људском соју,
(На глас.) Добра ти срећа, здраво, сродни братински духу!

Адам

Да чујем најпре ко си и с које идеш поле:
Од горе ил' од доле.

Луцифер

С које год теби драго: у нас је то све једно.

Адам

И ти си канда човек; ја досад нисам знао
Да има јоште којег на свету, разма нас.

Луцифер

Хојхо! шта и шта има, брајко, што ти нит'
сада знаш
Нити ћеш икад знати, нит' тражиш знање то,
Зар мислиш да је старац, који се зове Бог
Тебе из шаке праха за ото створио
Да с тобом, као с братом, подели цео свет.
Ти њега славиш — красно — а он те чувари,
Он теби лепо збори: то смеш, а то не смеш;
Гурка те пашом својом ка̂ милу сточицу;
Нит' имаш требе знати ни штогод мислити

Адам

Мислити, знати, је ли? — па зар ја не
мислим?
Зар не знам да је диван сунчев зрак?
Зар моје мисли и мој осећај
Не грле једнак' Божју штедроту
Којом сам и ја овде неки мали бог.

Луцифер

Тако се, можда, вара и најмањи црв
Кад гриска сочно месо зреле трешњице.
И орао кад мању птицу улови.
Па чим си од њих виши, лепши и бољи ти?
Искрицом оном, што је у те зврцнула,
Вечитих сила ситним слабим покретом;
Та тога можеш видет у сваком потоку,
Заблиста талас мали, за часак холи се,
И нестане га брзо у општем кориту. —
Било би, збиља, нешто, чим би се дичит смео;
А то је брчна снага отресног мишљења,
Но та у теби спава дубоким, пустим сном,
Њоме би могô стрести оков и јарам свој,
Та би те могла спасти од туђа заћушка,
Па сâм на своју ногу да станеш поносан,
Да ходиш куда хоћеш, да радиш како знаш,
Да делиш добро од зла по својем разуму,
А судбом, с провиђењем да једном
раскрстиш.
Но теби ево ј' слађе незнање, обмана,
Грцат у смраду, глибу узаног круга свог.
Признајем: слепа ј' вера мекано узглавље. —
Тврђа ал' дичнија је слободна самосвест.

Адам

Огромне зборе збориш, врти се мозак мој.

Ева

Красне ли зборе збориш; говори тако још.

Луцифер

Ал' само цигло знање још није све и сва,
И бесмртност се хоће за дела велика.
Та шта је шака дана̂, шта ј' педаљ живота?
А два дрвета ова, то је баш њихов плод.
На једном ниче знање, божанско знање чуј:
А друго даје вечност красоти мла̂да твог, —
Ал' ко би смео брати плода запретног?

Ева

Ипак је немилостив та отац наш, тај Бог.

Адам

Ал' ако нас ти вараш.
(Светлост мало сијуцне)

Небески хор

Ох јао теби, свете,
Куша те стари враг, нekaња худи дух.

Глас Господов

Чувајте с', децо моја!

Адам

Чији је ово глас?

Луцифер

То ветар ломи гране и само плаши вас.
Похитајте
Помоћ дајте,
Дуси земље
И ваздуха,
Дуси огња,
Дуси воде,
Да се људи
Ослободе.
(Силан ветар. Светлост се губи)
Моја су та дрвета.

Адам

Па ко си онда ти?
Ти, који тако личиш нама људима?

Луцифер

Погледај орла горе, орловски лети он,
Кртица земљу рије у мраку буђавом;
Како је разлик једног и другог кругопас.
И твој је довид кратак пред светом духовним.
Ти мислиш да је човек највећи светски див.
И псу је псето мило, то му је идеал,
А ти га гледиш преко кâ неки нижи створ,
Ти си му властан бити злотвор и добротвор,
Знај, исто тако дуси гледају на људе,
Гледамо прхлост соја и кова њихова.

Адам

Па и ти си један од тих духова?

Луцифер

Јест, један од најјачих, од најмоћнијих,
Који је доскора стајô Богу уз колено,
И имô дêла свога у сјају његовом.

Адам

Па што не оста онде, у вису дивотном,
Што сиђе амо доле у земску прашину?

Луцифер

Ех, додија ми бити по реду други тек,
И додија ми живот једновет, редован,
И слушат дечје гласе небеских хорова,
Којим' је све похвално, а ништа замерно.
Ја волим отпор, борбу и расхармонију
Што диже, крепи снагу и даје нови свет,
Где дух не мора чуват свој узан, скроман
кут. —
Ко хоће са мном тамо, показаћу му пут.

Адам

Ал' Бог ће нас покарати за сваки непослух.

Ева

А зашто да нас покара? — Та кад је тако хтео
Да с' другим путем не иде, већ само његовим

Зашто је у нас улио грехотну пожуду
Која нас вуче на страну од смера његова,
Зашто нас ставља слабачке уз таке стрмени
Кад вр̀тоглâв и оклизак уписује у грех?
Та он је могô друкчије, у њега беше моћ, —
Ал' он кад створи бео дан, створи и црну ноћ;
Па зар је кривља њег'ва ноћ што има црни
вео
Кривља од дана његова, који је тако бео?

Луцифер

Ево га, ево првог већ филозофа,
Јер то си ми ти сад, прелепа сестрице,
Многи ће иза тебе ту сламу млатити,
Ту исту празну сламу, ал' разним начином,
Многе ће то одвести чак и у лудницу,
Многи ће с' натраг тргнут, јер труд је узалуд,
Ман'те се млатасања и мудровања,
Решетом неће нико море исцрпати,
Што више мозак мучиш, све ћеш то мање
знат,
Мудровање је ров, што делу пречи пут.

Ева

Па ја ћу, — ја ћу богме узабрат један плод

Адам

А Бог ће те проклети.

(Луцифер се смеје)

Ал' хајд' узбери га!
Па било како било, ми знања требамо,
Да знамо све што знаде и стари отац наш.

(Ева узабере јабуку знања, најпре је загризе она, па онда и Адам)

Ева

Још само да је живот вечан и увек млад!

Луцифер

Овамо, ту је дрво што даје бесмртност.
Пожурите се амо!

(Повуче их ка дрвету бесмрћа. Један Херувим са пламеним мачем стаје пред њих)

Херувим

Натраг се, грешници!

Глас Господов

Адаме, несрећниче, ти мене остави!
Остављам и ја тебе без руке помоћи;
Испаштај непослух!

Ева

Ох, ми смо пропали!

Луцифер

Шта, ви већ стрепите?

Адам

Не, није стрепња то.
Сад сам се тек пробудио, и видим јаве дан,
И стресам стари сан, — — — — —
Хајд', жено, хајд'мо даље, води ме куда знаш,
Овде је све туђинско, ту није станак наш.

Небески хор

Плачимо, браћо драга, — син оца не штује, —
Земља у пропаст тоне — јер лаж побеђује.

Трећи призор

(Леп предео изван раја. Мачена проста колиба. Адам побија оградно прошће. Ева прави сеницу. Луцифер)

Адам

У место вел'ка света ово је моје сад.
Чуваћу станак мој од зверске навале,
Чуваћу бурјан, коров, земљу ћу њивити,
А њива ће ми дати да могу живети.

Ева

А ја ћу и ту свести павитну сеницу.
Онаку кâ што беше, ох, она прврашња,
Нек нас и она сећа на изгубљени рај.

Луцифер

Изустили сте важну и пуно пуну реч.
Снујете породицу, хватате властитост,
Цело ће људство кретат та снажна витла
два,
Из тог ће, како кад, падат и мед и јад.
Те две ће речи расти све већма и већма.

Постаће домовина, јединство постаће,
Отац и мајка свега врлог и великог,
А ти ће родитељи прогутат пород свој.

Адам

То су загонетке. Ал' ти нам обећа
Дивоту знања. Зато се одрекох
Драјства тамна нагона.
Готов сам био да се и борим очајно,
Да будем једном велик. Па камо успеха?

Луцифер

Зар га не осећаш?

Адам

Осећам, кад нас оно Бог Господ укори,
И празноруке, слабачке у свет отисну,
Напустих и ја њега, одох без осврта,
И сад сам ево ту, и Бог сам себи сâм,
И својим могу назват што себи извојштим,
И то ми крепи снагу и диже понос мој.

Луцифер (на страну)

Јадниче, сад се кочиш и небу пркосиш,
Ал' видећу те кад ти загрозе громови.

Ева

А ја се тиме само дичим и поносим
Што ће ме цео свет прамајком својом зват.

Луцифер (на страну)

Да, ти ћеш овековит дарове греха свог:
Човеков јад и чемер, — честитам поносу том.

Адам

Па шта да му захваљујем? Што живим,
то ли зар?
Ако је вредно живети и за то с' мучити,
Све што је зато потребно сам си зарађујем.
А сладост жића, ех-ех-ех! И гутљај водице
Плаћа се жеђу морљивом, плаћа се унапред;
А пољубаца сласт повлачи бљуту преситок.
Јест', пала ј' веза харности, с Богом сам
раскин'о
И ја сам сада слободан и могу по вољи
Судбину своју зидати и опет рушити.
До тога дођох с временом по мраку пипајућ'
Твоја ми помоћ, веруј ми, бејаше излишна,
Дотле сам мого доспети и својом снагом сам.
Ал' тело моје и сад још осећа ланца стег
Који ме вуче, везује за прне земље прах.
Можда је кончић слабачак — имена не
знам му —
Што ми и души поносној не пушта својан лет.
За скочим, али шта је то, кад морам натраг
паст!
Кад хоћу који подаљиц да решим загонет
Изневери ме слаби вид, изда ме слаби слух
И пипање и њух,

Залети л' ми се примнива у више кругове,
Натраг ме тргне глад и полету је крај,
По низу гмижем поново и кунем ланац тај.

Луцифер

Тај ланац, он је јачи, јачи нег' што је моја моћ.

Адам

Е, мећер ти си нејак дух
Кад теби ништа то ил' паучина та,
Коју створова мноштво и не опажа,
Већ токор слободни копрцају с' у њој,
Коју тек неки свеснији кâ кроз сан назиру,
Кад теби ништа то ил' паучина та
Још пркосити сме.

Луцифер

Па то и јесте једино што с' мени опрет сме
Јер и то ј' виши дух, исто кâ и ја.
Ти мислиш нема снаге, јер воли потају
И не чујеш му бук. Ал' не варај се тим.
У тами седи кршна моћ
Што уме стварат свет и уме кретат њим, —
Јер мозак би му стукн'о ко би ју видео.
Само човеков род, којем је мера пед,
Облачи на се блист и прави хук у бук.

Адам

Па дај ми да завирим у тог рада криш
— Не бој се, јак сам, доста јак, издржаћу
ја то —
Нека се та махина и мене дотакне,
Који тек сâм у себи целина нека јесам.

Луцифер

»Јесам« — да малоумне речи! Та био си и
бићеш.
Биће је вечни постанак и вечни распадај.
Но де погледај у округ очима духовним!

Адам

(Што сада буде говорио, то уједно постаје на позорници видљиво)

Блага се нека река лелуја трепетом,
Опколела ме већем и диже се у вис —
У вису раздваја се и тражи север, југ,
Жури се половима брзином орканском.

Луцифер

Топлота, то ј' топлота; јест, тражи север, југ,
Живота носи дах у ледне крајеве.

Адам

А ова двојна струја, што сада прозврја,
Огњеним млазом мал' ме не здроби, не
стопи,

Па ипак ми је живце подишла оснагом.
Шта ј', како с' зове то? Уши ми зује још.

Луцифер

Ви'ш, то је магнетизам.

Адам

Земља под-а мном штреца.
Што мишљах да је чврство и тромо,
глomазно,
Ето је ускиптали прабитни житки лив,
Силовит, неодолив и тражи облика
За живот бори се.
Ту се у кристал згусне, а там' у пупољак.
Куд ће се дети моје ограничено ја
У овом силокрету, у овој врзави.
На снази своје пути, мнијући чврста је,
Ја лудо зидах куле великих смерова,
Великих пожуда.
Кукавно мазно дете, изворе мојих сласти
И мојег чемера.
Зар ћеш се опет распаст у једну шаку прâ,
А остало је вода и ваздух, неухват,
И то се сад у мени румени, радује,
А сутра ће утећи испаром у облак.
И свака моја реч, и свака замисао
Истроши једну част липовог битства мог;
Ја горим, згоревам! — а кобни огањ тај

Потстиче, чарка може бит тајанствен
неки дух,
Тек само да се огреје на мом пухорењу.
Уклон'те ове призоре, јер морô б' с' ума сић.
У такој борби стојати међ' безброј стихија
И осећат ништавило и своју осаму,
Страшно је, грозно ј' то! —
Ох, што сам, махнит, одгурн'о промисли
Божје штит,
За сам је тек наслућао, нисам је штовао:
А сад бих, сад бих поново, — но касно,
касно је.

Ева

Је л' тако, је ли? И ја ћутим то.
Кад год те видим борит се са љутим
зверима,
И ја кад грбим, послујем по нашим њивама,
Опустим поглед сузован по свету уокруг,
Па ниоткуд ме не храбри ни пријатељ
ни друг,
Ниоткуд речи утешне ни руке помоћне; —
Хе, друкче беја то у доба пресрећно.

Луцифер (подругљиво)

Па кад сте већем тако ситномалодушни,
Кад вам је тако зимно без туђа огрта,

И кад вам годи бити под туђом управом,
Ја могу новог Бога дозвати одмах вам,
Он ће вам бољи бити нег' онај старац љут,
То је земаљски дух, а добрознаник мој,
Заједно бесмо горе, красан је младић то. —
Ход' амо, духу земовниче,
Дух некања те виче.
Ко би те други и смео зват, —
Мени се не мо'ш одупират.
(Пламени сукну из земље, поврх њих се згусне таман облак са дугом посреди. Урнебесна грмљавина)

Луцифер (уступајући)

Ко си ти, неподобо — ја тебе нисам звао;
Заштитник земље мек је и слаб и благ.

Глас духа земаљског

Кога си гледô слаба у хору небеском,
У свом је кругу силан, бескрајно јак. —
Морô сам доћи кад ме ти зовеш, јер си дух,
Ал' чуј и добро памти што ћу ти каз'ти сад:
Покренут какву силу, то може млад и стар,
Ал' њоме владат после, е то је друга ствар.
Ја да се сад појавим у правом лику мом,
Ти, ти би сав претрн'о и клекн'о пред-а мном.
А ова два црвуљка старô бих као гром.

Луцифер

Па како с' може човек приближит холству
твом,
Кад хоће да ти служи, рец'мо, kâ Богу свом?

Глас духа вемаљског

Мора се расподелит у воду, облаке,
У брда, у долине, у стење, лугове,
И куда год погледи, носити мора свуд
Широке, пуне груди и силну, трајну жуд.

(Нестане га)

(У гајевима и крај потока којасају се лагане и игровољне нимфе)

Ева

Гле ова мила лица, те слатке сестрице,
Како нас својски гледе и љупко здрављају.
Сад није пустош, нисмо сами и бездружни,
Донеле су нам срећу у нашу окуку.
Оне ће да нас сетне утехом расете,
Сумња ће с' наша хватат за њине савете.

Луцифер

И збиља, за вас нема врснијих светника
— Ви тако хитровољни на брзе одлуке —
Нег' што су ови чили и мили створови;
У питању је вашем већ њихов одговор,
Лепо за лепо дају, а оштро за оштро,

На чиста срца гледе са благим осмејком,
А очајника страше још грчим изгледом:
Они ће да вас прате у стотин' облика,
И верни ће вам бити до краја живота,
Мудрацу, разматрачу — хладован заклонак,
Пливачу поузданом — осојан спаса жал,
А срцу вечно младом — диботан идеал.

Адам

Која ми вајда од те шарене играчке,
Видим је, ал' јој смисла ни близу не схватам,
Сад имам један више нерешен загонет.
Немој ме, Луциферу, варкати и даље;
Дај ми целину знања, кâ што си обећô.

Луцифер (на страну)

Xá, пресешће ти и то, колико сад већ знаш,
И ширићеш још руке к незнању детињском.
(На глас) Притрп' се, брајко драги, не иде тако то,
Ти знаш да све на свету мора се кȕпити,
И сваки тренут миља мора се извојштит;
Још многи грки наук прогутат мораш ти,
Чека те јоште многи, те многи разочар,
И потом ћеш тек моћи разумет све и сва.

Адам

Теби је врло ласно о стрпњи зборити,
Пред тобом стоји вечност, и не видиш јој крај,

Ал' ја, ја нисам закусн'о од воћке бесмрћа,
Па мене у брз гура мој худи кратки век.

Луцифер

Све што год видиш живо једна му ј' жића дуж,
Кедру тисућлетноме, и мајушном лептирку
Што живи један дан.
Роди се, расте, радује с', пати и патњом зре,
Љуби и када постат свој доврши, онда мре.
Не лети време, ни дај Бог, већ ми се мењамо.
Тако је једно столеће исто што један дан.
Не бој с', ни теби с' неће отети твоја цел,
Ал' само не'ј преценити свог тела трошни
склоп,
У шаку збрке блатнаве не стаје човек сав.
Помотри мраве сићушне, помотри пчела рој,
Сијасет забун радника хрле на посô свој,
Послују слепо, гуркају с', клизају, падају;
Што појединац не може, то стиже цео род,
Појединаца збир;
Води га сила задружја и мисô једносна,
Не помета се смер и стигнуће се цел,
Док једном — то је друга ствар — не дође
свему крај.
И твоје тело клонуће и расуће га смрт,
Но ти ћеш опет рађат се у стотин' облика
А нећеш морат почињат то ил' то наново;
Греси ће твоји прелазит на твоје лозе чêд
И твоја ће костобоља у њих продуљит ред.

Искуства твоја, успех твој, твој наук, осећај,
У дугој родној поворци неће им бити крај.

Адам

То ј' осврт само неки, старцу доличан;
Од тебе друго иштем, ти мени друго дај:
Дај да ми поглед продре у моју будућност,
До видим зашт' се мучим, рад чега издирем.

Ева

Да и ја видим језгро тих разних промена,
Неће ли у њим' смагнути лепоте моје сјај.

Луцифер

Па добро. Мирни будите. Зачараћу вас сад;
Одлетеће вам очњи вид у даљних доба свет,
И видећете будућност ка неку сановет.
Ал' кад вам око засузи гледајућ' трњав пут,
И каква борба чека вас и какав удес љут,
Да не би намах клонули, утекли унатраг,
Припустићу вам на то све руменкаст један
зрак,
Он ће вам шаптат да је то тек само пусти сан,
Којим вас хтеде преплашит снодавац
пакостан,
И да вас нигде не чека ни трн, ни бол, ни јад,
Тај зрачак ће вас тешити и после ка̂ и сад,
И он је мелем живота, — а име му је на̂д.

(Ева води Адама у колибу, где легну и заспе)

Четврти призор

(Египат. Спреда отворен трем. Адам као Фараон још млад на престолу. Луцифер као његов министар. У пристојној даљини сјајна му пратња. У остражју зидају робови пирамиду, на њих пазе чувари и корбачима у руци одржавају мир и ред. Јасан дан)

Луцифер

Светла круно, чуј! Народ, кој' за те радо мре,
Растужен пита какав је ил' удес или јад,
Што Фараону великом сумрачи часе одмора
На светлом престољу.
Дане си своје жртвовô бригама државним,
Исте ти бриге сметају и ноћном одмору;
Што терет овај не бациш на плећа роба свог?
Та ти си већем прибрао сву славу и сву
власт,
Па што одбијаш награду: уживање и сласт?
Злата и сребра дају ти стотине држава,
Твоји су врти, лугови и твој је сваки цвет,
Што год је срцу драгано, нуди ти цео свет,
Сав шећер свој и мед.
На свету је лепотицâ кâ звездâ над тобом,
Пуно је плавих очију кâ плава неба сјај.

Пуно је црних очију, у ноћ завијен рај —
Зар срцу твом не допире заносљив уздисај!
И те лепоте тугују и куну млађан век,
Што нећеш да их узбереш за један часак тек,
Па да их одмах одгурнеш у кал, у заборав,
Јер то је њине среће вис, то им је позив сав.

Адам

Не прија мени такав неизвојеван дар,
То је кâ данак неки, што не 'иде од срца.
Другче је ово дело, та градња поносна,
Њиме сам, мним, на путу великом,
достојном.
Природа с' мора дивит овоме колосу,
Он ће ми име с'чуват кроз многе векове;
Неће се бојат ветра, труса ни потопа, —
Тако се само човек са Богом такмачи.

Луцифер

Па да л' ти мислиш, мајде, ухватит срећу
тим.
Реци ми, Фараоне, ал' с руком на срцу.

Адам

Не; нисам срећан. Грдну осећам празнину,
Ал' ништ', та ја и нисам срећу, већ славу
тражио,
А та ми не утече, ту је преда мном већ.

Само да муке моје не сазна светина,
Јер кога сажаљеват започне прости пук,
Тог неће обожават.

Луцифер

А тога требаш ти.
Ал' кад једаред дође да и сам увидиш,
Да слава није друго већ празна опсена?

Адам

То не мож' бити,

Луцифер

Може. Па кад се увериш?

Адам

Онда нек самрт дође, нека ме покоси,
Ал' најпре ћу проклети сав подли наkомен

Луцифер

Ти нећеш самрт тражит, то само мислиш
сад,
Прегнућеш делат снова, са старим успехом.

(Једнога радника роба надзорници ужасно туку. Он ричући од бола добегне у отворен трем и ту се стропошта пред престолом)

Роб

Помагај, светла круно!

(Ева, као жена овога роба отме се из реда радника, па вриштући падне на свог мужа)

Ева

Умукни, коме вичеш!
Његова леђа нису под шибам' модрила,
Он не зна шта је бол. —
Престол је његов висок, а јаок твој је слаб.
Дозивај мене, ја сам болова твојих друг;
Бијте по мени, моје тело је његов штит.

Адам

(К надзорницима, који нагрнуше и хоће да извуку роба и његову жену)

Окан'те их се. Одлаз'те!

(Надзорници одлазе)

Необично ми чуство у груд'ма севнуло.
Да дивна створа у женском облику.
Нека ме сила вуче доле са престола,
У прашину ме вуче к робињи ниској тој.

(Устане)

Луцифер

Ви'ш, опет једно од тих влакна тананих
Којим' ти Господ мреже плете од поруге
Кад самохолно прнеш ко лептир златокрил,
Да с' одма сетиш чауре и гусеништва свог.

Ти видиш, добро видиш јачину влакна тог.
Из прстију ти клизне кад га повучеш љут,
И ја га, веруј, и ја га не могу раскинут.

Адам

То и да ниси дрзн'о, јер пресо̂ би ти бес.
Тај сапон, јесте, вређа, ал' сладак му је стез.

Луцифер

Ал' питање је, да л' се та стега трпет сме.
Та ти си краљ и мудрац —

Адам

Па шта да чиним, де?

Луцифер

Е, ту сад није друге, већ ударит у бах,
Знање ти мора рећи да нема влакна тог,
Ил' смејат му се мора, смејат и стам и моћ.

Адам

Ал' ја не могу у бах, још мање смем у смех

Ева

Ох драги, јадни друже, како ти лопи крв.
Ја ћу ти крв загатит, ал' како ли ћу бол?

Роб

Живот ме боли, жено; ал' неће задуго.

Ева

Не тако. Онда што си и досад живео,
Ако би хтео мрети, сад кад сам твоја жена
А ти мој драги муж.

Роб

Па зашт' фукара живи? Да прти камење,
Да зида пирамиде, да гради градове.
Да силник и пресилник буде још силнији,
Да јој и децу може у јарму држати.
— Мил'јони муке трпе, да један благује.

Адам

Чујеш га; Луциферe, страшна му ова реч.

Луцифер

То му је задња тлапња уз ропац самртни.

Адам

Баш зато и јест страшно.

Луцифер

Стишај се, Фарône.
Окрени своје лице, не слушај, не гледај, —
Једнога роба више, ил' једног мање, — шта ј'?

Ева

Теби је ништа, ништа, мени је цео свет.
Ох, ко ће посад мене животом својим зват?

Роб

Ја више не, ја не. Ја умир- у-ми-рем.
Заборави ме, жено, заборав' занавек.

(Издахне)

Адам

Ја ћу те отсад, жено, животом својим зват.
Носите даље леш.

(Мртва роба хоће да однесу)

Овамо, к мени ступај, ка мојем престолу.
Ако и јесам краљ и ти си краљица,
У мене сва је моћ, твоја ј' лепота сва —
Наћи се морадосмо, то ј' усуд мој и твој.

Ева

О вел'ки Фараоне, чула сам твоје речи;
Пред твојом заповести црву се нема куд.
Ал' дај ми, Бога ради, даруј ми часак два
Да будем сама собом, п' онда заповедај.

Адам

Не тако. Зар се к мени не иде драговољно,
Већ тек на заповест?

Ева

За први мах је доста, више је немогућ;
Па немој да те сузе моје вређају

Које ћу пролит јадна над лешом мужа свог.
Ох, леп ли си, ох, леп си, мој мртви животе!
(Пада на мртваца)

Адам

Лепота, — мртвило! Чудне противности!
Руга л' се нашој тежњи мирноћа његова,
Ил' осмех сажаљења милостив сипа роб
На ташти живот наш?

Луцифер

Е, видиш, то је роб који је утекô.
Велећи: Ја сам јачи од твојих окова.

Адам

Мртвима покој души, — живима земски рај.
Горке су твоје сузе, — он их не осећа,
Ал' ја сам патник без твог благог погледа.
(Мртваца износе. Адам води Еву на свој престô)
Овде је место твоје. Ох дивно ли је то
Одмарати се краљу на твојим грудима!
(Чује се јаук робова. Ева задршће)
Шта ти је, душо моја?

Ева

Питаш ме! Та зар не чујеш? Вриску народа
чуј.

Адам

Чујем ли, можда чујем те песме нелепе.
Не обзири се на то, већ ход' пољуби ме;
Ми не морамо знати да живи јоште ко.
(К Луциферу)
Ал' ти учини брзо, да врисак умукне.

Луцифер

Није ми то у власти. То ј' право народа
Што је са игом, с ланци своји наследио.
(Јаук се понавља. Ева врисне. Адам стаје на ноге)

Адам

Ти муке мучиш, жено. Како да т' помогнем?
Ни мени није боље. Сад чујем народ тај,
Чујем му лелек, јаок, чујем помагању.

Ева

Уби ме, Фараоне, ал' прости, прости ми.
Крај вриске народа не могу мира стећ.
Ето, ја добро знам, да сам ти слушкиња,
Да ми је жићу цел ведрити сумор твој;
И ја заборављам све што је изван нас,
И прошлост своју горку и мужа свога гроб,
Теби ћу само живет и жуд'ма твојима,
Да твоје врело чело шапатом расхладим.

Да уст'ма својим твоја уста засладим, —
Ал' када народ врисне под шибом камџије,
Кад очајничка мука узалуд вапије,
Онда и мени сузе на очи ударе,
Тај бол и мене тишти, кћер јадне фукаре.

Адам

Тишти и мене с тобом. Страшан је робља
крик.
Мил'јони ради једног, — рекô је покојник.

Ева

О вел'ки Фараоне, ја те растужила,
Ја сам ти, несрећница, много скривила;
Одгони ме од себе, да у свој забит грем
— Или ме бар научи како да оглухнем.

Адам

Твој наук више вреди, ти мене научи
Слушати, чути врисак робова згажених;
Ал' нек му буде крај; доконаћу га, знај.
Слободу ћу му вратит, том робљу несрећном,
Нек буде срећан с њом.
Шта вреди така слава, та слава ништава
На патњи милиона људи зидана,
Шта вреди моја снага, шта вреди моја власт
— Милион горких клетав', а цигла једна
сласт...

Луцифер

Прибер' се, светла круно; народу ј' суђено
Где год га има, свугде да грди, издире,
Да јаде јадује, да робом робује.
Слободу ћеш му дати, па шта ће бити тад,
Твој губит неће доћи њему у добит.
Слободу ћеш му дати, а чим је дохвати,
Сутра ће тражит другог ком ће робовати.
Та зашт' он данас трпи оков и јарам твој?
Зато, јер зна да није и не мож' бити свој.
Та њему треба рука што ће га шибати,
Јер самосвести нема, нит' ће је имати.

Адам

Па зашто онда пишти, као да ћути бол,
Што стење, плаче, вришти бесвесна маса та?

Луцифер

Боли ју, јест', боли ју, ал' сама не зна шта.
Хе, људма је у крви, свак жели власник бит,
И видиш то је то,
Не братство, не једнакост, већ једино је то
Рад чега кашто дижу слободе заставу;
Али се под њом никад не буди њина свест,
Само их слепо гура разуздан неки бес.
Руше, обарају, ништа не стварају,
Вијају забун свој и мутних снова рој.

Народ је пусто море, у њему вечит мрак,
Само на површ падне по који светô зрак;
По неки талас уме упити виши сјај, —
И данаске, на пример, ти си му талас тај.

Адам

По чему ја, баш ја?

Луцифер

Ти, или који други духовни сродник твој,
У ком се нагон пука преобрази у свест;
Ти који ето смеш, идејом задахнут
Са престола, с висине слободи крчит пут.
А шта ће руљи вајдит — окајмо с', доста је, —
Име се само мења, а ропство остаје.

Адам

Бескрајан коловрт је у твојим речима,
Из којег канда нема спаса ни излаза,

Луцифер

Спаса би могло бити. Покушат лака ј' ствар.
Изабери из те руље букача некол'ко.
Дај им колајну, прстен, ил' друге играчке,
Реци им: Верни моји, ја вас узвишујем,
Ви сте бољари сада, сердари, племићи,
И сместа ће умукнут и теби вероват
И народ, браћу своју, холо ће презират, —
Ал' ти их зато можеш пљуват и грдити,
Неће се срдити.

Адам

Даље са искушењем. Не дам се мрежи тој.
Шта хоћу, добро знам. Ја ропство укидам.
Одлази па раструби и растелали то.
Робова више нема. Одлази, шта си стао.
Одлази док се нисам јоште и покајао

Луцифер (на страну)

Хајд' тако, само тако. Ти мислиш твој је ход.
А то је твоје судбине ил' гурање или вод.
(Излази)

Адам

Почето ј' дело велико, — да л' се довршит да?
Да л' се довршит и може? а ко ће то да зна!
Или ће остат развала унуку којем мом,
Он ће се њоме потстицат, ил' ће се страшит
њом.
(На пољу се чују радосни усклици. Радници се разилазе
Луцифер се враћа)
Радујте с', досад робови, свршће вам с пута
крај.
Немојте само мислити да бејах приморан.

Ева

Радуј се и ти, краљу мој, ово је велик дан,
И срећа твога народа сад више није сан;
Уживај, краљу велики, у новом делу свом, —
Јадна је била слава та, звати се тираном.

Адам

Говори, слушам те.

Ева

Изгубили се уздаси, излечен стари јад,
И срећи мојој и твојој запора нема сад,
Грлимо с', драги, љубимо с', ја млада, а ти
млад.

Адам

Узак је, жено, преузак твог ока видокруг.
Ал' тим ме баш и привлачиш охола, поносна,
Јер снага снагу не тражи, већ слабост
милује,
И мајка лебди највећма над чедом нејаким.

Ева

Можда ти већ и додијах са мојим ћеретом.
Не умем мудро зборити, ал' ти опрости ми.

Адам

Немој ни бити мудрија, чедо ћеретљиво.
Ја имам довољ мудрости и знам се служит
њом;
На твоје груди не падам да тражим заштите,
Треба л' ми знања, наћ ћу га у старим
књигама.

Ти збори само, ћеретај, да слушам гласак твој.
Који ми срце запаја милотом небеском.
Говори, збори макар шта, све једно ј',
макар шта.
Пита ли когод шта је то, што птице певају,
Тражи ли ко реченице, — не, само слуша сласт.
Цвету је вредност што је леп, мио и мирисан;
И ти си таки цвет, и остај таки цвет.

(К Луциферу)

Ипак ме нешто потрза из санка заносног,
Можда је луда пожеља, ал' не одреци ми.
Одгрни мрачну завесу, што скрива будућност,
Да смелим оком погледам у даљних года низ:
Како ће там' изгледати имена мога сјај.

Луцифер

Зар ниси, кад се љубите и усне спајате,
Зар ниси осећавао по лицу, челу свом
Ћарлијак неки млак?
Куд овај ветрић мине, прашинак нанесе,
Најпре по један танан, за длаку висок слој,
Па тако дан и слој, годинам' с прста вис,
А столеће нанесе и један аршин цео.
А тисућ — две — три година заспу и дô
и брег,

И пирамидам' твојима једва ће с' видет врх;
Засут и пресут помен твој и имена ти знак.
По твојим дивним вртовима шакали урлају,
А народ, твоја лоза, бескућник, просијак.

(Што Луцифер говори, то све и видљиво бива)

А све то неће нàдат ни трус ни урнебес,
Ни вихар онај силни пред којим пада дуб,
То ће починит мирно ветарац овај благ,
Ћарлијак овај млак.

Адам

Страхотна ј' слика та.

Луцифер

Не бој се, само дух ће твој да се растоми,
А тело ће ти остат са своји атоми,
Остаће твоја мумија.
У њу ће блејат ђаци и њихов учитељ,
Питаће с': ко, шта л' беше та чудна наказа?
Ал' неће с' моћи шчитат са твога образа;
Јеси ли био владар, или си био роб.

(Гурне ногом једну мумију, која се у то на престолу појавила, па се сад уз престолске степенице доле скотрља)

Адам (поскочивши)

Паклена неподобо, торњај се од мене,
Таштино кршних смера, сновети
властичка —

»Мил'јони ради једног« — све та ми зуји реч,
Ал' ја ћу милион'ма вратити њихов део
У држави слободној — ту могу, другде не.
Свакоме данас вичем: бори се, погини!
Нек пада појединац на жртву општини.

(Полази)

Ева

Остављаш зар и мене, којој си срце дао?

Адам

Тебе, и престо, круну, не питај је л' ми жао.
Преда мном ходи, броди, котрља с' нови
смер,
Нека ме у то води водилац Луцифер.

(Полази даље под руку са Луцифером)

Ева

Ти, краљу, можда идеш на здраво далек пут,
Заточник срца твога остаје забринут;
Ако те кад год врати умор и разочар,
У овим груд'ма нећеш угашен наћи жар.

Адам

Јест, мени нешто шапће наћ ћемо с' негда
још,
У пречишћеном лику изаћ ћеш преда ме;
Онда ми нећеш тепат да дужност оталиш,
Тад ће те срце вући да војна загрлиш.

(Одлази)

Луцифер (За себе)

А што се тако журиш, доспећеш, имаш кад,
И стигнућеш до мете још пре но што си рад.
Твој плач, а кикот мој, то ће да буде све.

(На глас)

Па ево, ја сам спреман, хајд'мо дакле, де!

Пети призор

(У Атини. Велико тржиште, на среди говорничка катедра. Напред на страни отворен храм са киповима, цветним гобињама поврх олтара. Ева као Луција, жена војсковође Милцијада са сином Кимоном. Више слугу долази носећи што треба на жртвеник. На тржишту издрпани простаци зазјавају. Сјајно јутро)

Ева

Овам', овамо, драги сине мој.
Ви'ш тамо оде отац твој на броду брзаном
Да бојак бије с душмани у земљи далекој.
Тај душман, то је дивљи сој, а киван је на нас,
Слобода наша мрска му, рад би ју сатрти.
Помолимо се, сине, моћи божанској
Да нашем светом праву пошље заштиту,
И да се здраво врати твој отац с боја тог.

Кимон

Што је и пошô отац у даљну даљину,
Да лије крв, а можда још ту и да погине,
За народ овај издрпан, за кукавице те,
А верна љуба његова да за њим уздише.

Ева

Немој ми тако бенавит о родитељу свом,
Јер богови се мргоде на такве синове.
Само је верној жени дêт за мужем тужити
Кад пође тамо откуда с' без рана не враћа.
Твој отац, сине, отшô је позиву следећ' свом.

Кимон

Но и ти, мајко, страхујеш од какве неруке.

Ева

Не, не, ја немам страха за њ. Јунак је,
неће с' дат.
Ако се бојим, бојим се, јер ја га добро знам —
Да неће моћи жестосрд победит себе сам.

Кимон

Мораш ми казат јасније.

Ева

Каз'ћу ти, слушај ме,
У многим врсним људима необична је крв,
У њој се често заметне и високорства црв.
У робу с п а в а црвак тај, узак му јоште
круг.
Ако га штогод пробуди, он срља у злочин.

Ал' друкчије се понаша слободног духа син,
Он црва тог отхрани једрином својом свом,
И он се онда назива грађанском врлином.
И та га сила потстиче на леп и врсан рад;
Ал' ако сила пресили, на мајку скочи тад,
И с мајком својом, отаџбом борит се буде
склон,
И бори с' докле не падне, — ил' она или он,
Деси л' се и сад овај јад, тог црва несавлад,
Те се са мајком завади мој жустри
Милцијад,
Клети га морам ја и ти за срам и за ужас.
Молимо с', сине, богов'ма, тражимо у њих
спас.

(Одлазе у храм, а на тржишту купи се све више и више народа)

Један из народа

Ништа се јоште не чује, никаквих новости.
Кâ да смо војску послали тек 'нако у прошет.

Други из народа

И овде код нас тако је, дремежно, трулежно.
Нико да мало подрма тај пӯсти, худи мир,
Као што ј' негда бивало и онда наш је ћар,
Онда смо и ми потребни за вику, метеж,
скуп.
Од зоре шмурам, тумарам и обзирем се свуд.
Ал' нико да ме потапше па да ми купи глас,

Први из народа

Овако живет, аратос, — какав ми живот то!

Трећи из народа

И не би било с горега, — ја све кô велим, мај,
Ил' каква права побуна, ил' барем мали
комешај.

(У то је Ева запалила огањ на жртвенику, опрала руке и припремила се за принос жртве. Њене слуге почињу певати химну, од које поједини ставови упадају у продужење овог призора. На тржишту скупило се много грађана и проста народа. Два демагога отимају се о говорничку катедру)

Први демагог

Пуштајте мене напред, моје је место то.
Пропашће Грчка, знајте, ако не прозборим.

(Народ му довикује повлађујући му)

Други демагог

Пропашће ако збориш. Даље! Ти с' најамник

(Народ се смеје и тапше рукама)

Први демагог

Ти ниси најамник. Ко би још тебе плаћао.
Грађани, с болом великим подижем сада
глас;
У чистом срцу нема бола већега,
Већ када мора вел'ко у прах понизити.

Великан, јунак, првак и изврсник је то
Ког сада морам свући са кола̑ тријумфних
И предати га вама, суду народном.

Други демагог

Добро си почо̂, ниткове; тако се ради то.
Живинче китиш венцима водећ' га на жртву.

Први демагог

И ти још нешто рећи смеш!

Некоји из народа

А што га, људи, слушате, тог треба батином.
(Потрзају другог демагога)

Први демагог

Ја морам казат истину угушујући бол,
Јер ти си, дични народе, много ми милији
Нег' војсковођа твој.

Други демагог

Да, дичан народ! мајде, све аламани,
Свачији дроњевићи и гладне бекрије;
Који кô псине кече просуте мрвице
С трпезе госине.
Тој се ти пасми клањаш, — ја ти не завидим.

Некоји из народа

Запушʼте му уста, и то је издајник.

(Све га већма злоставе. Ева приноси на жртвеник два голуба и закађује тамјаном)

Ева

Ох Афродито небеска, прими принос мој.
Прими тамјана миомир и моју молитву.
Не иштем зелен ловʼров сплет на главу
мужа мог
Даруј му срећна одмора у кругу домаћем.

(У диму тамјанову Ер и Харите, које га опколе и посипају ружама. Група погружена у набожности)

Служавке

Услишај гласак њен!

Ер

Чиста је душа то, даруј јој благослов.

Харите

Наша јој заштита не гине никада.

Служавке

Хвала ти, Афродито, хвала ти, слава ти!

Први демагог

Чуј даклем, народе, Милцијад те је издао.

Један из народа

Доле се вуци, доле, безочно грдило.

(Вуку га где је највише народа)

Први демагог

Та цвет је твоје војске њему у руке дат.
Лемнос не мога узет, а сада питаш где ј'.
Код Фара губи дане, поткупљен несрећник.

Други из народа

Смрт издајнику, смрт!

Један грађанин

Што не вичете већма? Та платио сам вам.

(Жртвовање се свршује, божанских слика нестаје)

Ева (подижући се)

Шта се ту збива, сине мој, ходи да видимо.

Кимон

Пресуду своју прима неки издајник.

Ева (стајући на степенице храма)

Кад видим гладну светину где сламку
прекида
Над главом великана, ја увек задршћем.
Кад човек светла лица поклизне у блато,
Светину то весели и ругат му се гре,
Као да тиме спира и своје прље све.

Други из народа

Хе, господару, чу ли, та ја бих викат хтео,
Ал' ми је грло сухо.

Други грађанин

Ђај, да га наквасиш.

Други из народа

Па шта ми ваља викат?

Други грађанин

Смрт издајнику, смрт!

Некоји из народа

Смрт издајнику, смрт!

Ева

На кога шаљу смрт? Коме се суди то?

Други демагог (приближи се Еви)

А коме б' другом, него управо ономе
Којʼ је бар с једном главом над њима узвишен,
Па браћа, суграђани, то му не праштају.

Ева

Даклем Милцијаду. — Ох силни богови!
Па и ти, стари Хриспе кога је негда он
Из ропства избавио, и ти му хоћеш смрт?

Хрисп

Опрости, драга госпо, ал' од нас двојице
Ако је једном живет, другоме ваља мрет.
Мене, са троје деце, од глади избавља
По чијој вољи вичем: (виче) смрт, издајнику,
смрт!

Ева

Ох, тешко теби, јадниче, с удесом таквим
злим.
Ал' ја ти праштат морам, морам кад
гладујеш.
Ал' ти, Терзите, човече, па и ви други сви,
Који се дома сладите у својем богатству,
Јер за вас лије скупу крв мој добри драги
муж,
Има ли права имена за благодарност ту.

Тервит

Тешко нам пада, госпођо, тешко и претешко,
Ал' куд би, шта би, забога, така је струја сад,
Имање мећe на коцку и главом игра се
Ко разјареном народу неће да повлади.

Први демагог

И ја ћу сада да прогласим пресуду народа.
(Луцифер као војник, долази са усплахиреним лицем)

Луцифер

Доносим ужасну вест: непријатељ је пред градом.

Први демагог

То бити не може, ако је жив још Милцијад.

Луцифер

Та он баш долази, та он вам грози, он.
Доказали му глас да устајете на њ,
У њему план'о гнев и потргô је мач
И он се ево вратио Атини неверној
Да ју са огњем, с мачем научи памети.

Други грађанин

Ех блудни синови, ех, шта учинисте!
Навукосте нам на главе највеће невоље.

Некоји из народа

Те ваља побити. Живео вођа наш.
Тешко си нама, у зô час; бежимо куд ко зна!
Пропаст је наша ту.

Први демагог

Још није — нисмо пропали. Ал' ваља похитат,
У сусрет поћи гневноме, поклонит се пред њим.

Ева

Ах сињни вечни богови, мене је боло суд,
Ал' суд је сада оправдан, то је још већи бол,
Ма да ми с' враћа војно мој.

Један из народа

Жену му под стражу, — и сина, обоје.
Па нека дрзне несрећник ударит злим на нас,
Њих ћемо сместа побити, потући пасји сој.

Ева

Радо бих за те, мужу мој, претрпела и смрт,
Само да клетва отацбе не стигне сина мог.

(Бежећи од гонилаца долазе у храм, иза њих спуштају нимфе ружичне низанице, тиме их растављају од светине, која на то уступа. Споља се чују трубе, народ бежи наричући. Нимфа нестаје)

Луцифер (таре руке смејући се)

Шала ми добро испаде.
Хладан се разум смеје од веље радости
Кад људска срца дршћу од стра̑ и жалости.

(Окрене се ка храму)

Тек само да ми то једно не смета,
Што морам и лепоту гледати вечиту.

Зебем у томе кругу мени страноме,
Гдено голотиња постаје стидљива,
Где се и кроз грех плету призраци врлине,
Где се и худи удес ружама окити,
И у вис диже својом простотом невином. — —
Што тако дуго касни мојега смера свет,
Тај накарадни створ, тај мелез двоумља,
Који би знао разгонит ту крпеж блештаву,
Ту чаропирну силу воље Божије,
Којом се дижу људи већ у грех огрезли.
Ал' видећемо скоро док дође к нама смрт
Са својом оштром косом, — са својом
грозотом,
Пред којом једнак стрепе млађи и старији,
Хоће ли бити краја тој детињарији.

(Адам као Милцијад долази на челу војске; рањен је, па га воде. Пред њиме народ и демагози, клањају му се и моле га)

Многи из народа

Опрости вел'ки вођо, опрост' нам, смилуј се.

Адам

Шта сте ми скривили? Шта да вам опростим?
Шта могу тражит снажни од слаба човека? —
Ал' жену своју не видим, не видим сина свог,
Јесу ли здраво, мирно, не снађе ли их што?

Ева

Ох Милцијаде, зашто се и враћаш
Кад већ и љуба твоја не може да ти с' радује.
Придрж' ме, сине, хоће да ме обори бол.
Ах, зар ће т' образ црнет са дела оца твог?

Адам

Шта је то? народ иште да му опростим,
Жена ме с клетвом срета ка̑ рђу најгору,
А још ми лопи крв за родни завичај.

Ева

А ја и отаџбина већма смо рањени.
Зашто се враћаш с војском? Ко ти је
злотвор ту?

Адам

А што би ти да делиш војску од вође свог?
Рањен сам, тешко рањен по десном рамену,
Не могу с' даље борити, док се не извидам.
Долазим к величанству јелинског народа
Да њему моју војску власт повратим у руке
И да му рачун дам по светој дужности.
А ви, војници храбри, верни ми другови,
Идите сада дому свом и уживајте мир,
Уживајте га срећно, заслужили сте га.

А ти, Атено Паладо, не одби мача мог,
Који ће војник рањеник ставит уз олтар
твој.

(Два војника воде га уз степенице храма. Оружници
му разилазе се)

Ева (пада своме мужу о врат)

Хај Милцијаде мој, врсниче над најврснијим,
Има ли жене срећније, од твоје жене сад!
Погледај сина нашег, исти је, сушти ти,
И чело, лик и стас, ал' још и срце, дух.

Адам

Ох драги моји, предраги!

Кимон

Оче, ја добро знам,
Твоје је свако дело поштеног смера цвет.

Ева

Ти ме застиђујеш, ја требах прва рећи то,
Јер ја га боље знам, нег' игде други ко.

Адам

Ти, сине, стави очев мач поврх олтара ту.

Кимон

Заштити, света богињо, мог оца светли мач,
Док дођем да га припашем кад буде потребе.

Ева

Уз ову двојну жртву ја палим миомир,
О богињо Паладо, прими га милосно!

(Пали тамјан)

Први демагог (са катедре)

Зар нисам право рекô, да ј' подли издајник.
Подмитио га Дарије, — хе, златна удица.
А рана што га жуљи, жуљи га нешто, јест,
Жуљи га бојак бити кад може мирно спат.

Из народа

Смрт издајнику, смрт!

Адам

Каква је граја то?

Ева

Сипа се страшна реч; о теби вели пук,
Да си га продао, да си му издајник.

Адам

То веле, — мене, — ја — зар није Маратон
Најбољи сведок ко је и шта је Милцијад.

Ева

Не виде слепци сунца; подлим је подао свак.

Први демагог

Та што га не хватате! Штедња је овде грех.
(Народ нагрће у трем пред храмом, ту је и Луцифер

Ева

Милцијаде, чуј. Одавде с' не мичи.
У овој светињи нико ти не сме ништ'.
Ох, зашто распусти војника својих broj!
Што ниси ово гадно гнездо сагорео?
У оков ваља сапет ове зликовце, —
Знају те да си рођен владат над њима,
Да с' умом, срцем бољи од свију скупа њих
Па хоће да те убију, да не би морали
Пасти и клекнути пред твојом врлином.

Први демагог

Чусте л' шта рече жена издајникова.

Ева

Бранити мужа свога, то је право женино,
То право има увек и кад јој кривац муж,
А некмол' кад је чист кâ бео сунчан дан,
А душман кад му је скрнаван, као ви.

Први демагог

Зар прима народ на се овакe увреде?

Један из народа

Ал' ако збори истину!

Један грађанин

Ко дрзне њих да брани, сукривац је њин.
Вичите, дерите се, млакоње, кукавци.

Из народа

Смрт издајнику, смрт!

Адам

Затвори очи, сине мој, да ми не видиш крв.
А и ти, жено, остав' ме, иди, уклони се.
Чујеш ли како грми и сад ће треснут гром,
Гром нека мене сможди, ти остај подаље.
И нашто ми да живим, што видим грозно је.
Слобода, за коју сам проливô своју крв
И утирô јој путе, и уздисô за њом
Постала ј' накарадом, прометла с' наказом,

Први демагог

Није л' вам јоште доста?

Из народа

Смрт издајнику, смрт!

Адам

Тај ниски народ клети, то нећу, не могу.
Није кривица његова што удес удеси,
Немаштина га жигоса жигалом робовства,

Па не зна ни сам како је оруђем постао,
Оруђем слепим неколʼко букача бунтовних.
Ја бејах крив, ја бејах луд што могах
вероват
Да јʼ свети дарак слободе за ʼваку деришта.

Луцифер (на страну)

Е сад си, брајко, изрекô надгробни натпис
свој;
Моћи ће доћ и на друге гробове велике.

Адам

Водʼте ме доле одавде. Нећу да више останем
Под штитом ове светиње.
(Воде га низ степенице, а он нежно предаје Еву у наручје једне служавке)
Ево ме, спреман сам.

Други демагог

Брани се, вођо, брани се. Зар тако да се даш!

Адам

Та онда би ме рана тек љуто затиштала
Када би морô трошит реч у своју одбрану.

Други демагог

Та народ тај је мало час пред тобом пузио;
Не треба много, реци му у какав пада грех.

Адам

Баш зато и јесте касно и узалудно све!
Срамоту своју народ не прашта олако.

Луцифер

Јеси л' се већ растрезнио?

Адам

Те како, те како.

Луцифер

Је л' да си пуку светину у више ценио
Нег она тебе што ј'.

Адам

Можда је тако, ал' на зло излази једно и
друго.
Једна је судба то, тек имена су два,
Залуд се борит против тог, ал' то и нећу ја.
Зашт' да се труди на више ма који самртник.
Нек живи себи, својима, сласт'ма што даје
свет,
Тиме се лепо испуња та прегршт живота;
Опојен љумај путањом, којој је мета гроб.
Повед' ме, Луциферу мој, повед' ме другим
стазама,
С којих ћу гледат смејућ се светско
шаренило

Врлине туђе и туђ јад, мудро, саможиво,
А теби, жено, која си — тако ми с' причиња —
Вила ми негда павитњак у некој пустињи,
Теби ћу рећи једну реч из огорчаја мог:
Луда ћеш бити, прелуда и мати не-мати
Ако м' у сина улијеш грађанске врлине,
Исмеваће те праведно најнижа блудница,
Која се вере странпутом газећи срам и стид.
Играј и певај, једи, пиј!
Лотињу поштуј, хвали, поштење попљуни.
А ја ћу сада стратишту. Грешан сам,
признајем:
За вишом мисли ходах слеп, — и то је,
то ми је грех.

(У то донеше пањ и ставише га пред степенице, поред пања стаје Луцифер са палошем у руци. Адам приклони главу)

Први демагог

Плаћајмо крвав дуг. Живела отаџба!

Луцифер (шапћући Адаму)

Но, како ти је сад? — Красан си дочекô крај.
Осећаш већем смрти ледени загрљај, —
Пропада цео над, — но, како ти је сад?

Ева

Ох богињо Паладо, молбу ми не хте чут.

(Из храма излази геније смрти, младић питома погледа, са обореном бакљом у једноі руци, а са уздигнутим венцем у другој приступа Адаму)

Адам

Вараш се, саслушана је твоја молитва.
У бурне груди моје спушта се благи мир.
Збогом, ој збогом, Луцијо!

Луцифер

А, проклет био, проклет тај идеални свет, —
Ту празан занос диже из сваког јада лет.
Опет ми озлогрчи најслађи један час.

Ева

А ви, бездушни људи, ја кунем опет вас.
Гâсите бурним ветром најузвишенӣ плам,
Кидате диван сплет, рушите свети храм,
А све поред слободе, — слобода? знам је,
знам,
Она је мени више среће отела,
Нег' што је вама игда радости донела.

Шести призор

(У Риму. Отворен трем, са митолошким киповима, са красним посуђем у коме горе миомири; у даљини виде се Апенини. На среди постављен сто са три клупе (лектике) Адам као Сергиол, Луцифер као Милон, па онда Катул, све сами сладострасници. Ева као Јулија, уз њу Хипија, Клувија, све лакоумне жене, веселе се олако обучене. На узвишеном попришту боре се гладијатори, слуге стоје спремне да чују заповест, фрулари свирају. Вече, сумрак, доцније ноћ)

Катул

Погле, Сергиоле, како је чио, вешт
Онај гладијатор.
Смео би се опкладит: тај ће победити,
Онај ће други паст.

Адам

Не, Херкула ми, не.

Катул

Какав те Херкул снашао! Та ко би био луд
Да још и данас верује у неке богове.
Закун' се својом Јулијом, пак ћу ти лагље
верова!

Адам

Нек буде, хајд', и тако.

Луцифер

Да вредне заклетве!
Ти стављаш лажну божицу на место бога
лажнога,
Ал' да нам буде јасније, реци, кунеш ли се
Лепотом своје Јулије, ил' њеном љубављу,
Ил' можда чак, хе, можда чак и њеном
верношћу.

Катул

Лепоти женској кратак трај и близак јој је
крај,
А баш да је и трајнија, ласно је будеш сит,
Опазиш цветак мање леп, ал' има нову драж,
А човек воли промену, — зар није тако то?
Ја мишљах верност жене ми. Ја блага
не жалим
Да свакој жељи њезиној полетим у сусрет.

Хипија

Охој-хој-хој! — Ал' враг је враг.
Но можеш ли ти жену бескрајно грлити.
Па баш и кад би могô, ти себе познајеш,
Ти летиш за лепотом, за слатки пољупци,
У свакој жени гледиш лепоте један део,
А ти би жедан хтео за себе мајдан цео, —

Но зар је жена јача од тебе, човека,
Зар не би могô и њу, верну ти Јулију
Примамит који бољи ил' гори мајчин син,
На пример какав трснат, рањен гладијатор.

Адам

Не збори, даље Хипијо, ништ' ново нећу чут.
А што и 'нако знадем, на то сам здраво љут.
На што је ова пу̑ста, та жеђа танталска,
Шта вреди жарка хлепња без снаге Херкула,
Без својства протејска!
Може ми презрен роб отет најслађи трен,
И он је онда сунце, а ја сам само сен. —
Ил' зар се не смеш миља довољ напити,
Само га гуцкат смеш ако си добру рад?
А ко у море миља скочи, зарони,
У њему смрт га нађе, у њему с' утопи.

Луцифер

Хо, то је права расправа о ћудоредости,
Па још уз пехар вина, уз лепотице.
Ал' шта би̑ с опкладом?

Адам

Ако је изгубим, — на част ти моја Јулија.

Катул

А добијеш ли опкладу?

Адам

Даћеш ми коња свог.

Катул

Е добро, дакле Јулија.
Ал' након четир недеље или ћеш по њу доћ
Ил' ћу је, пресит, гурнути, хаха, у рибњак мој.

Луцифер

Погледај, лепа Јулијо, ту рибу, једи је
Друге ћеш рибе зато ти собом нагојити.

Ева

Та бићеш и ти, Милоне, црвима добра част:
Овако масан залогај биће им негда сласт.
Ко живи нек се радује, па био млад и стар,
Не уме ли се радоват, нека се смеје бар. (Пије)

Адам (гладијатору)

Држи се добро, јуначе!

Катул

Не дај се, хуљове!

(Гладијатори се боре. Катулов гладијатор падне и молећи да му се живот опрости подигне прсте, Адам хоће да да̂ знак помиловања, али му Катул тргне руку, а своју десну руку склопи у песницу и само опружен палац напери на гладијатора)

Recipe ferrum! — пудљивче. Ја нисамципија;
Роб један мање више ли, — имам робовâ дост'.
Што не би мало забаве лепотицама дао,
Та њихов пољуб, то је божанске сласти дар,
А поглед крви просуте пољупцу даје жар.
(У то гладијатора Катуловог противник му смакне)

Адам

Парип је мој. Оди-де, Јулија, оди ме загрли.
Лешину нос'те одавде. Доста ј' за данас тог.
Играчи и играчице на вас је сада ред.
(Мртвог гладијатора односе. Играчи ступају на попришће)

Катул

Од' и ти мени, Клувијо, та нисам ни ја кам;
Кад видим друге грлит се, зар ја да седим сâм.

Луцифер

Шта велиш, лепа Хипијо, exempla trahunt,
је л'?
Кратак је живот човечи, а сладост му је цел.
Ал' најпре уста обриши на пољуб готова,
Да није откуд на њима канутак отрова.

Адам

Срце ми бије, ка да га преврће неки бес,
Ти мислиш, драга Јулијо, да ј', можда,
земљотрес.
(Шапуће са Јулијом)

Луцифер

Е чујте, луде смушене, он збори о срцу.

Катул

Ја твоме срцу, драгана, дајем слободу сву,
Ти њиме чини по вољи, то јест кад нисам ту;
Само нек мени не гине, кад ми се прохте рај,
Нека ме увек дочека твој топли загрљај.

Клувија

Ох, ти си веледушан. У твоје здравље! Хај!
(Пије)

Катул

Па добро, добро, душице, у моје здравље, де.
Ал' придржи ме побоље, загрли појаче,
Јер, ето, видиш, већ ми је пао са главе сплет.
(Играчицама)
Ха, то је игра, то је плес; живеле грације!

Клувија

Морам ти очи застрти, да тамо не гледаш,
Јер и ја, брајко, волим плес, ал' мрзим иноче.
Погледај боље онамо (показује на Луцифера)
Онај кисели лик,
Милон је прави шмокљан, — ти ниси такав,
је л'?

Крај њега седи Хипија, па већ задремала,
А он ни да је загрли, већ звера у округ,
Она румена, а он блед; поглед му хладан
као лед,
И кад се смеши, осмех му личи на поругу.

Катул

Јест, тако лице не волим у друштву гледати
И ко га види клоне му сва воља весела.
Ко не зна бити раздраган кад вино буди
страст,
Од кога бежи раскалаш кад мõме лију сласт,
Тај није добар човек, тај није добар друг;
С таким се лицем киселим код куће остаје.

Хипија

Тај Милон мени изгледа ка̑ да је заражен,
Ка̑ да га ј' већ укебала та кужна црна смрт
Што мори, дави Рим.

Адам

Не почињите с тим.
Отвор'те уста медена, пустите звучан глас,
Почните песму веселу, — та кам' певачице?

Хипија (пева)

Ко год пије, нек не лети
Журно у пропаст;
Сваки пехар друкчији је,
Друкчу даје сласт.
  Сунце сија на гробове,
  Па се румене.
  Ђор залева цвет живота
  Да не увене.

Ко год љуби, нек не лети
Журно у пропаст;
Свака цура друкчија је,
Друкчу даје сласт.
  Сунце сија на гробове,
  Па се румене.
  Ђор залева цвет живота
  Да не увене.

Катул

То није било лоше. А зна л' што Клувија?

Клувија (пева)

Времена су негда била луда,
У њим' беше свакојаких чуда.
Лукреција, удовица фина,
Није хтела љубити Тарквина.
Па још да је не сумњиче врази,
Сама себе ножем пробурази.

Сви

Радујте се и стари и млади!
Сад се друкче ради, — сад се друкче ради..

Клувија (пева даље)

Било време, убила га тама,
Брут не хтеде пира ни песама,
Болело га што фукара хуче,
Оде у бој да се за њу туче,
Ал' му брзо почешали свраба;
Погинô је, однео га даба.

Сви

Радујте се и стари и млади!
Сад се друкче ради, — сад се друкче ради..

Клувија (пева даље)

Времена су негда била пуста,
Откидало с' од рођених уста;
Згртат благо било им је грешно,
Поштовали што је данас смешно,
Гојили су књасте и богаље,
Слушали су неке мудроваље.

Сви

Радујте се и стари и млади!
Сад се друкче ради, — сад се друкче ради..

Луцифер

Алал ти вера, Клувијо, та ти је ваљала.

Адам

А теби, моја Јулијо, зар теби није до песме;
Или ти није одмор драг на мојим грудима?

Ева

О јесте, јест', Сергиоле. Ал' немој замерит
Што нисам данас весела како би хтео ти.
Мени се чини срећа се и не зна смејати.
У најмилији жића час падне по једна кап
Од оног бола великог, ком не знам имена —
И онда осећамо да ј' часак овај цвет,
Али баш за ото што је цвет, брзо ће увенут.

Адам

И ја то исто осећам.

Ева

Па још кад чујем певање и слатку музику,
Не тражим речи разабрат већ примам
звука миљ,
Они ме онда љуљкају ка̑ неки лаган брод,
И јава ми се потисне и облије ме сан,
На крилима мелодије полетим унатраг,
И ту се нађем поново у хладу палмином,

Ведра и лака, побожна, детињски невина,
У срцу племенита, у души велика.
Опрост' ми, и сад сањам, и у сну чудим се, —
Јест', сан је, сан је само. — Љубим те —
будим се.

Адам

Ратос вам свирке, забаве, већ ми је бљутаво
То море неизмерно, то море сладости;
Срцу би мојем сад већ горчина пријала.
Вино би воло̂ пити с пеленом, с чемером,
И да ме љубе усне са оштром жаоком,
И да ми се над главом затресе оркан љут.

(Играчи одлазе; чује се јаок из даљине)

Какав је јаок то? — кроз срце продире,

Луцифер

Неколико смушеника сад на крст распињу;
Булазнили су нешто о неким правима,
О неком братимству, о некој слободи.

Катул

Тако им и треба.
Што нису дома остали, — не да им мира бес,
О, што им било плести се у туђе послове.

Луцифер

Сирак би хтео с богатим да буде рођен брат,
Ал' овај неће, гони га, на крст га распиње.
Ал' подај блага сираку, а богаташу глад,
Онда ће онај овога гонит и распињат.

Катул

Па зато ваља ударит у смеј и у грохот,
Смејат се кужној морији што дави, празни
Рим,
Смејат се плачу, невољи, сили и влаштини,
Смејат се гневу богова, удесу, судбини.

(Понавља се јаok)

Адам (k Јулији)

Хај, много вели онај сан, Јулијо драга, твој,
Када се нађеш поново у хладу палмином,
Ведра и лака, побожна, детињски невина,
У срцу племенита, у души велиkа; —
Тако си рекла нekako —

Ева

Тако сам рекла, да.

(У то се већ смркло. Испред трема пролази самртнички спровод са тибијама, са бакљама и са женама нарикаљама. Цела дружина неко време удубљена у мисли ћути)

Луцифер (засмејавши се грохотом)

Као што видим ту је весеље стукнуло.
Понестало вам вина ил' досетака зар,
Те већ и мени, киселом, не прија сумор ваш.
Можда је већ у неке уселио се страх,
Ил' можда покајање — —

Адам (бацивши пехар према њему)

Хуља ko мисли то!

Луцифер

Па ја ћу нова госта да вам приведем;
Можда ће добра воља вратит се у вас с њим.
— Донесите га, слуге, тог жутог путника,
Понудимо га вином, нека се напије.

(Доносе мртваца у отвореној труњи и стављају га на сто. Пратња му заостала остраг. Луцифер му наздравља)

Пиј, друже, ма да с' мртав, — ти данас,
сутра ја.

Хипија

Не волиш можда вино, можда би пољубац?

Луцифер

Де, загрли га, Хипијо, па му из уста уснама
Извади обол, де!

Хипија

Та кад сам тебе љубила, што не б' и њега,
гле?

(Пољуби мртваца. Апостол Петар излази из руље пратилаца)

Апостол Петар

Стан', несрећницо, стани, кугу ћеш усисат.

(Сви се упрепасте и устају са својих места)

Сви

Куга?! — Шта, куга зар?! Бежимо одавде.

Апостол Петар

Ти пусти, худи соју! — ти подла пасмино,
Док ти се срећа смешка и њени дарови,
Безобразан си као муха на пригревку,
Ругаш се врлинама и Божјој милости.
А кад ти искушење на врата закуца,
Кукавички пребледиш и тонеш у очај.
Ту је сад искушење и казна Божија.
Отвори очи, гледај, па шта ћеш видети:
Кужна је болест пала на овај худи Рим,
Дошљачке хорде газе златне ти усеве,
Расклимао се закон, распирлао се ред,
Нит' има заповести, нит' има послуха.
Коље се, роби, пали, поштење пати свуд,
Страхота, брига, стрепња, уз то лотиња,
блуд.
Помоћи ни откуд.
Не да се пићем ућуткат озбиљан онај глас,
Који ти душу потреса претњом и напутом.
Што више срчеш сладости, све ти бљутавија.
Рукама млаташ несвесно, јер не знаш шта
би хтео;
Изгубили сте вере моћ у старе богове,
И срце вам се камени, ужас вам трује нâд.
(Кипови богова распадају се)
Руше се стари кумири у пухор тленства
свог,
А нико од вас не пита: где нам је нови Бог,
Који ће да нас подигне из глиба гнусавог?

По Риму бесни морија, дави и затире,
Ал' многи већ се дижу са меке постеље,
С жељом анахоретском траже пустиње
Да онде затупљене живце опораве.
И ти ћеш стићи куда греш, несрећни народе,
Понестаће и трага твог са лица земљина.

Хипија (стропошта се поред стола)

Ох, јаој мени, помагај! Страшан ме кида бол,
Огањ ми груди прожиже, хладан ме осу зној.
И ја сам жртва кугина — ту ми је, ту је
крај.
Зар нико да ми притекне са леком у помоћ,
Ви, с ким сам срећу делила и дан и ноћ. — —

Луцифер

Што ј' данас, драга, удес твој, сутра ће
бити мој.

Хипија

Па убијте, закољ'те ме, — ил' ћу вас проклет
све.

Апостол Петар (приступа к њој)

Не бацај клетве ни на ког, већ кај се, ћерко,
кај,
И дели опроштај.
Ја ћу те, ево, прихватит и вишњи, вечни Бог,
Његова ј' љубав велика, а така му и моћ.

У Бога с' уздај. — ја те сад водицом
преливам,
Та ће ти вода опрати са душе греха кал,
Чисту ће душу примити свемилост Божија.
(Крсти је водом из суда који беше на столу)

Хипија

Сад ми је тако лако, — хвала ти, оче мој!
(Умре)

Катул (полази)

Мени је већем мрска та грешна трзава,
Не могу ј' више гледат, у Тиву идем ја,

Клувија

Почекај, Катуле, ић ћемо заједно. (Одлазе)

Адам
(Замисли се, па ступа напред, а Ева за њим)
И ти си овде, Јулијо, па шта ћеш, шта ћеш ту?
Угашена је радост, угасила је смрт.

Ева

Моје је с тобом ићи, не питам куд, ма куд,
Ах Сергиоле, друкче је могло бит,
Mогô с' у мени наћи највиши осећај,
А ти си хтео само тренутних сласти вир.

Адам

У теби и у себи ја тражах само то.
Да вел'ке, тешке штете. Трчати у пропаст,
Пропадат као црвак, а не као човек, див,
А уз то муке трпет. — — Ако је Бог још жив.
(Клекне и подигне руке према небу)
Ако се брине о свет, и ако има моћ,
Довешће нови народ са новим мислима,
Да боља крв потече у старим жилама,
Да се к врлини пође с новим силама.
А што је било наше, труло је, ништаво,
Малаксала нам снага за дела велика.
Подижем к небу руке, ал' не знам шта
би хтео.

(На небу блисне светлост и у њој се појави крст. Иза брегова види се црвен од пожара којом горе градови и села. Са брдина силазе полудивље чете. Из даљине чују се побожне химне)

Луцифер (за себе)

Језа ме нека хвата гледајућ' призор тај —
Ал' зар се ја с ким другим борим, до
с човеком?
Све ће он сам учинит, што ја не узмогнем.
Таких сам шала виђо, није ми првина.
Полако ће се гасит та светлост несносна, —
Ал' остаће тај крвав тај мученички крст.

Апостол Петар

Бог је саслушô вапај и смиловао се.
Трула се земља чисти и препорађа се,
И варвар мeђедином мрко огрнут,
Који вам гази врте, ливаде, усеве,
И коње своје уводи у ваше храмове,
И руши, пали ваша села, градове,
У старе жиле ваше уноси нову крв.
А они мученици, јадни, презрени,
Што су у цирку вашем химне појали
Кад им је лав и тигар кости ломио,
Нове идеје уносе у изанђали склоп,
Њима ће да потресу нрави из темеља,
Јер гесло им је дивно: слобода, братинство.

Адам

Осећам близак њихов. Јест, души с' друго
хоће
Нег' што је досад, јадна, тражила, имала.
Лепшем се жићу нада поштена зажуда, —
С очију мрена пада, са ума заблуда.

Апостол Петар

Па нек ти отсад буде животу свесна цел:
Славопој Богу твом, теби поносан рад.
Слободан нека буде човек, Божији син,
Што се у њему зачне, да ту не пропадне,
Шта је у њему добро, нек у свет исходи,
Ал' само нек га љубав креће, руководи.

Адам

Па напред, дакле, боримо с' за нову науку,
Одушевљено прегнимо стварати нови свет,
У витешкој врлини биће му главни цвет,
А поезија биће му пред висом олтарним
Најлепше женскости најсветиі идеал.

(Полази наслоњен на апостола)

Луцифер

Да лудо л' ти је, Адаме, одушевљење то
За оним што се не може постигнут никада.
Не приличи, не уише озбиљном човеку.
Та, Богу јесте угодно, јер има неки сјај,
Ал' угодно ј' и ђаволу, јер води у очај.

Седми призор

(У Цариграду. Тржиште, а на њему луњају се неколико грађана. На среди патријархов двор, десно манастир Дувна, лево гај. Адам као Танкред у јеку младачке снаге на челу војске која се враћа из крсташке војне са заставама и уз пратњу бубњева. Луцифер његов оружник. Вече, касније ноћ)

Један грађанин

Гле, опет једна чета хајдука грабљивих,
Вичите да се забраве врата и капије,
Јер тима није свето имање ничије.

Други из народа

Сакријмо жене наше, јер тој су скотији
Познати већем кути и чари сарајски.

Први грађанин

И жене нам већ знају шта значи победа,
И каква права има дрски победилац.

Адам

Стан'те, не беж'те, што сте тако пребледели;
Зар не видите, људи, тај свети крсни знак,

Који нас једносмерно братски здружује? —
Та ми смо светлост вере и љубав
к ближњему
Носили трудно, мучно у даљну Азију
Да буде мелем души дивљем народу,
Међ' којима се родио Христос избавитељ.
А ту зар да нас нико братски не прими?

Први грађанин

Чули смо више пута баш исти такав збор,
Ал' нам је таки за тим букн'о над главом
кров.

(Разиђу се)

Адам (к витезима)

Ето вам, то је оно, то је проклети плод
Кад разбојници пусти, ниски, злонамерни
У каоне руке узму свету заставу,
Па ласкајући подло страстима светине
Хоће да им се силом вођом наметну.
Витези, браћо моја! Догод нам траје свест,
Догод нас буде штитила свемилост Божија,
Догод нам траје даха и срца јуначка,
Витешка искаће част и позив биће наш
На узди држат овог прљавог демона,
Па милом или силом водит га на пут прав,
На дела врла, велика, ма се и опирô.

Луцифер

Ти лепо велиш, Танкреде, ал' ако народ тај
Не хтедне тебе признати, примит за вођа
свог.

Адам

Са духом иде победа. Пригњечићу му пркос.

Луцифер

Ал' ако нешто и он духа узима,
Хоћеш ли сићи к њему?

Адам

Зашт' да му силазим?
Зар није лепше да га к себи подигнем.
Прегнућу да га дигнем, помоћи ће ми мач.

Луцифер

Ала се чудно збрчкала та вел'ка идеја
Рад које беху мучени у цирку јадници.
То ваљда ишти слобода, — ил' можда
братинство?

Адам

Немој се ругат. — Вараш се. Ја добро
схватам дух
Наука хришћанскога. Он ми је руковођ. —
Ко свету искру с неба у себи осећа,
Не сме је пустит никад да се угаси.

Ког срце к нама вуче, прима се радосно,
Мачем га потапшемо, па ј' нашег реда члан;
Ал' реда нашег благо чувати морамо
Од тог хаоса, што јоште кипти,ври.
Хај, кад ће једном свануг тај давно жељен
дан,
Дан нашег искупа, дан наше избаве,
Кад ће се срушити препреке пред чистом
најездом?
Ко би с' и надат смео дочекат тај-зи дан
Да није свето семе те жетве жељене
Посејô Свемогући, свевишњи добри Бог. ——
Видесте, браћо, какав нас сусрео дочек ту,
Мргодан, јадан, одуран, — па шта нам
ваља сад?
Полегаћемо у тај гај, кâ што смо чинили
Кад бесмо онде далеко међ' светом дивијим.
А надајмо се да ће се све добро свршити.
Па напред, момци, полаз'те, а ја ћу за вама,
А четник ми је одговоран, сваки за подруч
свој.

(Крсташи се утаборавају)

Луцифер

Штета тих лепих смерова, тих твојих
напора,
На којима је већ и плод, — то ти је јабука
Споља румена, узорна, изнутра трулеж сам.

Адам

И ти баш немаш вере у више подвиге.

Луцифер

Хајд' нек бих ја и верово̂, шта имаш од тога?
Но да л' ти твоји верују, ти твоји сви, не, не.
Витешки овај ред, који си подиго̂
Ка̂ неки висок фар на морској пучини,
Угасиће се с временом и скрхаће му с' вис.
Остаће стена опасна и бродокршни грич,
Опаснији нег' икоји, кој' није био фар.
Све што је живо помреће, извинуће се дух,
А тело ће да остане, ђубрина, трулеж, смрад.
Ширећи тровне заразе, гушећи живи свет.
Ето ти, то је наслеђе из доба минулих.

Адам

Ал' пре но што се растоми витешки овај ред.
Можда ће свету науку посејат широм свуд.
И плод ће нићи доцније. — —

Луцифер

Шта, света наука! — —
Та то вам је баш уклетва, та света наука,
Кад о њу, слепци, запнете, и на њу паднете.
Донде ју трете, кујете, вијете, шиљите,
Док од ње једном створите лудост ил' оков
своі.

Човечи ум не сварује егзактне појмове,
А ви се, холи, свагде, свуд баш о њих грабите
На своје грдно зло.
Реци ми, мора л' овај мач бити баш т о л'к о
дуг?
За длаку краћи, дужи ли, све једно ј', не
мења ништ';
Још једну длаку разлике, још две, још десет,
сто,
И ето тако у бескрај може с' продужит то;
Па где је тачка егзактна, где међа, где
пресрт?
Ма да се ласно спази ситница многих збир,
Кад од тих длака тананих постане палац,
пед.
Ал' нашто речи трошити и језик морити, —
Отвори очи жмираве, погледај у округ.

(Опет долази неколицина грађана)

Адам

Почујте, браћо, моји су војници уморни,
Дајте им крова, склоништа, та ви сте
хришћани.

Трећи грађанин

Хришћани јесмо, п р а в и, ал' само јеси л' ти?
Јер гори ј' расколник нег' и сам поганик.

Четврти грађанин

Пре свега реци нам у шта верујеш,
Да л' у Хомисијон или у Хомојусион?

Адам

Чујем, ал' не разумем.

Луцифер

Хе, то је главна ствар.

Четврти грађанин

Није му посô чист, биће да ј' расколник.

Више њих

Уклонимо се од њих, хајдемо дому свом,
Па хуља био ко их прими и угости.
(Патријарх у пуном орнату излази из свог двора, за њим калуђери који прате расколнике у ланце оковане, а иза њих војници и народ)

Адам

Хо, хо, ко ли је опет то?! Поглавар мора да је.
Па како ј' поносит.

Луцифер

Патријарх то је, море, наследник апостолски.

Адам

А ова одрпана, боса озиjа,
Пред коjом иде народ у ланце окован,
То су ти неки шуњци и лажисветиње.

Луцифер

Е то су калуђери, хришћански циници.

Адам

Тих створа̄ нисам виђо̂ у моjим брдима.

Луцифер

Још ћеш их доста виђат. Та ваљда и ти знаш,
Оспа се тек полако по телу простире.
Ал' пази да не увредиш те врле створове,
Jер свецима се маштаjу, и ништ' не
праштаjу.

Адам

Какве л' су то врлине у њиним грудима?

Луцифер

Ех, они посте, гладуjу, муче се мукама,
Узор им онаj патник на крсту разапет.

Адам

Онаj jе муке трпећ' спасао цео свет.
Ал' ове пржибабе Богу с' противе
Кад земске даре његове холо презиру.

Ко на комарца иде са оним оружјем
С којим је слоне војштит мудро, јуначно,
Тај нам истиче свој нерасуд, неразум.

Луцифер

Ал' ако њима комар чини се одиста слон.
Ко ће им отет право да срце искале
Над свима и над сваким ко живот ужива
И да га до сто врага у пакô одгоне.

Адам

Ја сам неверни Тома. Видим, не верујем,
Ја хоћу скроз да прозрем те њине мунитве.
(Стаје пред патријарха)
Оче, духовниче, ми смо ти страдални,
С пута смо дошли света у овај славан град,
Ал' нисмо нашли братска и својска пријема.
Но ти си многомоћан, па дај помози нам.

Патријарх

На ситне ствари, сине, сад нисам доколан.
Велика, огромна је моја задаћа:
Дизати славу Божју и срећу народну,
Хитати мач и огањ на измет расколни.
Мука је искоренит то главно светско зло.
Ал' ви, кад за крст часни дајете живот свој,
Који вас хандрак води међ Црнце, Арапе,
Овде је гори демон, овде је греха вир,

Па диж'те копља, маче у славу Божију,
Скочите ратоборни на ове бедеме,
Удрите старе, младе жене и њихов кот.

Адам

Зар и то, оче свети? Та зар и невине?

Патријарх

Та невино ј' и змијче док је још мајушно,
Невино је и кад зубе изгуби отровне,
Па зар ћеш штедет змију малу ил' матору?

Адам

Одиста мора да је голем, преголем грех
Који у теби буди оваќо силан гнев,
Ма да се вера свёта на љубав ослања.

Патријарх

Није то љубав, синко, што телу угађа,
Љубав нам душу враћа ономе,
Враћа је путем, ма и крвавим,
Враћа је оном кој' је давно рекао:
Не мир, већ борбу носим вама на земљу. —
А кривоверници шта урадише,
Из тајне светог тројстваваде хомојусион,
Ал' наша ј' света црква томе противна,
Хомусион је само што душу спасава.

Калуђери

У огањ бацајмо их, ломача гори већ!

Адам

Окајте с', људи, распре о јоту сићушну.
Борба ће ваша бити Богу милија
Ако је пренесете где је потребна,
Бранећи свети гроб, нађ' ћете души спас.

Један стари расколник

Умукни, сатано, видим ти адски смер.
Ми ћемо праву веру овде бранити,
Ми ћемо с' за њу крвит, за њу гинути
На овом месту где нас је ставио мудри Бог.

Један калуђер

Ха, безочниче, ти зар смеш
О правој вери зборит, смеш и поменут њу!

Стари расколник

Уз нас је сабор римински и други сабори.

Калуђер

Заблуда, заблуда је то. Та уз нас говори
И сабор никејски и многи други још.

Стари расколник

Све отпадници сами. И ви још дрзате
С нама се мерити. Па дедер реците,
Који вам свети отац бољи од Арија
Ил' од Евсевија.

Калуђер

А камо вама наких као Анастасије?

Стари расколник

Имате л' мученика?

Калуђер

Хо, више него ви.

Стари расколник

Красних ми мученика, које је склептô враг
И замађијô опсеном и душу им и ум,
Ја вељу вама, ви сте, Вавилон грдосни,
И ви сте, знајте, ви сте она блудница
О којој збори свети Јован Крститељ,
Блудница, што ће ј' нестати са лица
земљина.

Калуђер

А ви сте она аждер, она седмоглава,
Та ви сте онај антихрист ког Јован помиње,
Ви сте лажови, зликовци, ђаволска пасмина.

Стари расколник

А ви грдови, жебраци, ниткови, орјати.

Патријарх

Доста је било; буди крај. Није нам дангубит;
На ломачу их бацајте, у славу Божију.

Стари расколник

У славу Божју, зликовче, — добро си казао.
Невине жртве падају у славу Божију. —
Може вам бити, јачи сте, сила вас распиње,
Ал' како данас нама ви, тако ће вама Бог.
И вашем грешном животу приближује се крај,
Из сваке капи крви нам, нићи ће осветник.
Овај ће пламен светлити још дуго после нас,
С идејом нашом сијаће кроз дуге векове.
Пођимо, браћо, у пламен; није нам срамна смрт.

Расколници (поју у хору)

1. Боже, Боже мој! Зашто си ме оставио удаљивши се од спасења мојега, од речи уста мојих;

2. Боже мој, вичем дању, а ти ме не слушаш, и ноћу, али немам мира;

3. Свети, који живиш у похвалама Израјиљевим. — —

(Псалма XXII).

Калуђери (у хору настављају појање)

1. Господе, буди супарник супарницима мојим; удри оне који ударају на ме;

2. Узми оружје и штит, и дигни се мени у помоћ;

3. Потегни копље, и пресеци пут онима који ме гоне, реци души мојој: ја сам спасење твоје.

(Псалма XXXV).

(У то је патријарх отишао са пратњом. Неколицина калуђера са трактатима помеша се међу крсташе)

Луцифер

Што стојиш тако нем, што те облива зној?
Ти трагедијом гледиш што с' овде догађа;
Узми је комедијом, биће ти забавно.

Адам

Не збијај бљуту шалу; гледај шта бива ту.
Гле у смрт иду људи одлучно, свесрдно,
Полажу живот свој рад празних ситница.
Па шта је онда велико, шта је узвишено?

Луцифер

То је што можда другима и смешно долази.
Та оба ова појма дели тек једна влас;
И један гласак у срцу о том пресуђује, —
А гласак тај, тај судија зове с' симпатија,

Адам

Што ми је ова опач и дошла пред очи.
Цепидлачење худо у збиљској науци,
Отров из лепог цвета вешто исцеђен, —
А тај сам цветак негда добро познавô ја
Кад беше вера наша још у свом повоју.
Ах, где ј' та дрска рука што здроби онај
цвет?

Луцифер

У победи ј' кривица, у њој расуло зре.
Невоља људе јача, — је л' мрети: сложно
с' мре.
А та је снага сад у расколника, гле!

Адам

О, ја бих мач мој сломио, врн'о б' се
северу мом,
Где још у старим горама виђа се човечност,
И поштен образ држи се простотом
детињском
И отима се навали отровне глаткости;
Ал' шта ћу кад ми неки глас из душе шапуће
Да мени ваља кретати новога доба струј.

Луцифер

Шупља ти жеља, брацо. Јер никад ни довек
Не дигну с' појединац над духом времена,

Дух времена је река, пливачу ј'; или, ил',
Ил' пловит куд га носи, ил' на дну наћи гроб,
Сви они што их звасмо, зовемо великим,
Били су вредни, одважни, разумели свој век,
Ал' какве нове појмове није им рађô ум.
Не свиће зора зато што чује кукурек,
Већ петô кукуриче што је већ зора ту.
Ви'ш ено оне тамо спутане јаднике,
Полазе драговољно ка страшном спалишту,
Јест', они виде нешто даље од носа,
Ал' мисô која сада свиће у њима,
Ту ће потомци њини кâ нешто обично
Удисат у се олако с прашином уличном.
Но ман'мо те јаднике, погледај онамо.
У твоје војничаре, у табор твој.
Дроњави калуђери улегли су међ' њих,
Ту ти је читав пазар, гунгула, комешај,
Гледај их како живо млатају рукама;
Пођимо к њима ближе, па чујмо њихов збор,
Вредно ће бити чути.

Један калуђер (међу узрујаним крсташима)

Војници, купујте!
Купујте овај свети божански уџбеник,
Он ће вам бити путоказ у сваком двоумљу.
Ту пише чисто, јасно, кол'ко ће година
У паклу да се пржи убица, п'јанац, тат,
А кол'ко блудник, јатак, кол'ко
кривоклетник;

Ту стоји колик' откуп за једну годину
Па да се и грех скине, ваља платити,
Кол'ко богаташ плаћа, а кол'ко сиротан,
А ко баш ништа нема, да с новцем откупи,
Колико мора шиба за то претрпети.
Купујте, чада грешна, света је књига то!

Крсташи

Па дајте амо. — Дајте. — И мени. — И нама.

Адам

Да гадних продаваца. Да гадних купаца.
Потегни оштрим мачем, па разби пазар тај.

Луцифер (збуњен)

Опрости, ту ти жељу не могу испунит,
Одавна добро живим са калуђер'ма тим.
Где се побожност пресипа пада и мени део.
И тако се тим ћаром ми користимо сви. —
Само се **један** задоцнио, — а тај си
један ти.

(**Ева** као **Исаура**, **Јелена** њена коморкиња вриснувши потеку Адаму, јер их гоне неколико крсташа; но ти се сад разбегну)

Ева (стропошта се пред Адамом)

Ти ћеш ми, је л', помоћи, витеже, врличе!

Адам (подиже је)

Несрећна жено, хоћу, бићу ти заштитник.
Отвори очи, — не бој се. — Да дивних очију!
Па шта је било, говори — какав те гони јад?

Јелена

По врту смо се шетали, по свежој природи,
А после шетње седосмо крај потока у хлад.
Ту су нам птице певале, ми им отпевасмо.
Наједном кроза грање спазисмо ока два
Кô жеравице жарке страсно засјала, —
Поскочисмо кâ срне, па беж', па беж', па беж',
А четири крсташа кâ хајка за нама.
Мал' што нас нису стигли, умало, умало,
Ал' милом Богу хвала, ево нас, сад смо ту.

Адам

Је л' ово сан ил' јава? Ја не би хтео да ј'
сан;
Санак се брзо разбије, па би те нестало.
Хај, никад нисам видô овако мио створ,
Тело, па тако зрачно, подуховљено.

Луцифер

Тело, па тако зрачно, подуховљено!
Но, то би била страшна казна љубавнику
Кад би му одмах драгана онако постала
Како ју он замишља у своме бунилу.

Адам (к Еви)

Та ми смо познати; бар тако ми се чини. —
Чини ми с' као да смо давно, предавно
Пред лицем Божјим стајали, рука по руку.

Луцифер

Тако ти, — чега хоћеш, молим те не заборави
Оваке нежне речи, то ашикање
Кол'ко ј' у четир ока двома угодно,
Тол'ко је сваком трећем смешно, огаво.

Адам

Отворила је очи, — смеши се, о хвала
Вишњему!

Ева

Витеже, избавниче, како да т' захвалим? —

Адам

Зар у тим реч'ма није довољно награде?

Луцифер (к Јелени)

Мршава плата, — но ти мени ни тол'ко
не дајеш.

Јелена

А чиме си ти мене тако задужио?

Луцифер

Зар мниш да ј' витез овај и тебе спасао.
Ако ј' он госпођицу, тад његов слуга, ја
Спасô сам тебе, коморкињу, то се по себи
зна.

Јелена

Па шта сам тиме стекла. Ако ти будем
харна
Онда ми исто грози од чег' сам побегла;
А не будем ли харна, ето ми други грех.
Па знаш, ни они гониоци не беху ругобни.

Адам

Кажи ми, женска главо, куд да те водим сад.

Ева

Ето, ту преко стоји женски манастир.

Адам

Да, манастир је ту;
Ал' врата манастирска, та врата железна
Зар ће прегатит, пресећ и моме срцу над!
Даруј ми један значак, какав успомен
А ја ћу да га одмах на крст приденем,
Па кад ме крст позове у мушки, љути бој,
Са крста ће ми сјати — споменик твој,
Дочараће ми санак најлепши жића мог,
И ја ћу лакше чекат и дочекати дан
Кад ће ми јавом постат најлепши сан.

Ева

Ево ти траке ове.

Адам

Ух, црн је дарак тај.
Не пружај црну слутњу, — већ надања ми дај.

Ева

Па то је моја боја, — њом боли престају;
У манастирској тами нади не цветају.

Адам

Ни љубав ту не цвета. Ал', цуро, где си ти
Ту ваздух мора бити пун жарке љубави.
Но ти још ниси дувна, још расу не носиш?

Ева

Немој ме питат даље, остав', поштеди ме.
Немој да множим јаде твоје големе.

Луцифер (Јелени)

Зар ће и тебе овом бравом забравит?

Јелена

Хоће, ал' кључ се неће у море бацити.

Луцифер

Штета, заиста штета, јер од тог градива
Мого̂ би истесати красну елегију.

Јелена

Гле мушке вере липове! Иди ми с очију!
Какав је говор то!?

Луцифер

Полако, но, но, но!
Зар није диван замишљај, поетски дрзак, врућ:
Скочит у морску пучину и на дну тражит кључ?

Јелена

Ма ја те тамо не шаљем.

Луцифер

Ја идем, — мора бит;
И већ је на ме зинуо халави морски кит.

Јелена

Немој ме плашит стравама. Страшно је у мору.
Лакше ћеш наћи кључа — у моме прозору.

Адам (Еви)

Реци ми име своје, бар да ти име знам,
Да сплетем и ту светињу у своје молитве;
Молитве Богу за те дизаћу свеудиљ
Кад твоје јаде са мном делити не можеш.

Ева

За се Исаура зовем. А како, брале, ти?
За имам више времена Богу се молити.

Адам

Моје је име Танкред.

Ева

Па збогом, Танкреде!

Адам

Не остављај ме тако, Исауро, пренагло,
Да не прокунем овај опроштајни час.
Који ми име твоје даде
А тебе одузе.
Кратак је овај час, и сну је прекратак,
Како ћу да га шчувам, да га наставим
Кад не знам ништа више до твога имена,
Кад ми најлепши цвет остаје загонет.

Ева

Па чуј што чути желиш, укратко знаћеш све.
И мој је отац био витез крстоноша.
Наједном дивљи душман ноћу удари
На табор његов па га вешто опколи;
Мом оцу примаче се ужасна, грозна смрт,
А он се Богомајци помоли, завери
Да ће јој мене дати, — тад бејах дете још —

Младост и живот мој у службу даће њој
Ако се срећно врати у завич свој.
И он се срећно врну, и моја присега
Пред светим еванђељем сад ме везује.

Адам

О блага Дево, мајко Божија,
Која си свето врело чисте љубави,
Зар ниси живим гневом на то планула,
На таку грешну, гнусну, безумну затоку!

Јелена

А ти зар нећеш да ти мој живот испричам?

Луцифер

Што да се трудиш, — знам већ! Ти си љубила,
А превара је била љубави награда.
Дај другу љубав, ал' си сад ти већ варала.
Па дај и трећу љубав, — а та ти додија;
Сад празно срце твоје испунак чека нов.

Јелена

Е гледај, нуто чуда! ти канда ниси сам!
Но заиста си скроман, кад ето сад, баш сад
У мојем срцу пусту празнину нагађаш.

Луцифер (Адаму)

Пожуримо се! Теби се тешко откинут,
А ја већ не знам шта ћу од силне победе.

Адам

Исауро, оштра ј' стрела свака твоја реч.
Бар један пољуб дај ми на тол'ких ранâ жêг.

Ева

Зар си заборавио на моју присегу?
Зар не знаш шта ме чека, зар не знаш
куда грем?!

Адам

Ти не смеш никог љубит' ал' ја, ја тебе смем.

Ева

Срећан си, е па буди и остај срећан с тим.
Ал' ја, како ћу тужна да те заборавим?
Танкреде, идем, бежим, да ме не свлада
жар —
Збогом! — и видећу те... на оном свету
бар...

Адам

Збогом! — а ја са киме? с поменом дана
тог.

(Ева улази у самостан)

Јелена (на страну)

Шепртља, кукавица — не зна се наћи сам.

(Луциферу)

Кључ неће бити у мору, већ — у — мом —
прозору.

(Одлази за Евом)

Адам

Хајдемо сада. Хајд'!

Луцифер (више за себе)

Касно је. Потрч', зече!
Ви'ш, таки смо ти створи ми мушки, јачи
спол.
Гледамо жену као на слугу страсти нам,
И грубом руком тресемо са нежна лица јој
Песнички онај машак, злаћану прашинку,
Лишавајућ' се тиме у лудом слепилу
Најлепшег земског цвета, цвета љубави.
Или ју, као Бога, на олтар дигнемо,
Па за њу у бој гремо и крв лијемо,
А донде копне младост нашег кумира
Усишу, магну, вену груди и срце јој,
Гине и сахне бесплодно пољупца њеног
сласт.
Нит' ваља то, ни то. — Узан је женски круг,
Ал' у том правом кругу ретко јој с' нађе
друг.

(У то се већ сасвим смрачило, указује се месец. Исаура и Јелена на прозору)

Ева

Како ме жудним оком гледô, дрхтао,
Јуначина, па ипак дрхтô преда мном;
Ал' мене чува снажај, брани ме заклетва —
За, жртва, морам трпет, то ми је дужност
сва.

Јелена

Ала је чудан створ наш женски лепи спол!
Некима ј' ласан труд одгурнут предрасуд,
И та онда полети за слашћу мамљивом,
У томе лету здере с образа свога стид,
И после ћеш је наћи у глибу лотиње.
Другима ј' мучан труд штујући предрасуд,
Од својих мисли преза, од сенке ј' хвата језа,
У току дана дугих од себе и од других,
Укида жића цваст, гуши пољупца сласт.
Што не би средњим путем? Зар ми је и то
грех
Отворит мало прозор кад месец лепо сја,
Па шта нам добра срећа и ноћни удес да.
Ако сам дувна, дувна, ал' нисам јоште дух.

Ева

Јелена, гледни доле, стоји ли јоште ту?
Зар можно да је већем на други крен'о пут?
Још једном само хтела би његова гласа чут.

Адам (Луциферу)

Погледај тамо горе, је л' још на прозору, —
Ох, кад би с' још једанпут с погледом
њеним срео!
Рајска је сладост гледат, и само гледат њу.
Исауро! опрости ми, ал' ја сам јоште ту.

Ева

Боље и мен' и теби, боље да ниси ту;
Јер раздвојена срца лако се спајају,
А опет нови растан, опет је нови бол.

Адам

Зар тебе није страх гледат у 'ваку ноћ,
То вел'ко срце, које бије милоштом,
— А само с' нама крати одат се сили тој?
Не бојиш ли се да ће те опчинит мађија? — —

Ева

Све то кроз мене струји, кâ неки виљи сан,
И ноћ ми ова лепша нег' и најлепши дан;
Кроз месечину трепте гласи химнени,
Смеше се блага лица анђелских легија,
Грана се с граном љуби, и љубити се сме,
И то је сваком детно, — ал' цигло нама не.

Адам

Па зашто, шта нам смета? Зар овај хладан зид?
Та ја сам јуришао на више бедеме,
А ту зар не би могô усконке, — мислиш не?

Ева

Не — ту је друкча стража, стражи дух времена,
А он је јачи него ти.

Адам

Е, сада ћеш видети.
(Одостраг појављује се светлост зажгане ломаче)

Расколници (подаље поју у хору)

21. Избави душу моју од оружја и јединца мојег од бесних паса.
22. Отми ме из чељусти лавова и спаси ме од инорога.
23. Појем име твоје роду мојему, славим те и хвалим посред зборова.

Ева

Смилуј се, Боже, грешној души њиховој!

Адам (грозећи се уступа натраг)

Страшна је песма то.

Луцифер

Страшна! Та то је ваша песма сватовска.

Калуђери (понзадаље у хору)

26. — — — Нек се обуку стидом и срамом, који се надимљу против мене.

27. Нека се радују и веселе, који ми желе правду, и који говоре: Слава Господу, који не крати правду слузи својем.

(Кад је почело певање у хору, Адам, који је пошао ка вратима манастирским, опет је застао, са куле поче хукати бульина, по ваздуху лете вештице, а близу врата подиже се из земље костур и стаде претећи пред Адама)

Ева (залупи прозором)

Боже и Богородице!

Костур

Даље од овог места, даље од светиње!

Адам

Ко си ти, немани?

Костур

За сам, који ћу бити у сваком загрљају,
У сваком пољупцу твом.

Вештица (крештећи кроз смех)

Слатка сетва, горка жетва,
Са голубом рађај змије.
Или змије ил' скорпије.
Исауро, зовемо те!

Адам

Ха какве слике, какве наказе!
Ил' сте се ви промениле, ил' можда ја!
Познавô сам вас кад сте биле умилне, —
Па шта ј' сад овде јава, шта ли је худи сан?
Не могу руке дићи од ваших манђија.

Луцифер

У красно друштво дођох, — дабогме, нехоте.
Већ давно нисам имô срећу, част.
Читаво јато часних, отмених вештица.
Добро што немам лука, од тог бегају,
Ал' за то ј' у њих доста безобразлука.
А ко им даде крила, баш му евала!
Ту је и стара прија, мршава смрт;
Зачудо како уме, баш право вештачки
Врлине прихватити, па онаказити,
Тако, да с' на њих згади сваки земаљски син.
Поздрављам тако друштво! Жалим и
вајкам се
Што с вама проћеретат не могу ову ноћ.

(Појаве нестају)

Танкреде, хај'дмо Танкреде! Зар ниси видео,
Драга ти прозор залупи. Па шта ћеш ту?
Ветар је хладан, нема ти ништа дат
До само кијавицу, балабан.
Ја опет нисам вољан дочекат Јелену.
Не доликује ђав'лу ашиковање;
Пре него што се разнежи, нек носи себе сам.
Љубав је чудна ствар —
Човек са врелим груд'ма чезне и уздише,
А хладни ђаво једва узмакне налепи.

Адам

Води ме, Луцифере, новом животу!
Ја пођох борити се за свете идеје.
И нађох само клетву у кривом схватању;
У славу вишњег Бога људи се спаљују;
Светина ј' одвећ ниска за вишу науку.
Облагородит хтедох земско уживање
А они на њ причвршћују грехоте жиг.
Сејô сам, где сам могô, витешке врлине,
А отуда ме стрела у груди погоди.
Сад даље, у свет нови! Доста показах већ
Шта вредим и кô јунак и кô прегорник,
Па сад ми није стидно с браника сићи се,
Одмаћи се од борбе, минут са попришта.
Нека ме ништа више не одушевљава;

Нека се врти свет како год уме, зна,
За точкове му више нећу се машат ја.
Најравнодушније ћу гледат му оклиске.
Уморио сам се, — треба ми одмора.

Луцифер

Па дела, одмарај се. Ал, знам ја шта ће бит:
Твој бурни дух ће наскоро одмора бити сит.
Адаме, хајде за мном!

Осми призор

(У Прагу. Врт царскога двора. На десно сеница, на лево астрономска кула, пред њом простран балкон, а ту Кеплеров писаћи сто, пред њим столица, на њему астрономске справе. Луцифер као Кеплеров фамул шета по балкону. По врту шетају у групама дворани и дворске госпође, међу њима и Ева као Варвара, жена Кеплерова, — Цар Рудолф и Адам као Кеплер. У остражју гори ломача једног расколника. Вече, а после ноћ. Два дворана напред на позорници)

Дворанин

Кој' ли је онај сирак што с' онде огрева,
Је л' какав расколник' ил' каква вештица?

Други дворанин

Не знам, јер богами, изобичајило се већ
Да за те старе претставе отменство
разбира,
Сада се само фукара прикупља око ломачâ;
Па ни та проста светина не кликће радосно;
Гледа и гледа безгласно, ил' нешто мумла
тек.

Први дворанин

За моје време било је то сасвим друкчије,
То беше прави свечан дан кад кога спалише,
И двор је сишô гледати и сва госпоштина.
Тако се губи, брате мој, старински лепи
обичај. —

(Промину)

Луцифер

У 'вако хладно вече добро је мало ватрице,
И баш ме је загревала прилично подуго,
Бојим се само е ће се скоро угасити.
Утулити је неће мушка одлучност,
Нит' ће с' уклонит каквом бољем назору,
Већ ово доба небрижно, тромо и дремљиво
Неће истаћи детића̑ што огањ потстичу.
И ја ћу зепсти ужасно. Ал' тако ти је то,
Велике мисли губе се у ситан, кржљав крај.

(Оде у опсерваторијум. Рудолф и Адам излазе напред)

Рудолф

Е дедер сада, Кеплеру, стави ми хороскоп,
Ноћас сам снио мучан сан, па ево хтео б'
знат
У какве ли је прилике дошла ми звезда сад.
Јер већ ономад нашла се у кобном
суседству,
Било већ да се очеше о главу змијину.

Адам

Повели, светла круно, слушам ти заповест.

Рудолф

Кад прођу ови дани климактерични.
Продужићемо посô брижно започет
Што нам се 'номад тако јогунћудио.
Опет сам читô Алберта, Херма Тремагиста,
Читô сам и Синезија и Парацелза, да,
Кључ Соломонов славни и многа дела још,
Па, бива, нашао сам где нам запиње.
Знаш, кад смо краља усијали већ,
Појавио се гавран и с њиме црвен лав,
Тада су две планете спојиле уплив свој
И меркурије дуплекс био нам већ ту,
И спустио се талог соли мудрости.
Ал' промашисмо нешто: мокрога огња вâр
И сухе воде моћ, — ту ти је погрешка,
Те нам се није дало укечит тражен кам,
Којим се старост млади, гвожђе злататвори.

Адам

Разумем, царе мој.

Рудолф

Ал' јоште једну реч.
По дворским круговима колају гласови,
Да си већ и ти клизн'о у нову науку,

Махнишеш старим догмама свете цркве
нам;
Па сада, синко, кад ти је мајка у затвору,
Јер није шала, вели се да је вештица. —
Може и на те пасти сумња праведна,
Јер ти се за њу кидаш и браниш њезин чин.

Адам

Ох царе, господару, ја сам јој син.

Рудолф

Ал' света ј' црква мати, преча од рођене.
Мани се тога, човече, како је, нека је,
Слабо је твоје раме да њим исправиш свет.
Ви'ш ја сам на те многу милост просуо,
— Јер шта ти беше отац, сећај се, крчмар
прост —
А ја сам тебе диго̂, племићем зовеш се,
То ми не беше лако, ма да сам моћан, цар.
У мом си двору примљен, та то је вел'ка
част.
Па тим си путем дошо̂ и до красне супруге
А Милерову Варвару многи је племић хтео.
Зато ти велим и велим, пази се, чувај се! (Оде)
(Адам задубљен у мисли стаде пред степенице балкона. Два дворанина излазе напред)

Трећи дворанин

Гле само тог звездара како је забринут!

Четврти дворанин

Љубомора га мори. Има и зашто, је л'?
Па онда, проста рода, а дигла га у двор,
Нема финоће, глаткости, бонтона као ми —
Из свакога му покрета вири parvenu.

Трећи дворанин

А манимо се њега; ја волим зборити
О лепој Варвари.

Ева

(У друштву других дворана примакне се овима и куцне другог дворана лепезом по рамену)

Ај иди, витеже, — смилуј се, умукни,
Већ нам је много смеја од твог приклапања,
Гле она два господичића, како су озбиљни,
Ужасно озбиљни. Да није и вас већ
Сустигô нови наук, болест прилепчива?
Ако је тако, бежʼте од мене далеко,
Јер верују да ми ј' већем мрзак и премрзак
Тај мудроваљски сој и њина црна жуч;
Злобе нам лепој срећи и збору веселом,
И све би нешто ново, — а враг их знао шта.

Трећи дворанин

Нас, дична госпо, не смеш том сумњом бедити.
Ко би још у твом друштву желео промене?

Први дворанин

Но има нас и таких, ако се не варам:
На пример онај онде, гле како ј' замишљен.

Ева

О јадник! То је мој муж. — Молим вас,
господо,
Не кривите га ничим, бар не преда мном;
Поштедите га, он је болан, преболан.

Други дворанин

А да му није болест од ових чарних очију?

Трећи дворанин

Да није љубомора, триста ли мука, хе,
Са којом мучи себе, хајд' себе, ал' и вас;
Та ја бих, — не знам шта бих, — ја бих
с места му
Ев' ову рукавицу у лице хитио.
(У то стигну до Адама)
Мајестро, баш ми драго што се нађосмо.
На неки пут се спремам, па бих волô знат
Какво ће време бити сутра и прексутра.

Први дворанин

А ја бих хтео нешто много важније,
Хтео би дознат звезду мојег синчића.
Родио нам се јуче, баш о поноћи.

Адам

Сутра, господо, сутра дозананићу вам све.

Четврти дворанин

Друштво се већ разилази, па хоћемо л' и ми?

Трећи дворанин

Ви ћете горе, госпо, па лаку, благу ноћ!
(Шапуће јој) За један, је л' те, сат?

Ева (шапуће му)

Десно под сеницом.
(Гласно) Е, збогом, господо! — Хајд', драги Јоване!
(Сви се разилазе. Адам и Ева иду на балкон. Адам се спусти на наслоњачу, Ева стоји пред њим. Све се већма хвата мрак)

Ева

Јоване, мени треба, треба ми новаца.

Адам

Ни мангуре ти немам, однела си ми све.

Ева

Зар довека да трпим оскуду проклету?
Дворкиње све се сјају баш ка̂ паунице.

А ја се стидим кад се с њима састанем.
Па још кад који фини галан, удварач
Пригне се смешећ' па ми рекне комплименат
Да сам у целом друштву ја као краљица,
Онда се тек застидим, стидим се тебе ради,
Јер ти краљицу пушташ да с' носи жебрачки.

Адам

А зар се ја не трудим, не знојим дан и ноћ,
Продајем тебе ради што није за продај,
Науку, знање своје скврним, понижујем
Са хороскопом пустим и са гатањем
Какво ће време бити, да л' ветар, дажда,
мраз.
Притајујем у себи уверења жар,
А пуштам преко језика што знам да ј'
лажна реч.
Камо ми румен стида? Гори сам и од сибила!
Оне су веровале што свету причаху,
А ја да причам оно што знадем да је лаж!
Па и то чиним, жено, да теби угодим.
Па куда девам паре што тако заслужим?
Мени не треба ништ' до само мркла ноћ
Са својим звездама; бескрајни сверâ храм;
Све друго теби дам.
Ал' шта ћу кад је често и царев празан
шпаг,
Па кубури кô враг.

Сутра ће пасти нешто, и твоје биће све.
А да л' ћеш ми захвалит? — то никад,
никад не.

Ева (кроз плач)

Приговараш ми што си за ме жртвовô;
А моје жртве, је ли, то заборављаш?
Ја, ћерка таква дома, таква колена
Будућност своју везах за твоју сумњивост.
Та ја сам те увела у бољег друштва круг,
Па камо ли ми враћаш ти овај вел'ки дуг?

Адам

За моју сумњивост? — Ти тако зовеш
дух?
Та зар је ниска рода Божији зрак и дар
Који је трудно чело моје обасјао?
Па где је онда племство, где је кад није ту?
А оно чему с' данас пришива име то,
То је већ изанђао, трошан кип
У којем нема душе. Моје је друкчије,
Моје је свесно, снажно и увек млађано.
Ох, жено, ти да можеш мене разумети
Да су нам душе сродне кâ што сам мислио
У заносу и жару пољупца првога,
Твој би се женски понос у мени расцветô.
Ти не би ишла тражит среће подаље,

За мене чувала би сав срца твога мед,
А не би, ка̂ што јесте, мој био само јед.
Ох, жено, ја те љубим и данас страсно,
знаі, —
Ал' ти ми трњем постављаш свој сваки
загрљај.
Дивота би то била да си ми што бих хтео.
Негда су жене биле људ'ма светиња,
А данас шта је жена? Застирач леп,
А тај застирач леп застира само грех, —
Дође ми, па бих срце своје ишчупо̂.
Повико̂ бих ти; Иди! — ил' ја ћу, макар куд,
Ал' не смем... наше с' руке у цркви везане,
А сведок беше олтар, и над олтаром Бог,
И тако с' мора трпети до гроба — мог —
ил' твог.

(Спусти главу међу дланове. Ева је ганута па га глади по глави)

Ева

Не тако, Јоване, не тако, друже мој.
Али кад рекнем коју није ми никад смер
Са женским реч'ма тим да те ражалостим.
Ал' видиш, овај двор, то ти је чудан створ,
Госпе су тако холе, тако подругљиве,
Иштеш ли зар од мене, и куд би стигла тим,
Да с' од њих боља градим, ил' да им
пркосим?

Измирили смо с', је ли? — Па лаку ноћ! —
Ал' да,
Новца ће бити сутра? — Том се бар надам ја.
(Сиђе се степеницама у врт)

Адам

Каква је чудна смеса тај женски сој,
Помешан тако чудно у њој и мед и јед.
Ипак нас к себи привлачи. Па зашто ли је то?
Јер што је у њој добро, њена је својина,
А зло из доба ниче у ком се налази.
Хеј фамуле.
(Улази Луцифер и ставља лампу на сто)

Луцифер

Ево ме, господару, шта заповедаш?

Адам

Сутрашње време ваља прорећи некима;
Некима нативитет. — У, глуп ли је тај свет!
Сад скрпи како знаш; само пожури се.

Луцифер

Наравски, то све мора пресјајно испасти,
Јер ко би даво новац за мрку истину!

Адам

Ал' неј ни претериват, да буде пресувиш.

Луцифер

Ће бих ни могô лудам' пресувишити;
Та свако у свом синчићу назире месију,
Ког би већ сада народ имао славити,
— А тек ће с' после шмокљан из њега
развити. (Пише)

(У то је Ева стигла до сенице. Трећи дворанин дође јој у сусрет)

Трећи дворанин

Тако ме дуго пушташ да чезнем за тобом.

Ева

И то је нека жртва, теби потешка,
Претрпет ове ноћи ветрић хладнији
Док ја свог врлог мужа частим обманом,
На женску душу грдну бруку товарим
Неверством бестидним,
И тонем све то дубље у провалије,
А све за твоју љубав, — шта ли је.

Дворанин

О каквом греху збори та лепа женица!
Та све то крије нојца и ова сеница.

Адам (замишљен)

За жељах доба које борбу презире,
Где старим обичајем освећен глатки пут,

И тромим занемаром преплетен друштвен
ред,
Где стари предрасуд не дрма ничји суд,
Па да се у том добу и ја одморим,
Па с осмехом да гледим у хладу лешкајућ'
Како ми старих борба ране зарашћују —
И то је доба дошло, ал' која вајда с њим!
Још живи душа, — свето, мучно наслеђе
Што ј' небо даровало чојку бенавом —
А душа хоће рада, она не мирује
И хоће да се бори с мамком уживања.
Фамуле, где си, — вина! Нешто сам уздрхтô;
Хладан је овај свет, ту треба загрева.
Тако се само могу пораскрилити
У дан'ма који виде само пигмеје,
Тек тако с' да отрести од ове ситности.

(Луцифер доноси вино; Адам пијуцка до краја овог призора)

Расклопи, вечно небо, у дивном вису свом,
Тајанством свету књигу, разви је преда
мном;
Кад скинеш испред мене пречне заклоне,
Кад прозрем слабим видом вечне законе,
Заборавићу доба свога блесавост,
И трулеж му и дремеж, низину му и злост.
Ти вечно стојиш, друго све тренут похара,
Ти једино нас дижеш, друго нас обара.

Дворанин

Хајд' кад би могла моја бити, Варваро!
А мужа твог да Господ од тебе удали,
Да може живет цигло умним делима,
Да може ићи лакше ка својим целима.

Ева

Не збори, чоче, ја бих за мужем тужила,
Од суза би ми врели прозебли пољупци.

Дворанин

Ти само шалу збијаш.

Ева

Не, збиља тако је.

Дворанин

Ко ће да то разуме, те ћуди промене?
Па то ли је зар љубав, лепа Варваро!
Де реци, кад бих некуд ја, твој обожалац
Допао ропства, шта би ти за ме чинила?

Ева

Е, то ти сад не могу казати напамет.

Адам

Ох, да л' ће доћи време, које ће разбити
Ту пусту ледну кору равнодушности,

Које ће старудијству погледат у очи,
Које ће судит строго, рушит и дизати,
(Устане и посрћући ступа k наслону на балкону)
Које ће смети кренут средства велика,
Које ће смет изустит чаробну праву реч,
Па kâ лавина да се силно котрља,
Да сатре зар и оног ко ју је изрекô. — —
(Чује се арија марсељезе)
Ха, чујем већем песму будућег подмлатка:
Она ће ново семе да нам посади,
Њоме ће стара земља да се подмлади.

Девети призор

(Позорница се брзо прометне у Гревску пијацу у Паризу; од балкона постане скелина гилотине, поред које стоји **Луцифер** као џелат. **Адам** као Дантон говори са руба скелине узрујаном народу. Забубње бубњи и чета издрпаних новака стави се пред гилотином у војнички ред. Светао, сунчан дан)

Адам (продужујући)

Слобода, јест, једнакост, да, и братимство. —

Руља народа

Смрт свима, свима смрт, кој' то не признају!

Адам

Тако је! — — Две ће речи да се изусте,
Оне ће спасти мисô која страдава.
Једна нек иде добрим људима:
»Домовина је у опасности!«
Та реч је довољана да их разбуди.
Друга ће зликовцима рећи: »Дршћите!«
И то ће их поразит као гром. —
Краљеви подижу се против нас,
Ми главу свог владара пред њих бацисмо.

И попови нам прете, али почекај,
Извићу жарке муње из руку њихових,
Разум се мора вратит на стари престо свој.
Ни она прва реч се неће изгубити
Што вели: домовина ј' у опасности.
Једанêст војскâ наших боре с' на крајини,
А наша врла младеж свеудиљ долази
Да крваве празнине собом попуни.
Ко вели да ће обест починит покора
И да ће десетковат драги народ наш?
Кад вариш рубни вар, талог се излучи,
И племенити део остане здрав и чист, —
Па нек се виче да смо крви зажеднели,
Нека нас гледају кâ дивље зверове,
Нека, само нек домовина буде слободна.

Новаци

Оружја само дајте, и вођа дајте нам!

Адам

Ха, тако, врли синци! — Ви хлеба немате,
Ви руха немате, ви ничег немате,
Па ипак с а м о о р у ж ј а и в о ђ а иштете.
Ал' све ће вам донети убојни бајонети,
Јер ви ћете победит, победит морате —
Та народ никад не мож' бити побеђен.
Мало час пала ј' глава једног војсковође,
А зашто? Знате зашто:
Јер се пред јачом силом натраг повукô.

Руља народа

Издајник! Издајник!

Адам

Тако је. Народ нема блага инога
До крви своје, коју обилно жртвује
За домовину, за свој завичај.
А ко са отим скупим благом рукује
Па није вешт и кадар цео покорит свет,
Издајник, и ја велим, издајник је то.
(Из реда новака изиђе један часник)

Часник

Сад мене стави, грађане на место његово,
Мене, који ћу oпрат ту гадну срамоту.

Адам

Красно је бити тако самопоуздан.
Ал' да ћеш то и моћи, радо ћу веровaт
Онда кад с бојна поља донесеш потврду.

Часник

У мојој души лежи најбоља потврда.
Па онда, и ја имам главу на рамену,
Вреднију можда него та што је пала сад.

Адам

Ал' ко ми, брајко, јамчи да ћеш и донети
Ту вредну главу твоју кад је заиштем.

Часник

Куда ћеш бољег јемца нег' што сам опет ја,
За који живот свој узимам под ништа.

Адам

Да тако мислиш, грађане, и одвише си млад.

Часник

Не верујеш ми дакле, — сад ћеш вероват;
Пак ћеш о мени младом боље мислити
(Опали пиштољ на себе и падне мртав)

Адам

Е, штета за њ!
Како би красно пао од зрна душманска!
Однесите га, браћо, и спремите му гроб.
А сада до виђења, после победе.
(Новаци одмарширају)
Ох, кад би с' могô и ја с вама кренути! —
И мој је удес борба, ал' борба без славе.
На бојном пољу пасти није ми суђено,
Из потаје и мукло и другим начином
Спрема се мени, знам ја, и отаџбини гром.

Руља народа

Покажи ко то смера и тешко врагу том!

Адам

Ког би показат могô, тај више није жив.

Из народа

На кога сумњаш само? — Јер и тај је већ
крив,
На њега народ већем удара срама жиг.
Доле са клетом змијом, с аристократијом! —
А сада хајд'мо доле, у грозне тамнице,
Данас ће народ судит, света му ј' дужност то.

(Народ се креће к тамницама)

Адам

Није вам онде враг. — Чврсте су браве там'
А онај мемлан ваздух што груди стешњује,
То вам је савезник; не тамо, браћо, не!
Издајство је високо главу подигло,
Аждаја с' наша вије по клупам' конвента.

Из народа

Па хајдмо конвенту; још није пречишћен.
— — Јест', тамо ћемо, али прво на вежбу,
А вежба ће нам бити око тамница.
А Дантон ће нам дотле пописат имена
Свију, свакога,
На ког и сенка пада сумње, издаје.

(Народ претећи удаљује се. С друге стране неколико санкилота довлаче једног младог маркиза и Еву, његову сестру и гурају их пред гилотину)

Један санкилота

Укебали смо опет две птице господске.
Са њина скупа руха, с лица им бела, фина
Јасно им с' чита грех.

Адам

Да племенита пара! Овамо ступите.

Санкилота

А ми ћемо на посô, куд друштво оде већ.
Да издајничком леглу платимо стари дуг.

(Санкилоте и народ оду. Брат и сестра пењу се на скелину гилотине, око које сад стоје само неколико стражара)

Адам

Симпатија ме нека к вама привлачи;
Рад бих вас спасти, ма се и сам заглибио.

Маркив

Не тако, Дантоне!
Ако смо криви, ти нас не смеш штедети;
Нисмо л' пак, не требамо твоје милости.

Адам

А ко си ти, кад са мном тако говориш?

Маркив

Па ја сам маркиз.

Адам

Стани. Ти би већ могô знат,
Да нема других титула, до једне: »грађанин«.

Маркиз

Ја нисам чуо да је краљ укин'о титуле.

Адам

Умукни, несрећниче! Ступи у нашу војску,
И ту ћеш својој срећи отворен наћи пут.

Маркиз

Ја од мог краља, грађане, немам допуста,
Да се уписат смем у војску туђинску.

Адам

Ти силом тражиш смрт.

Маркиз

Биће бар један више у породици ми,
Који је за свог краља верно погин'о.

Адам

Што срљаш тако дрско у неизбежну смрт?

Маркиз

Зар ви то само смете, ви, људи народни?
То племенито право имамо и ми.

Адам

Ти мени пркос, — добро, и теби ћу га ја.
Да видим који већма пркосити зна.
И против твојој вољи спашћу те, младићу —
И што сачувах такав врстан карактер,
Захвалиће ми негда доба зрелије,
Кад збрка партизанства једном преврије. —
Стражари! водите га управо у мој дом.
А за њ сте одговори загрозу мом.
(Два-три оружана народна стражара одводе маркиза)

Ева

Не клони, брате мој!

Маркиз

Не клони, сестро, ни ти. А Бог ти у помоћ.
(Оде)

Ева

Ево ти јоште једне главе млађане,
Бољу ти није дала ни Роландовица.

Адам

Зар таке тврде речи са нежних усана?

Ева

Зар се на гилотини мекше говори?

Адам

Ова је гилотина мој данас свет.
Ти кад си на њу стала, на њу је стао рај,
А мене као да је прогутô његов сјај.

Ева

Попови кад на жртву воде животиње,
Имају милосрђа па им с' не ругају.

Адам

Кад већ о жртви збориш, жртва сам само ја.
Јер ма да с' на моћ моју гледа са завишћу,
Ја подједнако гледим живот кâ и смрт
Са своје, ако хоћеш, краљевске висине,
Где од дан на дан моји другови падају,
А ја ти чекам само кад ће на мене ред.
У крволопу овом самоћа тишти ме,
Ја слутим како б' љубав мени годила. —
Хај, момо, кад би у тој светој науци
Ти учиља ми била само један дан!
Други дан радо б' главу своју пригнуо
Под оштру сатару.

Ева

На овом страшном свету ти би љубави!
Зар савест твоја теби и то допушта?

Адам

Савест је право дато обичним људима,
Које повлачи судба по својим ћудима.
Ал' нема каде да се и са мном забави, —
Је л' кад год вихор бурни тргô се, застао,
Кад му се нежна ружа на пут ставила?
Па ко би јоште смео изрицат суд
О људма на висини јавних послова?
Ко види танку врпцу, која потрза
На светској позорници тајанством плета свог
Једнога Катилину, Брута, ил' другог ког?
Зар мислиш, они што се славом венчаше,
Да зато одмах људма бити престаше,
Већ постадоше бића нека надземна,
Који за просто трње свакидашњости,
За стотин' ситних брига ништа не знају.
— Вараш се. Срца бију и на престолу.
А Цезарова драга можда није ни знала,
Да и свет шири познаје њезина драгана. —
Па кад је тако, што ме и не би љубила?
Зар ниси женски створ, зар нисам човек ја?
Кажу да људи живе мржњом ил' љубављу,
Како је који коју на свет донео;
Ја ћутим да ми ј' срце сродно твојему,
А може л' бити да ти то не разумеваш?

Ева

Ја другом Богу служим, а другом служиш ти.
Па како би се могли ми разумети?

Адам

Отреси прхли старež са својих назора,
Не служи боговима пуним зазора,
Они су већем пали и прогнани су већ.
Женскоме створу приличи једног олтара сјај.
Где вечна младост гори, — срце је олтар тај.

Ева

Ал' мученика својих зар не мож' имати
И олтар порушен? — Па онда, Дантоне,
Није ли лепше смерно чувати развале,
Већ кликом поздрављати нове бесове,
Није л' то дубље, свесније, — није л' то
женскије?

Адам

Ни пред ким јоште нисам стао размекшан;
А сад да когод види, душман ил' пријатељ,
Где онај ког је судба завихорила,
Да рсом својим чисти светско ђубриште,
На гилотини шапће са младом девојком,
О љубави јој тепа са сузом у оку,
Свако би прорекао Дантонов скори пад;
На место страха било би смеха и поруге. —
А ја те ипак молим за зрачак надежде.

Ева

Кад с оне стране гроба твој укроћени дух
Сатресе своје грубо рухо крваво,
Онда ћу можда, онда —

Адам

Не троши залуд речи.
Ја не знам за тај други, за изагробни свет.
Ја се без нада борим са својом судбином.

(Враћа се народ раздивљан, са крвавим оружјем; на цидама носи натакнуте крваве главе. Неколицина пење се на гилотину)

Руља народа

Правди смо дали своје. — То беше охол сој.

Један санкилота
(Пружа Дантону неки прстен)

Тај прстен стављам ту на подножје отацбе,
Њиме ме ј' хтео подмитит један угурсуз,
Кад сам му с оштрим ножем дошô под грло.
Ти смуци мисле да смо ми арамије.
Ал' гле, ти јоште живиш? — То ј' дуго,
предуго.

(Прободе Еву. Она падне према стражњој страни гилотине)

Адам (застире дланом очи)

Ах, убише је! — То је грозно, прегрозно!

Руља народа

Сад ћемо право Конвенту. Води нас, грађане.
Је си ли већ пописô имена изродâ?

(Силазе се који беху на гилотини. Ева, као издрпана простакиња извије се из руље народа: у једној јој руци нож, у другој отсечена глава, тако дојури пред Дантона)

Ева

Дантоне! Ову ј' главу носио заверник;
Он хтеде тебе убит, ал' ја му доскочих.

Адам

Беше л' од мене бољи, зло си урадила.
Беше ли гори, тад си право имала.

Ева

Нисам погрешила. Сад хоћу награду:
Да с тобом проашикам једну ноћ.

Адам

Откуд у таким груд'ма те симпатије?
Откуда мека чуства у бесној тигрици?

Ева

Грађане, зар већ и ти врдаш сумњиво?
Зар и кроз твоје жиле већ тече плава крв?
Ил' зар ти ниси човек? ја жена млађана?
Ја с' теби дивим, штујем те,
Из тог ми врела никла жарка пожуда.

Адам (на страну)

Језа ме хвата, гроза; морам зажмурити.
Ја не знам растумачит ову мађију.
Чудна и страшна сличност у разне жене две!

Ко ј' анђела познавô док беше светаô, чист,
А видео га после, кад је у брлог пао,
С тим би се само могло о том говорити.
Исте на лицу црте, исти и стас и глас,
Све, само нека маленкост недостаје,
Маленкост, која с' не да разнат, разабрати,
И сасвим друга жена, сасвим други створ! —
Ону не могох добит, чувô је рајски сјај.
Од ове бегао бих, — паклен јој задисај.

Ева

Шта збориш на по уста?

Адам

Рачунам, грађанко,
И нашô сам да немам толико ноћи ја
Колико издајника има отацба.

Руља народа

У конвенат! У конвенат! Дај попис изрода!

(У то уз пратњу народа долазе Робспијер, Сен-Жист и други чланови конвента, и стају на неко узвишено место)

Сен-Жист

Иштете попис изрода. Он вам то неће дат.
Та он је главни друг и споразумник наш.

(Народ гунђа)

Адам

И ти ме зар, Сен-Жисте, ти ме сумњичит смеш?
Зар не знаш моју моћ?

Сен-Жист

Била ј' и прошла је.
Пробудио се народ и провиди те кроз,
И народ ће потврдит пресуду конвента.

Адам

За нећу никад признат других судија,
До једног народа, — а он ми ј' пријатељ.

(Још јаснији изрази незадовољства у народу)

Сен-Жист

Твоји су пријатељи злотвори народни.
А узвишени народ осудиће ти чин.
Пред њим ти ево велим: Ти си издајник!
Нечистим рукама си штетио благајну.
Потајно шурујеш са аристократијом.
А властољубљу твоме циљ је: тиранија.

Адам

Узми се на ум, Жисте. Смождиће т' моја реч,
Подвала ј' твоја гадна —

Робспијер

Не дајте да вам збори.
Гладак је, препреден је језик у змије те.
Под браву с њиме, велим, у име слободе.

Руља народа

Не треба да нам збори. Нек падне кад је
крив!

(Опколе га и заробе га)

Адам

Закратите ми, добро, затомите ми реч.
Ал' тад да ни ја не чујем клевете њихове.
Ми један другог не би реч'ма победили.
Победити се нисмо могли ни делима.
Ти си ме, Робспијеру, брзином претекô
То ти је све, а тим се немој хвалисат!
Доста је било, — ево, оружје полажем сам.
Ал' данас с овог места ја тебе позивам,
За некол'ко месеца прођи кроз ариште,
Па 'вако, мојим путем, дођи на стратиште,
И холу главу на пањ положи, прав или
крив. —.
Џелату, вешт ми буди — жртва је твоја див

(Сагне главу под гилотину)

Десети призор

(Све на позорници претвори се опет онако, као што је било у осмоме чину. **Адама** видимо опет као Кеплера; глава му клонула на писаћи сто. **Луцифер**, као фамул, стоји поред њега и тапше га по рамену. Зора плави)

Луцифер

За данас ћемо проћ' и без џелата.

Адам

Где сам ја?
Где су ти снови што ме тако узрујаше?

Луцифер

Отпирили су с ђором, са винском испаром

Адам

У овим јадним днима, дакле, још само ђор
Уме што вел'ко кренут у срцу увелом!
Величајна се слика мало час развила,
Кâ у сну, испред мога духа очију.
Слеп је ко ову Божју искру не схвата,
Ма да на њојзи има и крви и блата.

Како му дивска беше врлина па и грех,
Обојим да се чудиш целога века свог.
Снага је на њих печат ударила свој.
Ја се пробудих, на јад, да јаву преочим,
Да ми што хуђа дође ова садашњост,
Гдено се греси крију под фине осмејке,
Усебичене лажне снажаје.

Луцифер

Позната ј' мени добро ова клонулост,
Што иза винска ђора у јутру тишти дух.

Ева (излазећи испод сенице)

Одлаз' од мене зличе, — могах се надат том;
Стрекаш ме да свом мужу живот докинем.
Мислиш ли збиља да је пала у такав кал
Жена, коју ти зовеш: »мог срца идеал«.

Дворанин

За име Бога, лакше, мила драгано!
Каква би брука била да нас ко опази.

Адам

И оне зар две женске, зар и то беше сан?
Но шта ја говорим? једна, не беху две,
Једна је била, само су два облика,
Сад бела, светла, чиста, сад црна, гнусава,
По ћуди моје судбе брзопромењиве.

Ева

Бруке се, дакле, бојиш, ње само, греха не?
Под плаштом ноћи злочин се вршит сме?
Тако ли дакле врли, племенит' витеже? —
Ви дотле жену руглу њеном гурате
Док наслеђе врлинâ не стресе као предрасуд,
Тад вам у осмех сазре омаловаж,
Гледећ' нас као средство својих недела,
Одлаз' од мене, да те никад не видим.

Дворанин

Увек претерујеш. И ову ситну ствар
Развлачиш док нас са ње не стигне општи
смех.
Ми ћемо с', слушај мудро, и отсад виђати
Пред светом кâ и досад, очијукати;
Одаваћу ти пошту и пажње гладац сав...
А што је било, било, на то заборав,
Па добро јутро, госпо! — (Оде)

Ева

Згажо и утворо! —
Ево ме сада саме, грешне и плачевне. (Оде)

Адам

Санак је, дакле, био и сан се свршио.
Ал' тиме јоште није свему и свачем крај.

Идеје још су јаче од ниске стамине;
Ову прекрха снага, оној је живот вечан.
Идеје моје ипак већ су у развоју,
Све чистије и чистије, достојанственије,
Док, па ма и полако, испуне цео свет.

Луцифер

Сунце је већ отскочило. Време ти ићи у
школу.
Ђаци су већ на окупу и нестрпљиви,
Жедни су дивних речи, твоје мудрости.
(Вуче уже звона, које је горе на звездарници)

Адам

Немој се ругат мноме. Не помињи ми знања:
Румен ме стида облије кад ми га хвали ко.

Луцифер

Зар ти не учиш многе младиће изврсне?

Адам

Не учим ја њих; ја их механички
Муштрам са реч'ма које не разумевају,
Реч'ма што јасна смисла баш и немају,
Тиме их гуркам чинит то или то.
Детињаст разум мисли: тим се речима
Открива тајна нека, дубока, висока,
А опсена ј' то само, празна опсена
Што крије сирот, голот опсенареву.
(Долази брзим кроком један ученик и пење се на балкон)

Ученик

Доброта твоја, учо, мене ј' позвала.
Ти обећа напитка жедном незнању мом,
И да ћу смет завирит у ствари дубину,
Куд можда није добро припустит свакога.

Адам

Јест, ти си вредан, вољан, озбиљан, па заслужујеш
Повеће неко право нег' твоји другови.

Ученик

Па ево ту сам, душом горим за откривом,
Природу хтео би гледат у њеној творници,
Све ће ми бити слађе кад схватим језгро му.
Узвисиће се знањем мој полет, жар и мар.
У царству материје, у царсту духова.

Адам

Ти много иштеш, мрво, мрвице свесвета;
Сићушан си да схватиш целину огромну.
Хтео би власти. хтео би знања, уживања.
Да, кад би стигô жељу, и кад се не би сурвô
Под отим теретом, постô би и сам Бог.
Утањи своје жеље, више ћеш постигнут.

Ученик

Па дај ми од целине бар један део тек,
Малени делак само, велики учо мој,

Што год кроз чула моја, кроз срце у ме гре,
Не могу ништ' да схватим, ништ' да
разјасним —

Адам

Па дела кад је тако. Вредан си дара тог.
Увешћу те у дубоч тајне светиње.
Видећеш праву јаву, ка̂ што је видим сам;
Знаћеш што и ја знам.
Ал' само да нам нико не прислушкује,
Јер истина је страшна, била би пропасна
Кад би ју дозно̂ пук пре свога времена.
Доћи ће време, доћ ће, ох, да ј' бар већем ту,
Кад ћемо смети открит ту мрачну завесу,
И на улицу пустит истине прави лик,
Ал' народ онда неће бити малолетник.
А сада дај ми руку да нећеш брљав бит.
Што чујеш прими за се, ал' другога не труј.
— Е тако — сада чуј.

Учени̂к

Озбиљност овог часа уздрхтала ме свег.

Адам

Шта ли ми рече, синко, — шта си ми
реко̂ пре?

Ученик

Рекô сам да баш ништа не појмим, не
схватам.

Адам (опрезно обзирући се)

Не схватам, синко, ни ја, — нит' схвата
игде ко.
Па шта је филозофија? песнички замаштај
О магли, којој не знаш ни почет, па ни крај.
Од наука је ипак то најневинија,
Забавља с' сама собом, мирно, бесхучно
У свету, што га својим прекипом измозга.
Ал' другâ њених велики је број
Што преозбиљним лицем по песку цртају,
Ова је црта, веле, бездна провалије,
А овај округ, то је вел'ка светиња;
А теби када дође да прснеш већ у смех,
Опазиш шта је управ' та комедија,
Да је то хотимична страшна превара.
Јест, многи беже од те песком-пискарије,
Уз које стоје гвожђа, клопке, лудоловке,
Па приђе л' који дрзник том колу варљивом,
Ту дрскост скупо плати крвљу и муком свом.
Така нас лудост срета у пркос свеудиљ
Под штитом моћне власти, те ил' те,
како кад,
У име нашег клицања тим грешним
властима,
Клицања лицемернога и лажисветињског.

Ученик

Разумем те. — Ал' зар ће довека тако бит?

Адам

Негда ће да се смеју том нашем грдилу.
И државника, којег сад зовемо великим,
И ортодокса, ком се данас дивимо,
Потомство ће их назват комедијашима
Кад праве величине дођу на место им,
Кад отму маха: права простота, природност,
Кад само преко рова буде скакања,
Кад стазâ више не буде што никуд не воде.
Збркану ону науку, што сада води лудилу,
Тад нико неће учити, ни њом се мучити,
Ал' њезин суштај лак разумети ће свак.

Ученик

То ли је онај језик разумљив сваком,
Којим су апостоли негда зборили. —
Ал' кад је већ све друго празно, беспутно
Не сатри ми бар вере у уметнички свет.
И ту се мора учити и сазнат правила.

Адам

И уметност је онда најсавршенија
Кад с' уме скрити да је нико не опази.

Ученик

Па зар да застанемо код грубе суштности?,
Зар идеалисање неоживљава створ?

Адам

У неку имаш право. Тиме се улива дух,
Тиме постаје твор природи приближан,
Тек идеалисање живот му задахне,
Без њега остало би мртво крпарење.
Ал' немој ни то мислит кад идеалишеш
Да ћеш и надмашити живу природу.
Бежи од туђих мустрâ, бежи од правила.
Ко има једре снаге и искре божанске,
Словослов, песник, вајар, цртач или музичар,
Радост и усхит свој, тугу и сумор свој
И своје снове најлепше обелоданиће.
Тиме ће многа срца потрести, ганути;
Још ако новим путем пође првоходник
Ил' пре ил' после стићи ће онамо куд је хтео.
Апстракција ће тада из дела његових
Нова правила стварат за ситну шегрчад,
А та ће њима бити оков, не крилокрет.

Ученик

Па рец' ми, учитељу, шта ваља чинит ми
Кад сам већ тол'ке ноћи жртвовô науци, —
Зар зато само довек да безјак останем?
Моја је цела трудба зар от'шла у ветар!

Адам

Не. Јер си тиме права стекао
Да можеш сваки мамак достојно презират.
Ко није никад погледô страхоти у очи,
Кукавицом се зове када узмиче.
Опробан јунак може обићи налепу,
Посумњат нико неће у храброст срца му.
Подигни, дакле, ове жуте пергаменте,
И фолијанте старе буђаве, плесниве,
У огањ баци пртљаг тај, он нас одучава
Од хода поуздана рођеним ногама.
Он нутка главе не мислит својима мислима.
Сагори то; па отми се у шире слободне.
Нашто ти ваздан учити шта ј' шума, песма,
цвет,
И како сунце путује, и какав нам је свет;
Питати књиге прљаве: шта ј' лепо, а шта не, —
А све то учећ' венути у мраку собноме.
Зар ти је живот тако дуг, зар тако далек
гроб,
Да младост смеш продангубит, теорисања
роб?
Напустићемо школу и ја и ти, —
Тебе ће младост твоја у цвеће водити,
Где славуј има власт, где песма шири сласт —
Мене поведи ти, мој заштитниче сумњиви;
Води ме новом свету из кругâ махнити,
Новоме свету, који ће с' тек онда развити

Кад с' роди велик човек с идејом великом,
Коју ће народ схватити целином својом свом,
Кад стрáна стрáни довикне: није нам спутан ход!
Кад на тој грани поникне слободне речи плод —
И та ће тековина обасјат срца сва
На рушевини старих, прадедских клетава.

Једанаести призор

(У Лондону. Трг (вашар) између Товера и Темзе. Множина шарена света кипти овамо, онамо. Адам, као постарији човек са Луцифером на једној бастији Товера. Заранци)

Хор

(Спајајући се са жагором светине, а ту мешавину прати тихана музика)

Не мирује море жића,
Сваки вал јој нови свет,
Ако који и потоне
Другоме је доћи дêт.
Час страхујеш: ен' оног ће
Прогутати пука шир;
А сад опет: гле, тај један
Порушиће светски мир.
Данас стрепиш за науку,
Сутра за поезију,
У система тесни повој
Стежеш људску тежњу сву;
Макар чиме захитио,
Само ј' вода, друго не,

А пучина зуји, бруји,
Руга ти се, смеје се.
Нека зуји, нека бруји,
Зауздаће с' и сам свет,
Пропанути ништа неће,
Све поново рађа ред: —
Слушај песму чаролијску,
Гурни јед, а купи мед.

Адам

Па, ето, то је за чим ја чезнем давно већ.
Досад сам увек лутô странпутицама,
Сад је преда мном живот у свој
разноврсности,
Крепи ме лепе песме његове утакма.

Луцифер

С висине лепо с' чује, кâ неки црквен хор,
Промукли гласи, јаоци губе с' у збиру том
Кад дођу до виса.
Па и Бог тако чује и за то помишља
Да ј' сасвим кâ што треба створио овај свет.
Ал' сиђи доле у ту трзоврзаву,
Где с' чује срца откуцај и сваки уздисај —
Па отуд ми похвали ту хармонију.

Адам

Сумњалацназлобрз! — Зар није овај свет
Куд камо лепши него други икоји

Кроз који си ме досад злотрзавао?
Пале су оне старе труле ограде,
Нестало ј' оне дрске грозне авети
Коју је прошлост накомени слала у наслеђе;
Јест, шиком шикосану, ал' клетвом
прожману.
Пред грудима је пукло слободно поприште;
Сад аргат пирамиде више не зида.

Луцифер

Веруј, ни у Мисиру, до 'ваке висине
Допр'о не би ропски јаок и кукњава,
А без тога су зграде мисирске славан створ.
Зар Грци нису били праведни, велики
Кад жртвоваше свога вел'кана љубимца,
Зебућ' за своју милу, драгу постојбину, —
Зар није тако кад се с висине погледа,
С висине где нас не буни жена и деце плач
Ни друге ситнице.

Адам

Ћути, не збори више, ти вековечни софисто!

Луцифер

Па нек би баш и признô: сад нема јаока;
Ал' зар се није сада све расплињило.

Камо сад виса да нас к себи привлачи?
Камо дубине да нам, дрским, загрози?
Камо нам оне слатке жића разнолије?
Уместо мора достојанственог,
Све саме плитке баре с жабама у њима.

Адам

Ал' све то уме накнадит опћег бољитка
осећај.

Луцифер

Тако с', дабогме, суди с високе полице;
Тако и повесница врља оцене
О догађај'ма доба давно минулог.
Не чује писку, цвил, врисак очајности,
Бележи само лепше песме прошлости.

Адам

Браво! Кад већ и сотона воли романтисат,
Кад и он има дар да буде доктринар!
Ту се већ може зборит о неком успеху.

Луцифер (показујући Товер)

Па зар је чудо кад смо стали ето ту,
На старо игралиште кола врзина,
А око нас је свуда подмлађен, нови свет.

Адам

То гипко становиште ни мени с' не свиди.
Сићи ћу тамо доле у препорођај;
Не плашим с' ја од отих нових валова,
Наћи ћу — знам ја — и ту идеалан лет,
И поезије цвет, и мисли велике. —
Можда сад неће бити титански ршумне,
Ал' биће с отим топлије и благодетније
У своје самосвести кругу скромноме.

Луцифер

Није ти баш ни требе плашит се, зазират.
Док материје устраје, траја ћ' и моја моћ,
Порицање ће увек с њом се сукобити.
Све догод буде срца у груд'ма човека,
Док људски мозак узбуде за мисли подобан,
Док траје реда, који тежње зауздава,
У духовном ће свету бити и отпора,
А ти то, брајко, по вољи, зови поезијом,
Великим идејама, ил' како хоћеш већ,
— Ал' кажи-дер ти мени сад и нешто
практично:
У какав облик да се ми сада бацимо
Кад хоћеш да се сиђемо у ту светину,
Овако с' доле не иде. Овакви овде остају.

Адам

Ма какав облик, свеједно. Сад, хвала буди
судбини,
Првенство ј' скресано.
Неће нам дати угледа облик и одећа —
Ваља нам знати изблиза како тај народ
осећа.

(Обојица спусте се у унутрашњост Товера и наскоро затим видимо их пред капијом прерушене као раднике, и тако се помешају међу светину. — Један марионетар стоји пред својом будом, крај њега на грани мајмун на ланцу у црвеном капутићу)

Марионетар

Овам', овамо, драга господо,
Сад ће се, тек што није, почети претстава.
Ех, комедију ову вредно је видети.
Прикашће вам се змија где Еву наводи,
Њу змија, она после драгог Адама свог;
Награјисаће обоје, врло је поучно. —
Ту ћете видет мајмуна, шта тај израђује!
А како медвед игра, то је тек забавно.
Овамо, дакле, овамо, народе, господо!

(Налога и гужва пред будом)

Луцифер

Шта велиш, брацо, овде и нас помињу.
Лепо ј' ко ј' некад имао и таку улогу,
Да се потомство и сада по тисућ' година
Њиме забавља.

Адам

То ми је лудо, бљутаво. — Хајдемо подаље.

Луцифер

Лудо и бљутаво! Ма зар ти не видиш
Како тај призор гутају млађани ђачићи,
Који су јутрос у школи спавали, хркали,
Кад им је добри учитељ читао Непота —
О красна, мила дечица, румена, весела!
Па да се човек не пита: ко је паметнији,
Ил' они који долазе у живот разигран
Па новим снаге покретом грле и љубе дан,
Ил' они други, што им је мозак већ изанђан,
Па се већ гробу примичу, у трули мира стан!
Зар тебе може силније Шекспир раздрагати,
Нег' ову младеж, чилеж тај вешти накарад?

Адам

Накарад ми је одуран, па макар био где.

Луцифер

Ти и сад воњаш задахом јелинских класика.
Ал' ја, син новог правца, друкчије схватам
све.
— Син, рекох, или отац, јер то је један враг,
Међ' духовима то је на доддак свеједно —
За баш у накаради, ја у карикатури
Налазим праву сласт.

На човечијем лицу мајмунски цртовлак;
Ил' једну шаку блата у здраво светао зрак;
Медвед са златном круном; осећај уганут;
Блудничин преблаг позив на чист моралан пут;
Пред ниским одметником тамјанов кâд;
Преживелога старца клетва на ужив млад:
Ви'ш, то је мени слатко, тада заборавим
Да ми је царство пало и да ме вија срам,
То ме оживљује и потстиче ми плам.

Марионетар (тапшући Адама по рамену)

Што си ту на пут стао, ти совуљаго!
Хоћеш ли да нас муфте чиме забавиш?
Коме је живот додијао, нек се обеси.

(Адам и Луцифер уклоне се у страну. Долази мало девојче, продаје цвеће)

Девојче

Купујте љубичицу, људи, купујте,
Мирисан први дарак милог пролећа!
Диван је украс то и сиромашцима,
А мени сирочету, и цвеће ј' то и хлеб.

Једна мати (купује љубичице)

Овај ћу стручак купит, на груди приденут
Мом чеду мртвоме.

Једна девојка (такође купујући)

А ја ћу овај стручак заденут у косу;
Плаво на плаво, то ће прекасно стајати.

Девојче

Купујте љубичицу, купујте, господо!
(Изгуби се у руљи)

Један драгуљар (у својој буди)

Та дерна наметница квари ми посао;
Не могу да јој робу свету омразим.
Бисер куд камо лепше краси бео врат;
Да није тако зар би гњурачи норили
У мора халавога дубине страхотне!
(Долазе две девојке грађанског сталежа, једна уз другу)

Једна грађанка девојка

Ех, красна, адиђара, да очи напариш!

Друга грађанка девојка

Шта велиш, да нам когод одатле купи што!

Прва грађанка девојка

Ко би то данас хтео с поштеном намером!
Хтео би, али зашто, — — такав је данас
свет.

Друга грађанка девојка

Ни тако не би, веруј. — младиће данашње
Исквариле су худе пустоловкиње.

Прва грађанка девојка

Зато и јесу тако холи, обесни,
На чедност нашу, јадници, и не осврћу с'

Друга грађанка девојка

Ил' им је скромност пала до кукавлука.
(Удаљују се)

(Под једном чатрљом крчми се вино. Око стола банче радници. Одостраг чује се свирка и играње. Војници, грађани и друга разноврсна светина забавља се или звера и заэјава)

Крчмар (међу гостима)

Народе, прошао је дан јучерашњи,
А сутрашњи се не да ухватит за јаку.
Господ и птице храни, — богме и поји их,
А серце чeловјека винце весели.
То нисам рекô ја, то вели Библија.

Луцифер

Мени се свиди мудра та филозофија.
Седимо овде у тај примамљив захладак..
Гледајмо како с' народ весели јефтино
Уз свирку труцкаву, са вином киселим..

Један радник (седећи уз сто)

Махине, ја вам кажем, то ј' врашки
замишљај.
Отеше нам из уста последњи залогај.

Други радник

Само нек винца дотраје, пак ћемо с' утешит!

Први радник

А богаташи, то су праве сотоне.
Вијем се као црв, — а он ми сиса крв.
Сад да ми који дође, па да му платим дуг, —
Мало је било што им ономад платисмо.

Трећи радник

Па шта би имô од тога. Обесиш бесна пса, —
Ал' патња твоја остаје и сутра иста та.

Други радник

Којешта! Нека дође амо тај богаташ,
Нећу га прстом такнут, посадићу га ту,
Дао бих му и да лоче, јер ја сам данас ја.

Крчмар (Адаму)

Молим, чим ћу вас служит?

Адам

Мене? Не требам ништ'.

Крчмар

А ти се торњај с моје клупе, мрцино!
Мислиш ли да ја новце кујем, кâ неки цар,
Ил' да их крадем зар?
За с женом, с децом просити баш не бих
био рад.

Адам

Гле како збори са мном, та горопад!

Луцифер

Окај се мамлаза, на кратко ј' насађен,

Адам

Пођимо даље. И што би гледали људе како се
Навлаш брљугају.

Луцифер

Мени је овде угодно; то давно тражим већ.
Весеље им је гломазно, а не мери се реч.
Тај грохот њина смејања, тај потскок и
поклич,
Тај ногам', рукам' разбацај, тај мушки
раскалаш,
То баханалство што им се на лицу ружича,
Као што јаде прекрива самообмана,
Зар није красно то?

Адам

Мени је досадно.

(У то су дошли тамо где се игра. Појављују се два просјака кошкајући се)

Један просјак

Ово је моје место. Имам и дозволу.

Други просјак

Смилуј се, брате, на ме, ил' ће ме срушит
глад.
Већ десет дана гладујем, а радит не могу.

Први просјак

Па то ти онда ниси просјак руветлија.
Скитница, пробисвет; зваћу полицију.

(Други просјак отшуња се даље; овај заузме његово место)

Удел'те, људи Божији, не пролазите ме,
Дарујте слепом старцу, тако вам рана
Христових!

(Један војник отме једном калфи из наручја играчицу)

Војник

Торњај се, губо паорска, мислиш и ти си што.

Калфа

Би л' хтео да ти покажем ко сам и
шта сам, ха?

Други калфа

Ман' се, уклони се. Његова ј' саде власт.

Први калфа

Јест, ал' нас скупо стаје господство њихово;
Те пијавице клете сисају нашу крв.

Једна развратница (пева)

У времена стара, давна,
Рад јабука с златних грана
На аждаје свет се спрема, —
Тих јабука има и сад,
Ал' аждаја више нема.
Луд је ко то воће види,
А узабрат га још се стиди.

(Прикрљи се уз једног младића)

Луцифер (посматрајући весељаке)

И ово ми је пријатно. И тај кокетисај.
Ко има блага, нека га и показује.
Скупац кад брижно чува своје бисаге,
Шта знам је л' у њим злато, ил' можда
мекиње.

Красна ј' и љубоморност овога мамлаза:
Драгану чува да је ко оком не поједе;
Тај браца добро схвата тренутка замашај.
Ма да је с њоме, с драгом, већем на чисто, —
Ал' шта га с' тиче ако ће, можда и наскоро,
Други ју својом верном слаткачом назвати.

Адам (к једном музикашу)

У, што их мучиш тако те јадне егеде!
Да л' твоме уху годи, што из њих истружеш?

Музикаш

Годи, ђаволску матер. Ал' шта ћу, занат је.
Побегô б', кад бих могô од тог маука.
Ал' има који и то воле слушати;
Уз то и цупкају, још и подвикују.
За нити играм с њима, нит' се радујем
— Ал' бар не гладујем.

Луцифер
(Још једнако угружен у мисли)

Ту, такој филозофији нисам се надао.
Е, така младеж сама себе надвисује.
Гле ове мудре цуре, — та изео бих је —
Зна да још има данâ у торби младости,
(А само из торбе кипте радости)
Па ипак не дâ овај озлатоквирен дан,
Свог драгог драговића грли и милује, —
На друге момке само малко намигује.

О слатка чеда моја, уживам у вама:
Ви мени пазар нов, ја вама благослов —
Језгро му не питај сад, је л' чемер или јад.

Други калфа (пева)

Ако грбим по шест дана,
Не треба ми седам рана.
То и ђаво нека зна:
Недеља је: јухаха!

(Чују се последњи акорди песме из цркве. Ева излази из цркве као грађанка девојка са китом цвећа и са молитвеником у руци, уз њу иде мати њена)

Један тржа

Не тамо, госпођице, амо вам је пут;
Моја је роба изврсна, а нисам баш ни скуп.

Други тржа

Лаже вас, не верујте му. Све му ј' старудија.
Хоћете л' што год фино, тог имам само ја.

Луцифер

Надлагујте се, браћо, — то и јест прави ред;
Тако је на пазару било и бити ће.

Адам

Из храма је изишла; красна је, богами.

Луцифер

У храму јесте била, ал' де шта мислиш:
зашт?
Била ј' да кога види, или њу да види ко.

Адам

Љуто се о њу грешиш језиком твојим злим,
Побожност јој на челу трепери и сад још.

Луцифер

Пијетиста си посто̂, не доликује ти.

Адам

А ти си древни ругало, — и доликује ти.
Ако су груди моје често и студене,
Тебе се не тиче, мој је то јад;
Али у женском створу баш волим предрасуд.
И чисти огањ старог духа песничког,
Старога доба просте, чедне мелодије,
Волим је кад ми мири ка̂ скромни пољски
цвет.

Луцифер

Сад говориш уопће о тим анђелима.
Ал' ако желиш штогод, кажи избраницу,
— Ни ђаво не мож' сваки укус погодити —
Па да ти бујној жељи притечем у помоћ.

Адам

А куд би моја жеља већ к овом анђелу?

Луцифер

Тако и детлић мисли кад црвка уочи,
Све дршће гибан над њим облизујући се.
Мисли: е то ј' на свету најслађи залогај! —
А голуб би се на тог црвка згадио.
Тако и човек бира сам срцу своме рај,
И често управ онде нада се наћи га
Где други мисли да би наишô на врага.

Адам

Како је достојанствен ход јој и цео створ,
О, дивне ли врлине у њој назирем!
Пришô би к њојзи, — али не смем, зазирем.

Луцифер

Да лудих назора! — Још луђа зазора!
Удари смело, дрско, управо на јуриш;
Та није ти првина, — виђô сам, знамо се.
Уловио си друге, — па хајд' на исти лов.

Адам

Не бунцај, брзоплету!

Луцифер

Можда ће скупља бити нег' друге. То је све.
(Један младић учтиво ступи к Еви и пружи јој срце од медених колача)

Ева

Артуре, ви сте добри, увек ме с' сећате.

Мати

Давно вас нисмо вид'ли; камо вас у наш дом?
(Говоре поверљиво, полагано. Адам их гледи мрко. Младић се удаљи)

Адам

Зар то да пашче буде од мене срећније!
Он за чим руком маша, зар не бих могô ја —
Гле како љупко зборе, — баш поверљиво, — —
Осмејкује се на њу, — и она канда на њ.
Гле, руком маше на њу. Ох, мука, мука ј' то.
Идем, ја морам с њоме коју прословити.
(Приближује се Еви)

Мати

Тај Артур има оца врло богата;
Па не знам ваша веза би ли му годила.
Зато не одби сасвим његовог такмаца,
Који ти данас даде ту киту ружица.

Адам

Дозвол'те, часне госпе, — јер видим саме сте —
Ја бих вам радо био до дома пратилац.

Ева

Гле безобразлука!

Мати

Одступ'те даље од нас, бар три корака,
Мислите то је каква шибљи-девојка
Што радо прима речи лепе и мамљиве.

Адам

Лепо бих зборит хтео, то је истина.
Ја само у сну виђам таква анђела; —
Не, не, ни у сну нисам таквог видео.

Мати

Сневајте, што вам воља, нико вам не брани.
Ал' моја ћерка није за таке суклате.

(Адам збуњен стукне натраг. Једна циганка приступи к Еви)

Циганка

Ај племенита госпо, ах светска лепото,
Пружите вашу ситну белу ручицу,

Длан, дланић слатки, бели, па да вам
кажем све,
Каква вас срећа чека, — пружите дланић, де.
(Гледа јој у длан)
Ех, то је младожења, богат, па висок, леп;
А ту је негде близу, — срећни сте, пресрећни.
(Добија новаца)

Луцифер (показујући на Адама)

А би л' мом другу, бако, знала што казати?

Циганка

Кроз маглу нешто видим, — глад — или
вешала . .

Адам (Еви)

Не одбите ме тако. Ја знам, ја осећам,
Ваше је чисто срце за ме створено.

Ева

Мамице, ту је опет.

Мати

Ако нас не махнете, викаћу у помоћ.

Ева

Немој баш тако, мајко; можда се каје већ.
А ако ћемо нашто, није нам ништа крив.
(Удаље се)

Адам

О света поезио, зар те је нестало
У сухопарној прози овог времена?

Луцифер

То с' теби тако чини, мој луди лудаче.
Није ли поезија: та кита ружица,
То срце од колача, тај пазар, врева, плес,
Бећарија крај вина под оном чатрљом.
Има ту тушта слика и за песника;
И ти би био блажен да ниси расфиномажен

Адам

Шта вреди све то кад је себичност
И трка за добитком отела свугде мах;
И то нам прса гуши кâ неки смрдљив дим, —
Притискује нас блату, — узвиса не видим.

Луцифер

Та има, има, нађе се, и тог узвиса,
Највише би га нашао на школским скамијам',
Где живот јоште није навр'о у корен.
Ето ту лâзе неки таки мајчинци.
(Долазе шетом неколико ђака)

Један ђак

Заклопили смо књиге и гурнули смо бриге
Сад нек се шири лет, да уживамо свет.

Други ђак

Само из града на поље, данас га мрзим ја
Мрзак ми његов ред и филистерија.

Трећи ђак

Хајд' мало кошке, задева, па било макар
с ким.
То живце мушки потреса. Хајд', ко је
мајчин син

Први ђак

Ха, чујте мене. Знате л' шта? Хајд' мало
отмице.
Отмимо лепе цуре овој најамлији,
Па с отим ђачким пленом скочимо у слобод;
Повешћемо и свирце и вина ардов-два,
Па онда наш је данак, вечер и нојца сва.
Биће то мушка, краљевска, та царска
забава.

Четврти ђак

Алал ти вера, дично је разљутит бугере.

Први ђак

Учвршћујући везу нам, ђачку, задружну,
Разиграћемо се како нам можно сад,

Сад 'вако, после друкчије и племенитије
Кад пукне шире поље пред зором зрелијим,
У служби отаџбине за мили народ свој,
Ил' када труба јекне: слобода иште бој.
(Одлазе даље)

Адам

Чисто бих и ја с њима, (да нисам уза-те).
Ту видим неке клице, — жетвени обећај...

Луцифер

Е, сад ми мораш пустит смејање у грохот.
Те клице, племените, и слободарске,
Те ће се чудно збрчкат, — видô сам тога ја —
Одмах чим ђаци стресу са себе школски пра'.
Ал' гле два фабриканта, дебела, богата;
У њима ј' негда било тих истих клица тма.
(Два творничара прилазе разговарајући се)

Један творничар

Не могу је издржат, ту конкуренцију;
А свет се граби о то што ј' јефтиније,
Сад ил' солидност на страну, ил' морам
пропасти.

Други творничар

Радничка ј' плата велика, — ту ваља
тражит лек.

Први творничар

То неј'де, брате, не иде, — побуниће се пси.
И 'вако већем гунђају: не могу живети.
Имају нешто и право, и самцу ј' потешко —
Ал' ко их шиба да се још жене и удају,
Нашто и деца раднику кад му је ситан крух?

Други творничар

Треба их стегнут; нека нам раде до поноћи;
Од поноћи до зоре доста им одмора, —
Бар неће ништа сневати, а то и не треба.
(Оду)

Адам

Шта хтеде с овом двојицом? Грозни су
људи то. —
Ал' где је она девојка, тај цветак мирисни?
Де сада, Луциферу мој, покажи своју моћ,
Да речи моје саслуша, буди ми у помоћ.

Луцифер

А зар је вредно да се ја, — ти знадеш
ко сам ја —
Бавим са таким ситницам'. Тежи ми посô дај.

Адам

Што ј' теби, Лујо, ситница, мени је један
свет.

Луцифер

Па нек ти буде по вољи. — Ал' памет у главу.
Обуздај нежни осећај, ту дечју играчку;
И немој да заборавиш да идеш у пљачку.
Сети се мога примера, — и надмашит ме
смеш;
Лажи јој тако озбиљно да и сам верујеш;
Лукавством застрт ров, — и твој ће бити лов.
(Зачим гласом, да може чути и Циганка, која иза њихових леђа звера)
Ето, сад вид'те, милорде, да није пријатно
Кад човек преобучен иде кроз светину,
На увреду наиђе сваким кораком.
Хе, кад би откуд знала та пука светина
За ваша четир' брода
Што јутрос стигоше из даљне Индије.
Друкче би с вама зборили.

Адам

И мени с' чини, јест!

Циганка (на страну)

То што сам укечила, много ће вредети.
(К Адаму) Молим вас препокорно само на
једну реч.
Милорд се хтео сакрити у простом руху том.
А ја вас зато казнила са грубом увредом.
Ал' доста ј' било, сад ћу вам прорећи истину.
Преда мном тајне не крије ничија будућност,
Јер ја већ давно другујем са браца сотоном.

Луцифер (на страну)

Но, лепа част по мене, матора ордуљо!

Циганка

Ваши су броди стигли већ; ал' то је мала
ствар,
Вас чека много лепши, милији, слађи дар, —
За вама гине, уздише лепота девојка.

Адам

Па како ћемо доћи до ње, да ј' утешим?

Циганка

То је већ готово.

Адам

Јест, ал' ме одбила.

Циганка

Па то и јесте знак да је задатак лак.
Чекајте јоште који час и биће ту крај вас;
Јер баба Рава добро зна шта мисли цура та.
(Оде

Адам

Је с' чуо Луциферу, ова је баба враг.
Та ће те канда надмашит —

Луцифер

Признајем, вешта је.
Држи се мога калупа, и сад ме заступа.

(Један чарлатан возећи се на својим таљигама дува у трумбету; за њиме пристала светина. Тако долази на средину позорнице)

Чарлатан

С пута ми, с пута! — Преда мном шешире скидајте.
Оседела ми глава од силне науке.
Дубоко сам заронио у тајну природе,
Стало ме труда велика, ал' бар се не кајем.

Адам

Ко ли је лудов тај, та вуцибатина?

Луцифер

Ви'ш то је н а у к а кад трчећ за хлебом
Падне са виса свог у чарлатанства кал.
Сећај се само свога кеплеровања;
Исто, на длаку исто и сад се збива ту,
Само што с' онда могло варати тишије,
А сада време иште повећи хук и бук.

Адам

Ја тако ниско нисам никад, никада пао.
У, срам га било, стид и срам —

Луцифер

Е, није он том крив.
Он је тек само страшљив, страхује превише,
Да му ко на гроб овај натпис не напише:
»Ex gratia speciali
Mortuus in hospitali«,
Кад након дуга зноја за опћу добробит
Прекрсти трудне руке и очи заклопи.

Чарлатан

За сам се трудио о срећи човештва,
И ево дивна плода, ја га не кријем;
Ево стакоце једно животна еликсира,
Од тог се крепи, млâди болан и стар.
Ово је старих Фараона био редован лек.
А ово је чаробни напитак Танкредов,
Рецепт је ископан у даљном Мемфису.
Овим се милом милá прекрасна Јелена.
Ове је списе писô Кеплер астролог.

Адам

Виде ли шта тај продаје! — Ми смо у будућности
Тражили светлост праву, — он прошлост пабирчи.

Луцифер

Да, јер се садашњост никад не поштује;
Баш кâ што велик човек није нам велики
У своме разузуру, у соби спаваћој.
То нам је кâ и жена с којом смо сваки дан,
Па јој већ и то знамо колик' је пега број
На лицу јој.

Чарлатан

Купујте, док сам ту. Јер брзо морам даље,
Па таке прилике никад ни довека.

Из гомиле

Дај мени што год, дај. Није ми новца жао̄.
Што ваља, то се плаћа. — — Остав'
и за ме што.

Луцифер

Па велиш да је народ веру изгубио.
А гледај како с' граби за те чарудије!
(Долази опет Ева са својом матером; прати их Циганка и нешто им шапуће)

Ева

Не примају вам с' речи; добро вас познајем.

Циганка

Ал' ако није истина, не била која сам.
Тај милорд тако гори, лудује за вама.
Још данас ће вас дићи за своју метресу,
Па ћете с' возити kâ права грофица
На четир жерава, у златним каруцам'.

Мати

Кад човек зрело промисли, то и јест много мудрије,
Нег' турит главу под капу па кукат дан и ноћ
Са каквим мужем, мајстором до гроба гладујућ.

Циганка

Ено га, глед'те, то је он, — Жељан вас; чека вас.

Ева

Лепше би било, да ме је и он већ спазио.
Руке му фине; угледан; — држање господско.

Мати

Мени се збиља допада и његов пратилац;
Нос му је доста орловски, канда ј' и малко ром,
Иначе отмен, уљудан, окретан старкеља. —
Ти остај, кћери; мајка ће малко да с' прошета.
Најбржи бива споразум кад трећи не смета.

Циганка (Адаму)

Ева вам ваше милојке. Жељно вас чека већ.

Адам

Идем; не, летим, летим к њој. Како сам
узрујан.

Циганка

Ал' баба Рава с' трудила, — ваљда ј'
заслужила. —

Луцифер (дâ јој новаца)

Од мога друга новац, од мене рукостис.

Циганка (цикнувши)

Да тврде руке, Боже мој! (Оде)

Луцифер

Јест, да си откуд заиста, што с' градиш
да си тек
Стисак би био друкчији, много срдачнији,
Матора кљештаро!

Ева (Адаму)

Хоћете да ми купите, па добро, знате л'
шта?
Ев' овај има на продај чаробну водицу,
Од које лице млађано још лепше постаје.
(Чарлатан одлази даље)

Адам

Твоје је лице чаробно без сваке водице;
Лепоту твоју мењати грехота б' била то.

Ева

Галантне речи, галантне.

Адам

Ти ме застиђујеш.
Купићу т' драга камена и на врат бисера,
Не да те њима украсим, то не, то не, —
Зато што не знам бисеру места достојнија.

Ева

Ен' онде има доста красних драгуља;
Ал' мени то не приличи, сиротној девојци.

Адам

Па смемо мало разгледат.

Луцифер

И то је излишно;
Ја имам красних драгуља случајно пунан шпаг.
(Вади и предаје Еви драгуље; она разгледа и проба)

Ева

Заиста дивно, прекрасно, — биће ми зависти.

Адам

Ал' ово срце, колач тај, да више не видим.

Ева

Враг за њим, шта ће ми? Сад ћу га бацити.
(Баци га)

Луцифер

Браво! А ја ћу, — знате л' шта, ја ћу га
згазити.
(Згази га)

Ева

Шта је то?
Чула сам врисак неки, ил' ми се причуло?
(У то провозе на коли једног сужника, који је осуђен на смрт. Светина се гура за њим)

Из гомиле

Пожуримо се. Ја сам вам рекô да ј' пудљивац.
Гле, канда неком пркоси. — Терајмо за њим,
хајд'!

Адам

Шта је то? Каква гужва? Ништ' не
разабирем.

Ева

Воде га на вешала. Добро је што смо ту.
Хоћемо л' и ми поћи да и то видимо?
Јер таки ретки призори живце разиграју.
Ту ћу се бар парадит са мојим драгуљам'.

Адам

А шта је скривио?

Ева

Ја не знам, верујте.

Луцифер

То је споредна ствар; но ипак каз'ћу вам:
У Ловеловој фабрици радио ј' задуго;
Но олово је отров, и њему ј' шкодило, —
Доспе у болницу и ту је боловô.
Његова лепа женица на дому гладује, —
Ловелов млади син томе се радује.
Овам', онамо, шта ја знам, — они се спанђаше,
Дотле је прича лепа, — хоћете л' још више?

Први радник

Весело, друже! — умрећеш кâ прави мученик,
Име ће т' остат' међ' нама у светлом спомену.

Луцифер

Извидан болник враћа се; а жена? — туђа је.
Он тражи посла, заслуге, то му се не даје;
Узбунила му с' крв, — он дрзну претити;
На то ће с' синак Ловелов ћушком осветити.
Он нож из шпага извади — па нешто уради.
А сад га чека конопац — досуђен удео.
А стари Ловел, шта је с њим? — Он је
полудео.

(При последњим речима појављује се Ловел у меланхоличном лудилу)

Ловел

Вараш их, лажеш, лажеш, ја нисам јоште луд.
Ја чујем, е ми шапће рана сина мог;
Ал, ево моје благо, све злато моје, све,
Учин' да не разумем шта зборе речи те —
Јер боље ј' да полудим, — ал' досад нисам
још.

Трећи радник

Држи се само мушки, осветићемо те.

Први радник

Немој да клонеш духом, не пада на те срам.

(Кола са осуђеником одлазе даље).

Адам

Ово је подобно да мозак замрзне, —
Па суди ако умеш: ко ј' од њих више крив,
Ил' онај јадник мртав, ил' тај, још за час жив,
— Или ни један, него цео наш друштвен склоп.
Из трулог трулеж ниче; из греха ниче грех.

Ловел

Друштво је криво, друштво, — кужно и
безкружно.
Узми ми све имање, само да не чујем
Шта збори син мој мртав, укочен, хладан,
нем.

(Одлази)

Ева

Пожуримо се да се места добије.

Адам

Хвала ти, судбо, што ме судијом не створи!
Ласно је писат законе на мекој столици;
Ласно је судит ономе ко пипа у површ,
Ал' тешко, који срца до дна испитује,
И тражи да разуме што скрива тајни кут.
Судија не сме бити ни милостив ни љут.

Луцифер

Е, кад би било по твог умља варници,
То не би било краја ни једној парници.
Ко се још маша за зло, за ото што је зло?
Сваки би хтео да је по неком праву лав, —
И ђаво се замота у неки параграф.
Судија мора бити друкчији неки створ,
Он махне, па пресече замршен чвор,
Који не би знао раздрешит ни један
филантроп.

(У то Адам и Луцифер стигоше опет у Товер, где у једној пањези стоји слика мајке Божије)

Ева

Стан', постанимо овде, ту ћу да приденем
Овај бокорић цвећа, — то хоћу и то смем.

Луцифер (шапуће Адаму)

То јој дозволит не смеш, јер пропадосмо тад.

Адам

Побожном створу овом, ја то да кратим; не!

Ева

Још кâ малено дете — навика ј' навика —
Пролазећ' овуда увек сам застала,

На олтар мајке Божје, светао, чист,
Метла сам увек цветак ил' барем зелен
лист, —
Па и сад морам тако, не могу друкчије.
А после ћемо ићи куд смо кренули.

(Придене бокорић цвећа на груди мајке Божије, ал' овај одмах увене, а драгуљи и гривне, што беху на њој прометну се у гуштере и стрче са ње)

Ох Боже, шта је то?

Луцифер

Залуд ми беше опомена.

Ева

У помоћ, у помоћ!

Адам

Утишај' с, драга моја, не буни свет
За ћу ти купит лепши и скупљи адиђар.

Ева

Даље од мене, даље! У помоћ, у помоћ!
Чаруни — опсенари — матора вештица.
У њихне мреже падох, луда, безазлена.

(Народ на њену вику нагрће; долази и Циганка са полицајима)

Циганка

Лажан ми новац дадоше. Ту мора да су,
траж'те их.
Тај новац њин растопио с' у длану мом.

Луцифер

Је л' новац лош и лажан, — ил' можда
Равин длан,
Хајдемо даље, Адаме, ту нема забаве.

(Пењу се на Товер, па док се доле све већма сро-
тава и заврева, њих видимо опет горе на зупцу
бедема)

Адам

И ја се опет преварих. Мишљах у заблуди;
Доста је разбит ноћна страшила прошлости
Па да се снагам' створи слободно такмиште.
Извукох из махине један главан клин,
Пијетет, који држи везу точкова,
А на место му нисам други и јачи ставио.
Каква је такма то, кад један голих руку
Стоји пред другим што је до зуба оружан?
Каква независност, кад мноштво гладује
Ако се појединцу под јарам не сагне?
Та то је борба па̂са̑ о оглодану кост.
За место тога тражим друштво друкчије,
Које ће да нас брани, не да кажњава,

Које ће да нас потстиче, не да застрашава,
Које би сложном снагом помогло самосвест,
Радећи како учи поштена наука,
И где ће ред да чува разум и промишљај.
Доћи ће и то време, осећам његов сјај;
Води ме, Луциферу, води ме у свет тај. — —

Луцифер

Кратковид човече,
Зато што доле ништа друго не видиш,
До руљу растројену, ти одмах мислиш већ
Да строј живота нема реда системна.
Погледај мало боље духовним очима,
Ради се, ради ту, па родиће и плод,
Само ће родит нама, не њима ситнима.

(Спусти се мрак. Трг се преобличи: сви присутници копају око гроба, који насред позорнице зија; покаткад и заиграју око тог гроба, па онда један за другим скачу у њега, гдекоји без и једне речи, а неки најпре по штогод проговоре)

Хор

Нек се копа, нек се копа,
Потребан је жур и хит,
Ма да ни по тисућ' лета
Неће посô свршен бит
Колевка се с гробом дружи, —
Ту је гладан, ту и сит.

(Звони самртничко звоно)

Звони звоно, звони јеком,
Одморит се ваља сад;
Одмора се зажелео
Богат, убог, стар и млад.
Ког пробуди нова зора,
Нек продужи велик' рад.

Марионетар

За доврших комедију, забављô сам мали свет,
Али мени није ницô разонода шарен цвет.

Крчмар

Исхлапила вина моћ. Гости моји лаку ноћ!

Девојчица

Продала сам љубичица читав један стог;
Можда ћеду друге никнут поврх гроба мог.

Циганка

Сви хтели знати шта им будућност заснива,
А сад, пред гробом, свако очи покрива.

Ловел

Имах блага, немах мира. Крај је и том злу.
Сад без паре и динара наћи ћу га ту.

Радник

Прође мучни живот мој. Сада могу отрт зној.

Ђак

Ја сневах диван сан, — ал' ми се прекиде;
Продужићу га овде, кад инак' не иде.

Војник

Ја мишљах да сам јунак, у ватру, воду
смем;
А гле ме, сад пред овом јамом зазирем!

Развратница

Прохујали су часи. Отрло с' белило.
Сад лудо срце нађе што није желело
Кад се веселило.

Осуђеник

Са горким болом помишљам на живот худ.
Сад идем тамо где је друкчији суд.

Чарлатан

Ми наше лажно знање свакоме нудимо.
Сад дође збиљска истина, — ми јој се
чудимо.

Ева

Што зијаш, мрачна рако, kâ неки свеждер
љут?
Мислиш кроз твоју ноћ не води победи пут?
У тебе ће да падне само земаљски прах,
А вечни део створа не бледи, нема страх.
Поезија и љубав и крила младости
Дижу ме, дижу горе у рајске радости.

(Њен вео и огртач распадају се и падну у гроб, а она озарена диже се у вис)

Луцифер

Адаме, знаш ли ко је?

Адам

Ах Ева, то си ти!

Дванаести призор

(Двориште великог фаланстра, сазиданог на облик U. Доњни спратови обе стране приказују се као отворене аркаде. На десној страни под аркадама окрећу се велике парне махине, око њих раде радници. На левој страни под аркадама разни природословни предмети, механичка оруђа, звездарске и хемичке справе и друге разноврсности. У музеју ради један научњак. Сви који припадају фаланстру једнако су обучени, Адам и Луцифер на среди дворишта искрсну из земље. Дан)

Адам

Каква је држава, народ куд сада приспесмо?

Луцифер

Држава! народ! то су појмови старежни.
Већ појам домовине био је сићушан;
Отац му предрасуда, а држали су га
Утакма, себичност и тесногрудост.
Сада је цела земља општа нам отаџба.
И сви људи судрузи у опћој мети им.
А поврх реда мирног чувар је поштован
Наука, која збиљски тражи истину.

Адам

Па испунио с', дакле, душе ми идеал.
И пре је могло бити, што жељах давно већ.
За једним само жалим, за отаџбином;
Могла је, мислим, пристати и у тај нови ред.
Човеку с', мислим, потребне неке границе;
Ум његов зар и зазире од бесконачности;
Дубљина му се штети кад се расплини;
Држи се и за прошлост кâ и за будућност.
Страх ми, да с' неће знати одушевљавати
За овај широк свет, кâ прије што се знао
За уже круге, где су му гробови дедова.
Ко крвцу лије радо за својту рођену,
За пријатеље имаће тек коју сузицу.

Луцифер

Чини ми с' ти већ бацаш твој драги идеал
Још пре но што си га се довољно нагледô.

Адам

То не, и не дај Боже! Ал' волео бих знат,
Каква ј' идеја, која здружује ширни свет,
И његов стари жар не управља на квар,
Не тера пазар с њиме и не титра се њим,
Већем га води циљу чистом, племенитом, —
Ипак ми реци: где смо? Какво је место то?
Па онда ме поведи да душу засладим
Гледајућ' шта је човек стекô ил' добио,
А након тол'ко труда, борбе и напора.

Луцифер

То је фаланстар какових сад има премного,
Ту станују сад људи од нових идеја.

Адам

Хајдемо, дакле, ближе.

Луцифер

Постан', не журисе.
Прво нам ваља скинут стару кожурину.
Ступимо л', ти ка̂ Адам, а ја ка̂ Луцифер,
Тај учењачки свет не б' у нас верово̂,
Не би нам добро било, још би нас можда метнули
У какву реторту.

Адам

Ти опет нешто бунцаш или булазниш.

Луцифер

Па то је пра́во духа и његов обичај.

Адам

Како ти драго, само да се не дангуби.

(Луцифер преруши и себе и Адама као људе који живе у фаланстру)

Луцифер

Нај ову лаку блузу. Витице одрежи.
Е сад смо готови.

Адам

Ослов'мо најпре овог научењака.

Луцифер

Здрав био добри, мудри, учени човече!

Научњак

Ја немам каде, брајко, с тобом ћеретати.

Луцифер

То нам је врло жао. Јер ми ти дођосмо
Чак из фаланстре бројем тисућ' девете,
А ми смо кандидати за вишу науку;
Амо нас жељне довукô твој далек' чувен
глас.

Научњак

Лепо је кад ко збиљски љуби науку.
Ја бих сад посô могô ставит на страну.
Само нек огањ тиња под мојом ретортом.

Луцифер

Ако се не варам, — у теби, који с' већ
Продестилисô људе и саму природу,
Остô је јоште онај талог обични
Којем смо давно дали име: сујета.

Научњак

Сад би се могли мало разговарати.
Реците, која вам је струка управо.

Адам

Ми нашу жеђ за знањем нисмо везали
За струку само једну; хтели би прегледат
Целину знанствену.

Научњак

То не одобравам.
У малом крије с' велико. А предмета је тма.
А живот нам је тако накратко одмерен.

Адам

Тако ј'. — Ал' поред мајстора треба и
шегрта,
Који ће песак носити и камен тесати;
Без тога не би било зграде никада.
А шегртове очи тама застире,
Ни појма нема о том, чему помаже.

Архитекту ј' целина јасна пред очима,
Ма да му рука не зна камен тесати,
Ипак он ствара зграду божанствену.
Оваквих архитекта има и наука.

Луцифер

Па зато смо и дошли к теби, мајсторе.

Научњак

То ми је мило, драго — и уважавам.
Наука има своје гране, огранке,
Састојке организма једног истога,
— Тек кад се скупа гледе, онда задивљују.

Луцифер

Баш као лепа женска.

Научњак

Па ипак, морам рећи, само нам хемија, —

Луцифер

Открива дрском руком тајанство живота.

Научњак

Погодио си.

Луцифер

Али то ј' исто преда мном
О матезису рекô један математичар.

Научњак

По људској сујети свако се у свом кругу
Налази, ил' се гради неким средиштем.

Луцифер

Ал' ти си мудро избрô себи науку,
Избрô си хемију.

Научњак

И ја се не кајем. —
— Но би ли хтели да вам музеј покажем.
Тешко да има равна у добу данашњем,
Ту ти је животињâ већ давно несталих,
Све надевене лепо, у правом облику.
Оне су живовале уз наше праоце,
И с њима, с варварима, делиле моћ и власт.
О њима с' много прича, о тим животињам'
Ето, о овој неку чудну причу знам,
Та ј' била људма негда парни колокрет.

Адам

Па то је, молим лепо, ништ' друго него коњ;
И то од лоше пасме, што мили као рак.
Хеј, друкчи бё, на пример, неки Ал-борак.

Научњак

О овој опет кажа друго говори.
Њу, веле, да је човек мазио, хранио,

И пријатељем својим још називао,
Никакав посô није од ње тражио,
А она му је речи разумевала,
Не само речи, већ и помисли,
Схватала ј' и грдобу доба тадашњег,
И она ти је знала шта је власитост,
Па дирне л' ко у штогод, што беше госино,
Живот би жртвовала да то одбрани.
Тако се пише па вам и ја причат смем,
— Ал' немојте ме питат: да л' и верујем.
О добу баснасловном много се казује,
И том се наша младеж у школи радује.

Адам

Па то је псето, човече;
А што о њему знаш, то ништа није лаж.

Луцифер

Чувај се море, Адаме, та издаћеш се још.

Научњак

Јест, сиромаху човеку слуга је био то.

Адам

А сиромашак био је богаташу во.

Научњак

То беше краљ животињски.

Адам

Дабогме, то је лав —
А ово ј' тигар, ово рис, ово је срндаћ млад.
Па каквих ли животиња имате живих сад?

Научњак

Чудно ме питаш. Па зар је у вас друкчије?
Живе што нам је корисно и што још наука
Не зна надоместит!
Живе нам свинче, овца, ал' сад су куд и кам'
Врсније, целисходније, нег' старе, природне,
Свиња је жива маст, а овца фабрика
Вуне и месине. Живе што ј' корисно.
То ти је, видим, познато, хајде сад друго што.
Ево ти комад угљена, — хе, некад, прича се,
Људи су угљен копали готов из брдина,
Ал' ми га сада, богами, мучно и премучно
Морамо трзат, купити, цедит из ваздуха.
Овај се метал некада називô жељезом,
Док га је било, није се тражио алумин.
А овај жути грумен, — хе, чуј, па не веруј,
Од злата, корист никаква, а глас му био
до неба;
Кадно је људски неразум у штошта веровô
У бића нека надмоћна и натприродна,
Онда ј' и злато штовао и њему с' клањао.

Човек је радо жртвово̂ слободу, правду, част,
Само да шпаге напуни отим ништавилом;
Јер је за мрву злата добиво̂ у замен,
Што год му срце хтело, кажу и хлебац сам

Адам

Друго би хтео видет', ја то све добро знам.

Научњак

Е ти си онда, странче, велики научњак.
Па прегледајмо флору из доба давнога.
Ово је видиш ружа и то последња,
Последња ружа што је на свету цветала.
Та бескорисна биљка много је сађена,
Запремала је место корисним биљкама;
То беше играчка вел'кој дечурлији.
Ми се сад чудимо тој детињарији.
Цвећем је онда цвето̂ и живот духовни;
Фантастика је цвала из вере, песништва,
И тим се људи љуљкали у празним сновима,
Харчили снагу најбољу на оте цветове
А занемарујућ' живота праву цел.
Рад примера показ'ћу ти само два предмета,
Ев' ово ј' неки »спев«; а ко га ј' скрпио?
Чуј, неки слепи Грк; звао се Омиром;
Каквих ту нема чудила, да пукнеш од
смеха. —
Ово ј' од неког Тацита, зове с' Агрикола,
Ту збрку појмова из доба варварска
Ја не бих нипошто још једном читат сме̅о.

Адам

Ипак је, дакле, остало нekол'ко листића,
Кô нека опорука из доба класична,
Ал' сад већ нису подобни да огањ развију
У хладном потомљу, колену кржљавом,
Да прегну и да приону, да сване прави дан,
Да преобразе нови свет зло измајсторисан.

Научњак

Ти посве имаш право. И ми смо увид'ли
Да није добро шалит се са овим отровом,
Па и не дамо читати то младим људима,
Тек ко је већем прешао шездесет година,
И ко се збиљски одао науци, — хајде де,
Тај и то читат сме.

Адам

А где су песме вилинске дадиља дечијих,
Зар оне не уливају у срца млађана
Духовнијег живота наговест, напомен?

Научњак

И том се нашô добар лек. Дадиље мораjу
Љуљајућ' децу зборити доктринским речима
О математици, о логаритмима.

Адам (на страну)

Ох, убилачких закона! Та не бојите л' с' ви,
Да ћете деци затрти срце у грудима
И младости им отети најлепши чар и рај!

Научњак

Пођимо даље. — Овде је старинско оружје,
Ово се звао »топ«, — на њему пише још:
»Ultima ratio regum«.
Како се с тим поступало, е ко би то сад знао.
Овим се мачем некад главе отсецале,
А људма главе сећи тад није био грех. —
Сад опет друго нешто; глените слику ту,
И њу је сликар сликао руком слободном,
А радио је на њој десетак година,
А шта је слика та? — Алегорија.
Данас још веће слике изради сунчев зрак,
За један тили часак, — то је сад посô лак,
И нема ти ту сања, ни алегорисања;
Давно се онај луди пришар потисн'о —
Слика се како јесте и како ј' корисно.

Адам (на страну)

Али су дух и уметност отишли без трага.

Научњак

Гле овај други разнеж, детињски ишаран
На овој чаши цвеће, — на овој столици

Све меке арабеске и не знаш ни сам шта —
И то су трудна дела људских прстију;
Но зар је вода свежија из чаше шарене,
Зар ти је мекша столица са арабескима?
Сад све то брзо испада из парних махина,
Просто и целисходно, без цифросалија.
У том је савршенство, — ево и доказа:
Раденик који данас клине закуцава,
Тај при том послу остаје целога века свог.

Адам

Зато у вашим створима видим тек
стварности,
Ал' не видим живота, индивид'алности,
Да надмаши и себе и свога мајстора.
Па где ће мисô, снага да нађу станишта,
Да испоље из себе искру небеску
Кад силна жуд набуја, а ти се осврнеш
По овог новог света реду — пререду?
И разноврсност боја ишчили, избели,
Нема ни оне дражи од погибели,
Па тако се рашчарах и у науци:
Где хтедох наћи мисô вишу, срећнију,
Ту нађох сухопарну школу дечију.

Научњак

Зар није основано опште братинство?
Зар нема свако хлеба да с' глађу не пати?
Назори твоји, странче, врло су кажњиви.

Адам

Па реци ми идеју што сад провејава
Велико ово братство, широки овај свет,
Која га загрева за неки здружен ход,

Научњак

Идеја нам је у том, да с' може живети.
Кад људство беше младо, људи новајлије,
Земља је онда била пунан магазин:
Пружиш ли руку само, већ имаш чега с' ра̀д.
А човек беш харчлија и даље не мислећ',
Без муке ј' трбух пунио, ка̂ прегаљ у сиру;
Имо̂ је каде бавит се шарним идејама
И постоловно смешним хипотезама,
У поезији тражит за живце своје драж.
Тако је било тад, Ал' друкчије је сад:
Магазин онај богати зло се испразнио,
Штедет се данас мора, цимријски штедети,
Данашњи прегаљ види да ј' сир на измаку,
А глад на домаку.
За четир тисућ' лета ће сунце охладнети,
И биљке ће понестати на земљи јаловој.
Четири само тисуће имамо година
Да промозгамо: шта ћемо чинити без
сунца; —
Истина, није кратак педаљ времена.
Ми ћемо дотле воду већ за огрев припремит,
У њој је пуно оксида, скривена пламена.

Тајнама организма већ се ближимо;
Нисмо далеко да их кроз већ прозремо. —
Ал' добро кад ме разговор на ото потсети,
И заборавио бих на моју реторту, —
Јер сад баш о том радим о чему беше реч.

Луцифер

Мора да ј' човек здраво оматорио,
Кад за организање треба реторту.
Ал' рец'мо да ће бити жељена успеха,
Какво ће чудо из тог труда изнићи?
Од прил'ке као нека мисô без израза,
Ил' тежња љубавна без свога предмета,
Биће које се коси са вечном природом,
Без својте, без родбине па и без премца свог,
Кад индивидуалност не да му јасан лик.
Па откуд и да стече својна обележја,
Ограђено насилце од спољна утиска —
То чекаш да оживе у буркулишу том,
У своме тако тесном дворцу стакленом.

Научњак

Погледај како кипти, гиба, комеша се
Ту, тамо јављају се неки облици,
Стакло је запушено баш херметички,
Сродност и одбиборност ту су смешане,
А све на праву меру, све на прорачун.
Та јогунаста маса мора попустити,
Покорити се мојој жељи и захтеву.

Луцифер

Дивим се твоме знању! Ал' не разумем још
Умеш ли то учинит што ј' мало потешко:
Да ти се овде сродно са сродним не споји
А да се не одбије што је у омрази.

Научњак

Ти питаш врло ђачки, управ' простачки.
Вечити закон природин, та то је баш мој
млин.

Луцифер

Разумем. Ал' тај закон на чему ј' основан?

Научњак

На чему ј' основан? На чему ј' основан?
Закон је, јер је закон. Тако ј', јер није
друкчије.
Том нас искуство учи, то и доказује.

Луцифер

Знам. Ти си дакле онај што ватру чепрка,
Све оно друго ради сама природа.

Научњак

Ал' ја с мојим стаклом гуркам и навраћам,
Па мора тамо поћи куда јој правац дâм.

Луцифер

Ал' значка од живота, ја још не опажам.

Научњак

Не сме изостати. Ја, кој' се тол'ко трудим
Сматрајућ' организам на крупно, на ситно,
Ја, који тол'ко тражим с ножем
анатомским, —
Јест, вероват ми смеш —

Адам

Да с' увек нашô само, и друго ништ' до —
леш.
Наука наша увек рâма и кудеца
За незрелим искуством, па управ' као оно
Дворски песници, на дворским јаслима,
Увек ће »вел'ким делима« скрпарит
коментар;
Ал' послед им прорећи, — е то је друга
ствар.

Научњак

Ај, ви подругљивци, — Код очију сте слепи,
Још једна искра само и живот биће ту,

Адам

Још једна искра само, — ал' где ћеш наћи њу?

Научњак

Први ће корак бити потпуног успеха сјај.

Адам

Многи се у то уздô, у први корак тај:
И корак је коракн'о, и три, и десет, сто —
Покуњио с' па рекô; пик, Јово, наново!
Јест, неки корак треба у густој магли тој —
Да л' ће га ико, икад коракнут, Боже мој!

(У то поче дим који се вио над ретортом да се згушњава, из њега се чује грмљава)

Глас духа вемаљског (из дима)

Нико, и никад, нигде. — Ова је реторта
Мени и одвећ уска и одвећ пространа.
Адаме, ти ме познајеш. — Ал' знаш ме
само ти,
А ко сам, шта л' сам ја, други и не слути.

Адам

Јеси ли чуо грмљаву и речи духа тог?
Па ти још сањаш, ништавче, над њиме
победу?

Научњак

То ј' појав неког лудила, Бацаш ме у бригу.

(Реторта прсне; духа нестане)

Ето се стакло распрсло; сад морам наново,
Човек се мети примакне, а пу̑сти случај
слеп
Ил' зрнце неко незнатно зачас му распе све.

Адам

Негда се рекло: судбина ј' и њезин неумит
Која нам труде одбија и кида смера нит,
И мање ј' било постидно слабији од ње бит,
Но сад кад велиш: случај слеп нада мном
оте ма'.
— Но чу ли, чу ли, шта је то? Шта значе
звона та?

(Чују се звона)

Научњак

Сада се посо̑ оставља, време је шетат се.
И сви се сада враћају с' њива, из творница,
А ко је штогод скривио, казну ће примит
сад.
Пођ'мо; и ја морам онамо, ка̑ и сви.

(У дугим редовима долазе људи, у другима жене, некоје и са децом, међу њима и Ева са једним дететом. Стају у полукруг. Један старац излази пред њих. Адам, Луцифер и научњак стоје напред код музеја)

Старац

Број тридесети!

Лутер (излази напред из реда)

Ево ме.

Старац

Опет и опет ти!
Ка̀зан си преналожио, зато си много крив,
Је л' то несмисленост ил' хотимица зар,
Та био ј' у погибели цео нам фаланстар.

Лутер

Не могу искушењу да се одапрем,
Кад сијне љута стихија па пршти, сикће
жар
И пламени проговоре са стотин' језика.
Видиш им жеље неодол, да нешто униште,
За морам огњу у помоћ, нове му хране дам,
Ма да се, барем донекле, од њега јачи знам.
Ти не знаш огња мађију кад с' у шир поима,
Јер ти га само познајеш под својим лонцима.

Старац

Којешта тлапаш. Данас ћеш без ручка
остати.

Лутер (ступајући натраг)

Ал' сутра ћу да ложим већма но данаске.

Адам

Ја морам очи протрти. Познат ми човек тај.
Та то је био Лутер.

Старац

Број седам стотин' два!

Касије (излази напред)

Ево ме.

Старац

Узми с' у памет. Корим те трећи пут.
Ти удиљ тражиш зађеве без ик'а повода.

Касије

Без повода? то мислиш ти, јер с' никад
не тужим.
Кукавац зове у помоћ кад има чврсту пест.
Ил' зар је био слабији мој слатки
противник, —
Ал' ја га нисам везао, могô се бранити.

Старац

Не трпим поговора, —
Твоје је главе облик сасвим редован,
Па нема извине за каква недела.
Ал' бујна ти је крв, копка те неки црв.
Но донде ћу те лечит док те не излечим.

Адам

Ох драги Касије! Кад би ме познô сад!
Хе, давно ј' била битка код Филипије,
Дотле је, дакле, дошла већ теорија и ред
Да човек 'вако племет остаје непознат,
И још се мисли: он им је квариша реда тог.

Старац

Број четир стотин' шест!

Платон (излази напред)

Ево ме, чујем.

Старац

Е па чуј!
Никако да се отмеш од мисли, сањарија,
Па стадо које чувариш одлази у штету!
Кажњен ћеш бити. Мораћеш на граху
клечати.

Платон (уступа)

Па ја ћу и на граху снове сневати.

Адам

Каква ли теби, Платоне, западе улога
У друштву овом за ким си толико чезнуо!

Старац

Број седамдесет два!

Михаил Анђело (приступа)

Ево ме, овде сам.

Старац

У твојој радионици нашло се нереда.

Михаил Анђело

Кад увек морам правит ноге за столице, —
Све просто, једнолико, без ик'а укуса.
А молио сам, молио, да ми се допусти
Да барем који листић погдегде изрежем.
Жељан сам био промене и тад сам молио
Да барем место нога правим наслоне.
Узалуд беше све; — рекоше: не, па не!
Било ми да полудим, — још ми у глави ври:
А ја ти онда скочих, творницу остави'. —
(уступа)

Старац

Рад отог нереда остаћеш у соби
Да не можеш уживат данашњи сунчан дан.

Адам

Кукавни Анђело, знам муке духа твог
Кад му се не да стварат, слободно делати.

— — Овде још видим пуно старих знанаца,
Духова небу сродних и узор-бораца.
Овај је са мном војевô, — овај је био див, —
Овај је мученички доконô живот свој;
Овоме беше узан и премален му свет, —
Па све вас подједнако потисну до патуљства
Та нова држава, тај нови распоред.
Хајдемо, Луциферу, ја бих да с' уклоним,
Кад мора бити тако, бар ја да не видим.

Старац

Још двоје деце данас чекају нашу реч;
Домакло им се доба да мајку оставе
И да их прими под свој скрб наш педагогијум.
Приведʼте децу амо!
(Прилази Ева и још једна жена, свака са својим дететом)

Адам

Какав је ово блист!
Зар ово сухо доба има и такав лист!
Зар поезија и сад промолити се сме.

Луцифер

Ти рече да идемо, па ево, хајдʼмо де.

Адам

Ништʼ нисам рекô. Нећемо. Сад остајемо ту.

Старац

Стручњаче, ево деце, посмотри главу им.
(Стручњак прегледа дечије главе)

Ева

Шта ћу ја, тужна мајка, јоште дочекат!

Адам

А ја — је л' сан ил' јава — чији то чујем глас?

Луцифер

Шта тебе опет вуче тој жени обичној,
Ког је Семирамида негда љубила?

Адам

Онда још нисам знао за овај дивни створ.

Луцифер

Тако је, то је стара нота љубави,
Сви што су с' њене губе губави
Мисле да им је сван'о неки јединствен дан,
Мисле да с' ново сунце баш за њих родило,
Мисле да нико није узабрô таки цвет, —
А то се тако мисли откад постоји свет.

Стручњак

Ово ће дете бити лечник, ово свештеник...

Старац

Нека им буде срећно! Водите децу сад!
(Неки прилазе да децу одведу. Ева се очајно противи)

Ева

Трзајте руке натраг. Моје је дете то.
Ко има права чедо од мајке отргнут?

Старац

Тањајте посô свој. Не обзир'те с' на њу.

Ева

Ха, звер ћу бит, па ни онда не дам свог
порода.
Из груди ј' моји сисало живота мога срч...
Који је закон тај, где ниче правда та
Што наше свете везе трза и прекида!
Да с' мајка чеда свога одрече занавек,
Па да се чедо мајци у странству изгуби,
За после да га тражим очима сузнима
Међ' туђим, међу сличним појединцима!...

Адам

А, људи, ил' нељуди, тако вас видô Бог,
Немојте кидат зелен плод са стабла свог!

Ева

Ти, странче, имаш душе, — ал' јао, зар
само ти!

Старац

А ја ти велим, странче, ти се заборављаш:
Пустимо л' породичне предрасуде зрет
Рушимо зграду своју, свете науке створ.

Ева

Шта ми је стало до те ледене науке!
Нек пада, нек се руши, — природа говори.

Старац

Но, хоћете ли већ?

Адам

Да није нико дрзн'о! — Ен' онде ј' један мач;
Сад ћу вам ја показат шта може човек
с њим.

Луцифер

Ово је само сан, — ал' превећ разуздан.
(Стави руку Адаму на раме и Адам се за неколико тренутака сав укочи)
Је си ли осетио мог длана бујну моћ!

Ева

Ох јадно чедо моје.
(Стропошта се на земљу, дете јој одводе)

Старац

Ове две жене, чујте, инокосне су;
Жели л' се ко год с њима здружит, спарити?

Адам

Ја желим ову овде.

Старац

Стручњаче, ти их видиш, па реци своју реч.

Стручњак

Човек сноветљив, плахун; жена живчаива;
Пород ће бити нездрав; — то није подесан
пар.

Адам

Ако ме она не одбије, ви ме не одбисте.

Ева

Твоја сам срцем, душом, ти врли човече.

Адам

А ја те љубим, жено, свим жаром срца мог.

Ева

До гроба ћу те љубит, верна и послушна.

Научњак

Ово је право лудило. — Но откуд т а к о баш?
Откуд му стародобни, романтичарски струј?
Откуда т о г у нашем просветном времену?

Адам

То ј' један зрачак закашњен из виса
рајскога.

Старац

Жалосно, веома жалосно.

Адам

На част вам жалости,
А ми смо други људи, људи радости;
Трезвиност, претрезвиност не завидимо
вам.
Сва дела вел'ка, дивна, све племенитости,
Што их од памтивека виђао овај свет,
Све је то, знајте, било л у д и л а овог цвет,
А хладном мозгу сатрт га не беше увек дêт.
То ј' поздрав духова из виших кругова,
И струј хармоније највисородније,
Доказ и присега сродства нам вишега.
Ваша је дика сва земаљски прхли прах;
Но њему гмижете и давите се сви, —
Ка врелу светлости тежимо ми. —

(Загрли Еву и тако је држи)

Старац

У лудницу их водите, водите што пре!

Луцифер

Овде смо доста били. Путујмо, Адаме!

(Потону у земљу)

Тринаести призор

(Голем празан простор. У даљини види се један сегменат наше земаљске кугле, па бива све мањи и мањи, док се смањи као нека звезда и тако се помеша међу остале звезде. Најпре је само сутон, који се све већма мрачи, напокон овлада најцрњи мрак.
Адам као старац лети упоредо са Луцифером)

Адам

Реци ми куд нас носи наш бесомучни лет?

Луцифер

Није л' те жеља вукла из оне дрождине,
Зар ниси хтео стићи у више кругове,
Откуд си, рече, чуо, позив и сродан глас?

Адам

Јест, хтедох; али нисам замишљô 'ваки пут..
Овде ми ј' тако страно, тако пустошно, —
Кâ светоскврнац неки да овуд тумари.
Две струје осећаја теку ми кроз груди:
Осећам како ј' земља уска, мајушна

За ширу душу, па бих бегат рад,
А опет ми је тешко, мучно, премучно
Окренути се од ње, од ње с' откинут.
Погледај, Луциферу, натраг на земљу,
Прво с' и прво цвеће оку изгубило,
Па онда жбуње, грање и шуме зелене.
Познати предели са драгим местима,
Све се то безначајно, мутно расплињило,
Ка̂ да су нечê сузе све боје спла́хнуле.
Високе брежине скупљају с' у грудве.
Облаци густи, муњевни, од којих дршће пук,
Ка̑ да му из њих збори неки страшан глас
Раскокали с' у неко ситно паперје.
А где је силног мора бескрајна пучина?
Ено ј' ка̑ мрље неке на кругли земљиној
Која се јоште врти у страху очајном,
Губећи се у роју друга̂ једноликих;
И та је кругла била нама цео свет.
— Па онда, Луциферe, још кад се
сетим ње — —
Зар морадосмо и њу напустит, оставит? — —

Луцифер

Е, тако је то, брале, с високог гледишта
Најпре ти с' изгуби лепота, убавост,
Затим полако ишчезне вел'чина, снага, моћ,
Док нам напокон остане још само једина
Математика.

Адам

Звезде све даље и даље иза нас заостају!
Нит' видим циља свог, нит' сметње прече пут.
Шта вреди живот тај без љубави, без борбе?
Гроза ме нека подлази, пратниче мој.

Луцифер

Кад твог јунаштва тоболац овде се празни већ,
Врати се доле, играј се по старој прашини.

Адам

То нисам рекô. Нећу то. Напред ме гони хук.
Боли, ал' само дотле док везе не пукну
Које нас везују за земљин коловрт. —
Ал' шта ми сада би! Гушим се засопљен;
Снага ми лаксава, умље замагљава,
Зар она стара прича збиљом се понавља,
Што сам ју негда слушô о неком Антеју,
Који је само дотле могао остат жив
Док му је нога земљу дотицавала.

Глас духа вемаљског

То није празна прича; више је нешто то.
Но ти већ мене познајеш, духа земаљског.
Могô би и то знати ако већ ниси знао,
Да само мноме дишеш, ја сам твој предисај.
А сад смо стигли међи докле ми с' пружа моћ.

У повратку ти живот, у даљем лету смрт
Ка оном наливњаку у капи водице:
Животно копрцање његово престаје
Чим хоће из те капи да се истури. —
Земљина атмосфера теби је така кап.

Адам

Ти хоћеш да ме застрашиш, ал' ја ти
пркосим.
Над телом мојим можда и имаш неку власт,
Ал' душа те не признаје, моја је властитост.
Правда и мисô не знају за међе никоје.
И временом су старије но материјин свет.

Глас духа земаљског

Покушај, холи чоче, ту ти је суноврат.
Та зар је мирис старији од цвета ружина,
Облик од тела важнији и светлост од сунца?
Да видиш јадну душу у празном простору
Како тетуља, блуди по бесконачности,
Како узалуд тражи израза, схватања,
И ништа не разуме, ништ' не осећа,
Да видиш, црве, то, ти би се згрозио,
Све твоје поимање и осећаји сви
Из материје само ничу, извиру,
Из збира материје што с' земљом назива;
А кад би овај збир постао друкчији,
Уништио би с' одмах, па и ти с њим.

А појам о лепоти, појам о ружноме,
О паклу и о рају, о правди, неправди
Позајмио си само од мене, који сам
Узаног завичаја твог редоравнатељ.
Па шта је ево овде правда вечита
На другом којем свету била би махнитост.
А што је немогућност у нашем опсегу,
На другој којој звезди било би природно.
Што не би могло бити тела без тѐжине,
Живота без мицања, вида без светлости?
Што ј' овде ваздух, онде ј' можда мисао.
Што ј' овде светлост, онде је можда звук.
Онде је кристал можда, што ј' организам т у

Адам

Нећеш ми смер пољуљат, ја у вис дижем лет.

Глас духа вемаљског

Адаме, Адаме, крајни се ближи час.
Враћај се земљи, онде можеш још велик бит,
А отмеш ли се из тог кола васионског,
Бог неће трпет да се њему приближиш, —
Раздробиће те, разбит у мрве мрвине.

Адам

Неће л' ме зар и 'вако размрвит скоро см —

Глас духа земаљског

Да ниси рекô ову ништаву, лажну реч?
Тој речи није места у свету духовном, —
Јер сва би природа од ње претрнула.
Живота свети печат задржô ј' за се Бог.
Ни јабуком сазнања преломит не да се.

Адам

А ја ћу га преломит.
(Лете даље. Адам наједаред врисне и укочи се)
Ајаој, — мени је крај!

Луцифер (смејући се)

Победила је, дакле, стародревна лаж.
(Одгурне Адама од себе)
Нека се котрља сад по празном простору
Кумирни овај Бог;
Па шат се каквом новом планетом развије,
А на њој шат још и ја узмогнем ћарити.

Глас духа земаљског

Рано је, Луциферу, за твоју злурадост.
Запахнуо га само странога света дах —
А мучно се то откида из мојег подручја.
Прибер' се, дрски патниче, јер још ти није
крај,
Врати се, сине, врати се, зове те завичај!

Адам (долази к себи)

Ја јоште живим. То ми сведочи овај бол.
И бол је мени сладак. Грозно је смрвљен
бит.
Води ме, Луциферу, натраг у родни крај,
Где сам се тако много борио досада;
И даље хоћу борбу, и бићу срећан с њом.

Луцифер

Па ти још и сад верујеш да борба вреди што;
И да у новој борби не би малаксô;
И да ћеш њоме штогод, ишта постигнут,
Е, толко истраја у лакоумности, —
Тиме се само човек може — окаљати.

Адам

Не воде мене садаташта надања.
Знам да ћу по сто пута циља омашит.
Ал' ништа зато, нека. И шта ј' то управ:
циљ?
Та циљ је престанак дичнога борења,
Та циљ је смрт и гроб. Живот је борба, труд,
И борба сама себе собом награђује.

Луцифер

Заиста лепа утеха! Па кад би барем било
У борби какве замисли, дичне и велике,

Ал' зашто данас лијеш крв, сутра се смејеш
том;
Играчка беше што те одушевљавало.
Ниси ли рањен пао там' код Херонеје,
Ту си се за слободу храбро жртвово̑, —
Ниси ли после војево̑ уз Константина
А да му помогнеш подјармит цео свет?
Ниси ли мученички горо̑ на ломачи,
Мученик вере Христове;
А ниси л' после филозоф, научњак
Са верским догмама у сукоб дошао?

Адам

Нису ти речи празне; ал' имам поговор.
Ма каква да је била мисао тадања,
Ал' она ме је тада одушевљавала,
Она ме дизала, она ме крепила,
И тим је била дична, света, велика.
Свеједно, било за крст, или за науку,
Ил' било за слободу, ил' за власт, ил' за част,
Идеја ј' увек знала, ма у ком облику,
Унапређивати наш људски род. —
Па зато натраг, доле, у нове бојеве!

Луцифер

А зар си заборавио што рече научњак:
За четир' тисућ' лета сунце ће с' смрзнути. —
Под ледом сви ће напори, све борбе застати.

Адам

Тако ће, — ако наука томе не доскочи,
Ал' ће доскочити, верујем, осећам ја.

Луцифер

Па онда откуд борбе, снаге и величине
У овом новом свету измајсторисаном,
Где влада хладан разум и теорија? —
Што да ти га описујем, та видео си га сам.

Адам

Само нека спасе земљу та нова наука;
Па што је удес свачи, кад сврши постат свој,
Бити ће и њен удес: нестаће с попришта.
И тад ће опет, снова идеје гранути,
И новом ће свежином живот задахнути,
Ја хоћу, дакле, натраг, ја хоћу једва чекајућ'
Да видим ту новину на земљи спасеној
Која ће одушевит мог битства бољи део.

Луцифер

Па хајд'мо, дакле, натраг, — запамти,
сам си хтео!

Четрнаести призор

(Голетан, у снегу и леду огрезао предео. Кроз проредак сиве магле види се сунце као нека црвена, безрачна кругла. Сутон. У сапређу позорнице неколико кржљавих бреза, смрека и оморика, под њима ескимска колиба. А д а м као кукуљав старац поштапајући се силази са брега. Уз њега иде Л у ц и ф е р)

Адам

На што нам пртит, гацат овом снежином?
Кâ да нас самрт гледи шупљим очима.
Тек када који тулен бућне у воду,
Прекине ово грозно глухонемило;
И растиње се овде борит уморило,
Тек који жбунак вири кроз иње, снег и мраз;
А месец, ил' је неко црвено кандило,
Виси, и сад ће пасти у тамну гробницу. —
Води ме, друже, тамо где палме цветају
У домовину бајну сунца и мириса,
Где човекова душа у миљу благује
И снагом подиже се у дивну самовест.

Луцифер

Па ту смо сад и дошли. Та кругла сунце је.
Под ногама је нашим земљин екватор. —
Наука није могла доскочит судбини.

Адам

Страшан је овај предео. Низашто, до за
смрт;
Јер овде човек нема ни за чим зажалит.
Ја, који негда стојах уз људску колевку,
У којој се љуљушкô будућности нâд,
Који сам кроз све борбе прошао, препливô,
Зар још и 'ваке јаде доживет морадох;
Ово је црна, горостасна, дубока гробница.
Само ју белим покровом природа застрла, —
А над њом стоји човек, први и последњи.
Не знам ни како ј' изгинуо мој негда дични
род;
Да ли у мушкој борби са жаром јуначким,
Или је падô, венô, појас по појас
Без величанствености, јадно и чемерно,
Недостојан и суза и саучешћа — —

Луцифер

Ако те јоште стари понос распиње,
И ако дух свој, што га зовеш великим,
Желиш поштедети од разочарања,
Не ишти да ти пружим право огледало,
Не тражи да се видиш на смртној постељи.

Јер ти су часи, веруј, проба чудновата
Оног рачуна пустог, који си, јадниче,
Правио без крчмара целога века свог.
У зноју самртноме збрисаће уздах твој
Гиздаве шарне слике млађане прошлости,
Тад ће те истом прожмат права забуна.
Самртни ропац то је грохот поруге
На човекове циље, на борбу око њих.

Адам

Што не скончах бар онде у вису ономе,
У самосвести снаге, — боље би било то,
Нег' слушат где ми чати слово надгробно
Дух неки равнодушан, тако ми несродан,
Који ме никад није разумевао,
Ни некада у борби, ни сад на самрти.

Луцифер

И да те не знам, сада бих по твојим сузама
Морао познат ко си, којег си рода уд;
Ти плачеш што се трзаш из свога лудила,
И што с' у теби јасна мисô пробудила. —
Но утеши се мало, јоште је жив твој род.
И она колиба је човеков спретан стан.
И гле, баш сада човек из ње излази.

(Из колибе излази један Еским, спреман и наоружан да иде у лов на тулене)

Адам

Шта, ова жгеба, тај накарађен створ,
То је зар величине наше наследник?
Ух, што ми даде, пакосан, да видим чудо то!
Та утеха је тежа нег' жалост пређашња.

Еским

Гле, дакле јоште има Богова над нама!
И ево једног Бога, ево га преда мном.
Ал' само кад бих знао је л' добар ил' је зао.
Утећи, биће ипак понајпаметније.

(Хоће да се сакрије)

Луцифер

Стани; на једну реч.

Еским (пада нице)

Милост, Господе мој!
А првог тулена ког данас уловим
Теби ћу дати на дар — ако ме не згазиш.

Луцифер

А каква имаш права ти на тог тулена
Кад с њиховим животом хоћеш да откупиш
свој?

Еским

Право ми даје што сам од њега снажнији,
Ја видим: мале рибе хватају црвиће,
А већа риба мању, а већу тулени,
Па кад то тако иде, тулене конабим ја.

Луцифер

А ја ћу опет тебе. Зар није право, шта?

Еским

Ја не знам. Ти ми, ето, дарова живот мој;
Ту малу шаку дана, тај живот чемеран
Ја плаћам твојој милости крвавим жртвама.

Адам

а јадних појмова!

Луцифер

А зар си, драговићу, ти друкче чинио?
Разлика ј' сасма мала у вашим делима,
Он само тулене на жртву приноси,
А ти си Богу твоме људе жртвовô.
Твом мнимом Богу, ког си сам себи створио,
Баш кâ што овај мисли да си му ти сад Бог.

Еским

Видим, љутит си на ме. А знам већ и зашто
Што дрзнух пређе вапит божанству
сунчевом,
То је божанство, вели с', пуно милости,
Свакоме даје, даје, а ништа не тражи:
Оно је, кажу, негда и код нас владало. —
Тим сам се, ето, теби озлогрешио.
Ал' ја ћу га проклети, ако ми опростиш.

Луцифер

Ох, да л' то видиш, Боже, и да л' те хвата
стид;
Како се јадно изметну твој дивни
ремек-створ,
Шта би од човека!

Еским (Луциферу)

Друг ти је здраво љут. Ваљда је гладан, —
је л'?

Луцифер

Не, није гладан, пресит је, и баш је зато
љут.

Адам

У невреме, на неместу избацаш досетке.

Луцифер

То нису досетке; то ј' гола истина.
Јер твоме мудровању извор је преситост,
А филозофија овога јадника
Потиче из глади.
И ви се доказима нећете надбити;
Ал' одмах би се, веруј, споразумели,
Чим би, ил' ти прегладнео, ил' он се прејео. —
Бадава, у вама ј' главно животиња;
Њу мора прво и прво човек да намири,
А затим устоп долази охолост његова,
Да презре ту животињу, то своје све и сва.

Адам

Па ко би тако зборио, кад не би, Луцо, ти,
Ти који сваку светињу волиш попрскати?
Та зар је сваки духа цвет, и ком се диви
свет,
И који дрма временом, никô из кухиње?
Зар врле мисли не виру из више светлости,
Него их само истисне мицање атома
У материји бесвесној? — Страшна теорија!

Луцифер

Мислиш ли да је друкчије? — Та зар би
Леонида.
У оном уском кланцу жртвовô живот свој

Да му не беше Шпарта отаџба, завичај,
Која га ј' оном црном чорбом хранила,
Где није новац никад ни видео ни знао.
Па да је место тога лукулски благовô,
— Звао би се Леонида, ал' не би био тај.
Та зар био пао Брут да ј' бирô друкчи пут,
Да је на меко крило своје Порције
Легô да с' одмори, у сну заборави
Убојне напоре и мегдан љут?
Па како с' гаји грех, а како врлина?
Не ниче л' грех у смраду ваздуха загушна,
Не буја ли врлина на светлом осоју
Где јарког сунца зраци у вис је зивкају?
Зар један рече свету: Разрачунисмо!
И чим то гласно изусти, оде па с' обеси.
Ал' да му ј' когод зарана конопац пресекô,
Он би се у свет вратио новога нада пун,
Заборавио б' брзо на онај разрачун. —
Да је Сибињан допô у гнездо трулежно,
Да није нашô друштво врло и достојно,
Зар би му све до данас остао светао гроб? —
Ил' Лутер да је нешто рим-папом постао,
А Леон да је био немачки професор,
Можно је да би Леон реформе засновô,
А Лутер да би њему анатем даровô. —
Би ли се знало име Бонапартино
Да није био бујан народ француски,
Те је за њега гин'о и падô као луд?
У заборав би пао васколик његов труд...

Адам (запушавајући уста Луциферу)

Не даље! Тог је доста. — Све што ту
разлажеш
Тако је глатко, просто, изгледа истино.
Ал' је у тол'ко грђе и опасније.
С таким аргументима лове се дедаци,
Који и 'нако не знају за вишег духа моћ;
Ласно је лаж продавати кад стражу чува
ноћ.
А бистрији би мачку у џаку познали,
Но тим и расуд вараш са лажни бројеви.

Луцифер

Па ја ти нећу сметат, дела разговарај с'
Са својим драгим братом, ето; са човеком;
Неће ти шкодит лекција самопознавању.

Адам (Ескиму)

Па има ли вас колко у овој пустоли?

Ескимо

И сувише нас има, —
Више нег' што би могô набројат на прсте.
Најближе суседе сам, јест, поубијао,
Но ипак други дођу, откуда, враг их зна,
Па нас је много, премного, — ал' мало ј'
тулена. —
Ако си заиста Бог, помози, смилуј се:
Прореди мало људе, умножи тулене.

Адам

Бежимо, Луциферу; не могу остат ту.

Луцифер

Ал' чекај, бар да видимо његову женицу.

Адам

То не, и не дај Боже! Јер када човек падне
Гадно је гледат га и презиремо га;
Ал' жена, наш идеал, песништво видљиво,
Кад жена падне у кал, то ј' страшан накарад;
Грозна ме слутња мучи, — не могу, немам
кад...

(Луцифер гура Адама пут колибе, догура га и удари ногом о врата. — Унутри видимо Еву, као жену Ексимову, Адам, забезекнут, посматра је, стојећи пред вратима)

Луцифер

Можда си у њој нашô стару знаницу?
Па загрли је, де' — то иште уљудност.
Домаћин ће се срдити и биће увређен
Ако се покажеш неучтив према њој.

Адам

Ја, којʼ сам Аспазију негда грлио,
Сада да грлим њу!

Но збиља, у цртама јест неке сличности,
Ал' каква сличност, каква, — и рећи ми је
страх —
Кâ да се Аспазија
Под мојим пољупцима у звер прометнула. —

Ескимо (уђе у колибу)

Устани, жено, устани, ево нам гостију!
Разведри чело, па их дочекај срдачно.
(Ева падне Адаму око врата, и повлачи га у колибу)

Ева

Добро нам дошô, странче! Одмори се у нас!

Адам (отимајући се из њена загрљаја)

Помагај, Луциферу! У помоћ, у помоћ!
Из будућности враћај ме, враћај ме у
прошлост;
Не дај ми више гледат судбине грозни дар:
Борбе безуспешност.
А ја ћу добро промислит, хоћу л' још ил'
више не
Пркосит Божјем удесу трпећи бол и вај.

Луцифер

Пробуд' се, дакле, Адаме! Сну ти је крај.

Петнаести призор

(Позорница се претвори у леп палмовит предео, у исти онај из четвртог призора. Адам, сада опет млад, од спавања јоште буноват, излази из колибе и, чудећи се, гледа око себе. Ева у колиби дрема. Луцифер стоји насред позорнице. Сјајан дан)

Адам

Куд сте се распрснуле страхотне сновети?
Све је сад опет дивно, трепери, смешка се.
Све је kâ што је било пре мога поласка,
Док ми још није срце срнуло на муке.

Луцифер

О ташти човече! И ти би ваљда хтео
Да се поремети целога света ред,
И нова репатица да ти озари ноћ,
И земља да се тресе, кад црвка нестане?

Адам

Јесам ли ја то снево̂, ил' сада сневам тек;
И је ли живот, биће што више него сан,

Који на часак слети на мртви, хладни стам,
Па да се заједно распрште, размрве?
Нашто је овај један тренут самосвести,
Тек да нам покаже небића провалу?

Луцифер

Сузе кукавштине!
Јер само она срета удар са јецањем,
Удар који би с' јоште могô отклонити.
А ко је снажан, срчан, друкчије чини тај,
Он достојанствено саслуша пресуду
И гледа да му жаок њен што мање науди.
У повесници влада судбине моћ.
Човек јој слепо оруђе, он само гуркан гре.

Адам

И ова ти је лажна. — Воља је слободна;
Ја знам, јер ја сам то прескупо платио,
Одрекô сам се раја рад оте слободе.
Снови су моји били добар учитељ,
Многа ми тамна мисô разбистрена сад,
До мене стоји отсад да бирам други пут.

Луцифер

Кад не би био заборав, а с њим и вечит нâд,
Са којима се судбина радо здружује.
Док благи мелем надежда сипа ти на ране,

Заборав преко провала засторе превлачи;
Ако се трзаш двоумећ', он ти дошаптава:
Јест, ту је пао суноврат јунака велик број,
Ал' ти ћеш бити срећнији, ти ћеш
прескочити.
Ти бивши негда научњак и паразите знаш
Што живе ил' у мачкама ил' у копцима,
Ал' тек у мишу може се зачет им предоблик.
Не мора зато с в а к и миш пленом запасти
У оштре нокте мачије или копчеве;
Ко с' чува, тај се сачува, а многи уловљен
Умакне грозној судбини, ако је само вешт;
Па може живећ' дочекат и старост најдубљу.
Ал' неки неумитан закон природин
Копцима и мачкама осигурава
Барем толико мишева, кол'ко је потребно
Да оном малом паразиту не ископа се сој. —
Ни човек, као појединац, није сапутан,
Спутан је, кô целина, само његов род.
Одушевљење нâвре, па те занесе;
Данас ти идол ово, сутра друго што,
И ломачама неће понестат' жртава,
— А ко ће ти се ругат, зато се не брини. —
Ко о том попис води, мора се зачудит
Тој ћудљивој судбини, како је доследна,
С једнаком пажњом рукује и брак, и грех,
и смрт,
И веру, и врлине, и радост и полет,
И све што води лудилу ил' самоумору.

Адам

Почекај! Сад ми нешто кроз главу сијнуло, —
Видим да могу пркосит и Богу самоме.
Нека ми по сто пута судбина викне: стој!
Смејаћу с', јер у мојој руци је живот мој.
Зар није широк свет, а ја на њему сам? —
Преда мном ова стена, а пред њом амбиз зја,
Скок један, па је целој комедији крај.

(Адам појури к стени; Ева излази из колибе)

Луцифер

Крај, велиш! Велиш, крај! — Лудаче стари
мој.
Зар није сваки тренут и крај и почет нов?
Та ти си барем прошô кроз школе векова, —
Па зар тај стари ђак да тако мало зна?

Ева

Од мене си се украо, драги друже мој.
Па како беше хладан последњи пољуб твој.
И сад ти је на челу брига ил' срдитост;
Ја те се чисто бојим...

Адам (идући куд је пошао)

А што ме пратиш свуд?
За сваким мојим кораком, ево те, и ти с' ту.

Човек, на земљи овој првак, великан,
Ваљда тек има посла и мало важнија.
Нег' поред жене седет и љупкати се с њом.
Жена то не разуме, па нам је досадна...

(Мекшим и љубазнијим гласом)

Што ниси јоште малко дремала, спавала?
Сад ће ми бити много тежа и мучнија
Жртва, коју сам дужан будућности дат.

Ева

Ако ме малко саслушаш, биће ти лакше
све,...
— Та будућности досад ми и не имасмо,
Ил' ју је нека сумња оку нам скривала, —
Та је сад магла пала... будућност
извесна ј'...

Адам

Шта збориш, Ево, шта је то?

Ева

Добро је, није зло.
Сад ће се одмах лице твоје разведрити.
Ал' ходи, то се може само пришапнути;
Како ћу да ти кажем кад не погађаш сам!
Овде, под срцем мојим — ја — чедо —
осећам...

Адам (пада на колена)

Боже, победио си ме!
Пред тобом сам у праху. Противник сам ти
слаб.
Склапам и ширим руке; у груд'ма душа
ври —
Ево ме сад порази, — или ме подигни.

Луцифер

Црве, ти заборављаш своју независност,
Коју од мене имаш, ни од ког другога.

Адам

То беше блесак обмане; — ово је прави мир.

Луцифер (Еви)

А што се ти још размећеш, ти жено, будало;
Чедо се твоје зачело у рајској градини,
На врху ваше грешности, кад вас гоњаше
Бог.
Оно ће на свет донети и грех и уклетву.

Ева

Ако је Богу по вољи, зачеће с' и друго
У садашњој нам скромности, у нашем
кајању.
Па то ће друго поправит што прво затруни,
Оно ће семе посејат братинске љубави.

Луцифер

Ти л' дрзаш мени пркосит, бестидна неверо?
Устај из праха тог!
(Удари Адама ногом. Небо се раствори: Господ се појави у слави својој, окружен анђелима)

Господ (Луциферу)

Преда мном нема величине. Падај на колена

Луцифер (превијајући се)

Проклето било све!

Господ (Адаму)

Устај на ноге, Адаме, уздањем крепи се,
Видећи да те опет примам за сина свог.

Луцифер (на страну)

Ту ће се породичан призор да развије.
То срцу можда годи, ал' уму никако.
Најбоље ћу урадит да стругнем одавде.
(Пође)

Господ (Луциферу)

Имам и теби реч-две. Не иди; причекај.
(Адаму) А ти ми, сине, испричај што ти је
на срцу.

Адам

Господе, мене муче страшна виђења,
Па и не знам шта се збива, а шта се
причиња.
Каква ме судба чека; ох, реци, реци ми;
Је л' ова шака дана, је л' то мој део сав?
У борби ових дана бистри се душа ми,
Кô вино, које кад се једном разбистри,
Дође ко па га проспе, у праху усахне;
Зар мојој души није што боље суђено?
Еда л' ће род мој поћи кораком напредним
Да могне дoћи ближе твоме престолу,
Ил' ће, као коло млинско, морит се, морити,
Па у свом уском кругу довека остати?
Има ли врлом труду достојне награде,
Труду и зноју, муци и бојном подвигу,
Што малодушна светина само исмева.
Разјасни ми тај загонет и ја ћу без роптања
И благодарно носити суђени терет мој;
Па било како било, добит ћу свакак' тим, —
Када ми с душе скинеш мучну неизвесност.

Господ

Не машај с' ове тајне, коју прикрива
Пред видом ока твога доброта Божија;
Јер кад би дознô да је душа на земљи гост
А горе да је чекају ширине вечности;
Тад не би била заслуга трпет на земљи јад.

А кад би дознô да ће ти прах душу попити,
Шта би ти онда шаптало, шта те соколило
Да мушки презреш тренутно уживање и
сласт,
Рад виших мисли, тежња ли, рад идеала свог.
Овако ј' лепше, боље је:
У часу када терет најтеже осећаш,
Прозирућ' кроза маглу у непознати свет,
Снагу ће твоју крепити просивак вечности.
Кад би те опет са тога охолост занела,
Помисô она, да ти је у гробу све и сва
Би те укротила,
И твоја душа не би у нов грех запала.

Луцифер (уз кикот)

Е, није мала ствар, на диван стајеш пут,
Снажај и величина, то ти је руковођ;
Две ове речи могу и да се остваре
Ако се уз њих стави: незнање, предрасуд
И бапска врацбина.
Ал' ја се нисам требô ни сплести с човеком
Који је смеса блата и зрака сунчевих,
За више знање кепец, а за слепоту див.

Адам

Не ругај се, Луциферу, ругаш се себи сам,
Наука твога тврди грâд ја врло добро знам,
Та био сам у њему и — мал' се не смрзо'. —
Ал', Боже, Господе, сад опет не знам то,

Ко ће ме одржават на правом путу мом?
Ти скиде са ме руке кад сам ти згрешио,
Када сам плодак знања, несрећник, загризô.

Господ

Мишка је твоја снажна — срцем си узвишен,
Широк је простор раду твоме остављен,
Будеш ли хтео увек ћеш чути виши глас, —
У њему ти је поука, — у поуци ти спас.
Ал' кад би, можда, понекад, у борби животној
Тај глас ти се изгубио у жагорији тој,
Чуће га жена, тањи створ, даљи од вртлога,
Даљи од струја себичних, од хука страснога;
Чуће и примиће га у својих груди вир,
И ту ће постат песма, песнички миомир.
Тако ће стајат уза те, најузвишеније,
У срећи и у јаду твом кâ добар геније. —
А ти сад, Луциферу, и ти ме чуј:
У мојем вел'ком свету и даље мути, снуј,
Ал' твоје хладно знање, пакосно некање,
Твој мукли, оштри глас, он ће да буде квас,
Јест, квасац софисте, квасац атеисте,
Да духови узавру — па да се пречисте.
Неко ће и залутат са путоказа тих,
Па ништа зато, он ће се ипак вратити.
А тебе ће да куњи грижа вечита
Гледећ' да ти је залуд сав напор, мука сва;
Јер из зла семена што будеш сејати
Друго ће никнут, што ће дивно цветати,

Анђелски хор

Слободну вољу дати
На земљи човеку,
Да бира што му драго:
Врлину или грех, —
Дивна је мисô та,
А уз то још кад зна
Да с' над њим шири штит
Божије милости.
Приони, дакле, делању,
Не бој се светине,
Она ће увек наћи
Врлима поруге.
У себи тражи повладе,
У себи награде.
Велика дела изводе
Само врлици,
Јер им је стид и срам
Себично делати.
Ал' не дај да те варају
Помисли охоле,
Да добро радећ' Богу свом
Чиниш услуге;
Милост је Божја, знај,
Кад кога изабере
Да њиме врши своје
Велике намере.

Ева

Разумем песму ову, и хвалим Бога мог.

Адам

И ја разумем много, — све можда ипак не.
Ал' ја ћу се потрудит. — У душу примам све.
— Само, на крају, нешто да ми је јасније...

Господ

Рекох ти што сам хтео: — бори се,
узда ј се!

Нешто из живота малога Жарка

Мали Жарко стајао је код прозора, па је гледао напоље, на улицу; бујни ветар и киша ударали су у окна од прозора, а преко на крову седели су врапци и накострешили су перје своје. Све је изгледало магловито и пусто. Бејаше непријатан дан, као што више пута бива у месецу марту, кад оно пупци на гранама страшљиво провирују, па би чисто хтели да се натраг повуку.

Жарко је пре тога подуже време боловао, и зато су му обрашчићи још и сада бледи и увели. Он је био сам у одаји. — више пута бивао је он дању сам, јер су његови родитељи имали посла ван куће. Зато је он постао миран, ћутљив и замишљен, али би се лако разведрио и благодаран би био кад би га што ма и најмање обрадовало. И сад је замишљен гледао преда се: »Та кад ће већ једном доћи то пролеће, па да идем на село; тамо ћу оздравити и освежићу се!« Тако је он мислио у себи.

Ах, али на пољу још ни налик није било на пролеће.

За време свога боловања чуо је више пута како је лекар рекао његовој матери: »Чим се Жарко мало опорави и чим пролеће сине, он не сме остати у вароши; морате га послати гдегод на село, да се тамо освежи.« На те би речи мати његова само узданула, па и онда би увек узданула кад би је Жарко запитао: *Мати*, кад ће бити пролеће, па да ме пошљеш на село?«

»Чекај, рано моја« одговорила би му мати »чекај док отопли, док се дрва разлистају и расцветају.« А Жарко је стрпељиво чекао из дана у дан; међутим сиграо се са својим солдатима и коњма, преписивао писмена, која би му мати сваки дан написала пре него што би од куће пошла, или је слушао што му је стара Марта причала кад би кућевне послове посвршавала, па би поред њега села да што крпи или плете.

Жаркови родитељи били су у оскудном стању. Отац му је као чиновник примао неку уду плату, а мати му је учила децу у неком заводу. Дакле, можете мислити да им није било лако скунаторити коју крајцару да би могли свога Жарка на село по-

слати. Ал' о тој, као ни о другим бригама, Жарко није ништа знао.

Жарко је досада видео врло мало оних лепих природних украса, као што су зелене ливаде, хладовите шуме, цвеће, птице и друге красоте. Само што је покаткад лети изашао са родитељима изван вароши, или што га је мати каткад у вече у шеталиште одвела, где је било нешто дрва и цвећа; али шуме и брегове — то је тек у даљној даљини виђао. Мати би се онда пријатељски с њиме разговарала, поучавала би га, и увек би му знала нешто ново приповедати, и тако су те шетње биле цигла једина радост његова.

Али он је чешће излазио и са старом Мартом, кад је она имала да што за кућу купује — и људи где је она куповала волели су то мало, пријатно дете.

Марта је провела своје детињство и своју прву младост у неком селу, па је и она знала много приповедати, што је Жарко тако радо слушао. Она је у детињству своме чувала гуске и краве на некој великој ливади. Како је лепо зелена и шарена била та ливада, како се лепо жарко сунце рађало иза брегова. Најпре је небо само поруменело, после је све златније долазило, па тек се онда сунце појавило и сву око-

лину обасјало и огрејало. Жарко је каткад прекидао Марту запиткујући је ово па оно, а каткад је само ћутао и пажљиво слушао.

Марта је после, кад је одрасла била, радила у пољу, па му је сад приповедала о њивама и усевима, приповедала му је о пшеници све што је знала, откад се посеје, па док се у млину брашно самеље, од кога се после хлебац меси и пече.

Приповедајући му преносила је мисли његове у ону хладовиту шуму, која је тајанствено шуморила, приповедала му је о првој љубичици, о лешницима, о жутим као злато печуркама, које су никле међу влажном маховином. Тако се Жарко из приповедања упознао са пољем, са ливадама, са шумом, упознао се и заволео их је и чезнуо је да изађе из те суморне, тесне вароши, да види својим очима пространу слободну природу.

Марта је знала приповедати и једну тужну приповетку, коју је она често приповедала маломе Жарку. Кад је Марта била девојчица, онда је био неки велики рат, Бог те пита зашто, и њен једини брат кога је имала морао је ићи у војну, као и многи други момци из његова села. Једаред стиже писмо и донесе радосну вест, да се рат свршио и да ће сад и њен брат кући доћи.

Родитељи, она и сестре њене радовали се богзна како. А кад дође дан повратка, други момци дођоше, само нема њенога брата — он није дошао, јер је мртав лежао тамо негде далеко у туђој земљи. И спахија, чије је село било где се Марта родила, и он је имао сина официра, и његов се син из рата вратио. Зато је држао спахија велики пир и славу, какве још у томе селу није било. Све је село било позвано на ту светковину; и Марта је са својим оцем отишла у двор. Али Марта је имала црн флор за косом, а друге девојке беху окићене руменим ружама; па кад су сви весело играли, Марта је седела у једном куту и плакала. И мати је њена код куће седела и плакала за сином својим. Марта је и сад још имала писмо свога брата, што јој је са бојнога поља писао, па га је и Жарку показивала. Писмо је сад изгледало са свим жуто, слова су већ била са свим избледела. — То је била та тужна приповетка. Али Марта би при крају увек додала: »Али треба да буде све по Божјој вољи; Бог зна, шта ради...«

Вечерње шетње Жаркове са матером сад престадоше, јер је она сад и у вече одлазила да неку децу учи, а то зато, да набави новаца, како би могла свога Жарка

на село послати. А кад је Жарко запитао матер зашто сад не иде у шетњу, она га диже и пољуби, па му рече: зато што желим да ови твоји бледи обрашчићи опет добију румену боју!

Али кад дође прва недеља, Жарко се опет са родитељима прошетао. Кад су дошли до неке баште, ту је видео јоргован како се расцветао, и чуо је птичице како лепо цвркућу. »Ето, синко, ту је већ пролеће, сад ћеш већ скоро и ти ићи на село«, рече му мати. »Ја сам већ разговарала са једном сељанком, она има лепу башту, има две краве које ће ти сваки дан лепа млека дати, има и њива и ледина, и на њима траве и цвећа. Па шта велиш, радујеш ли се?«

»О, како се не бих радовао!« одговори Жарко.

Други дан после тога седео је Жарко опет сам у одаји и преписивао је слова на својој црној табли. А у себи је мислио: »Како је добра моја мати, како се она рад мене мучи! Али, дај Боже, само да ја одрастем и да здрав будем, онда ћу ја за њу радити; а она онда нека се одмара!« Па онда окрене своју таблу, зашиљи писаљку, па напише ове речи: »О само да скоро одем на село, — да тамо издравим!«

То је било доста погрешно написано, и врсте нису нимало управо ишле. Али наједаред зачу се у ходнику неки разговор, врата се отворише и Марта уведе у собу неку страну у црно обучену госпођу. Жарко, који бејаше веома страшљив, хтеде да побегне, али страна госпа доскочи, стаде пред њега, пружи му руку и сасвим љубазно му рече: »Остај само, остај, ја сам давнашња пријатељица твоје матере, и ја ћу остати да дочекам док кући дође. А како ти је име душо?«

»Мени Жарко, а како је теби име?«

»Ти ме зови тетка Анком« рече госпођа, па онда опазивши Жаркову таблу запита га: »А шта си то писао Жарко?« Жарко се већ охрабрио био, једно што је страна госпа тако пријатељски с њиме говорила, а друго што јој је тако благо и љубазно лице било. Зато јој пружи своју таблу, а госпа прочита, прочита што је он мало пре написао, па се само насмеши...

»Дакле, ти би радо ишао на село да тамо оздравиш?« запита га тетка Анка »Јесте, ја сам одмах приметила да си ти боловати морао. Баш ми те је жао, дете моје!«

»Е, дабогме!« рече Жарко »ја бих волео да сасвим издравим, па да могу после радити и мојој матери од помоћи бити.«

»Ти си добро дете. Не брини се, оздравићеш ти... А би ли ти ишао са мном на моје добро, — Ја имам лепу кућу на једној лепој равници, ту ми сами живимо.«

»Ишао бих, како не бих« привати Жарко »ја бих волео бити код тебе него код оне непознате сељанке. А имаш ли и ливаду, имаш ли краву?«

»Имам да како и ливаду, и много крава, и лепу башту, и шуму, и њивâ, и још много лепих ствари код мене има, чему би се ти врло радовао.«

»О, како је то лепо« кликну Жарко »код тебе је ваљда тако исто лепо као и у Мартином селу?« Па стаде тапшати рукама и радост му обасја његово бледо лице.

Кад је мати кући дошла, и кад се две давнашње пријатељице видеше и загрлише, Жарко се мало повукао у страну, али затим и он даде гласа велећи матери: »Мати, слатка мати, ја ћу ићи са тетка-Анком на њено добро. — Да видиш само како је тамо лепо. — Ала се ја радујем!«

Мати га у први мах није разумела, јер она није знала да њена пријатељица има своје добро, Оне већ одавно нису једна о

другој ништа чуле. — Али после почну једна другој приповедати како су живеле. Тетка Анка се млада удала, па је са својим мужем отишла у страну земљу. Али тамо умре њен муж, па јој помреше и деца, и она се врати у своју постојбину, где је недавно купила лепо добарце, на коме сад у самоћи живи. Она је случајно чула да њена пријатељица, Жаркова мати, у оближњој вароши живи, па је дошла да је види.

Жаркова мати се врло обрадовала што ће се сад њена жеља испунити, те ће моћи Жарка на чист ваздух послати. А својој пријатељици могла је још безбрижније своје дете поверити, него каквој туђинци. Сад је било свима срце стало на меру, јер се и тетка Анка радовала што неће сама ићи кући, већ ће собом мало, добро дете повести.

Жарко је сад опет узео своју таблу, и док су се пријатељице у велико разговарале, он је написао: »Скоро ћу видети шуму, њиву и башту; тетка Анка ће ме повести.«

А кад је Жарков отац кући дошао, Жарко је весео истрчао пред њега. Отац га запита чему се тако радује.

А он пред оца диже таблу, па му рече; »Ево читај!« — Дабогме, то је и оцу врло мило било. —

Одмах други дан почела је Марта Жарkове хаљинице и кошуљице спремати, које је све лепо у очеву торбу сложила. Није шала, Жарко иде на пут. А Жарко је међутим и своје играчке покупио и у једну мараму завезао. Приближавао се већ дан поласка. Жарково је срце било пуно весеља, а поред весеља поче се у њега увлачити и нека туга. Јер није ни шала, растати се са својом матером, са оцем па и са старом Мартом.

Дође већ и последња ноћ пре путовања. Ноћас ће још лежати у своме кревецу поред матере, јер сутра ће већ поред тетка Анке спавати. Кад ујутру дан освану, Марта му обуче нове хаљине, а у том дозврјаше и тетка Анкине кочије и стадоше пред кућу. Кочијаш је пуцкао бичем. —

Сви редом пољубише малог Жарка, а Марта му још тутну у шпаг неку кутију, па му пришапну: измолуј и ливаду и краве и кућу и све стаје, па нам пошаљи да и ми видимо.

»Како су лепе те кочије! Па гле какви су коњи!« рече Жарко бришући кришом сузе из очију.

Сад седе Жарко у кочије поред добре тетке Анке — сви му викнуше збогом! срећан вам пут! — и кочије се кренуше и

одоше. Први пут свога века нађе се Жарко сада усамљен поред туђе жене, и ма да је он тетка Анку већ заволео био, ипак осети као неки страх и то све већма што се више удаљивао од своје куће, од својих родитеља, од старе Марте.

То је тетка Анка приметила, али није хтела о томе да говори, већ га упита: »А Бога ти, шта ти је то у шпагу?« Жарко је и сам заборавио био на кутију што је од Марте добио. Сад је брзо отвори. Кад има шта и видети: у кутији је било најмање двадесет комада боја, било је кичица за моловање, малих тањирића у којима се тару боје.

»Аха, то баш волим«, рече он »сад ћу бар моћи моловати.«

Сад га је опет страх сасвим прошао, очи му не беху више сузне. Они су већ изашли били из вароши, и онај свежи јутарњи ваздух долазио им је насусрет.

Жарко је гледао кола која су поред њих пролазила, на којима су сељани носили у варош млеко, масло и јаја; гледао је како људи на путу камење разбијају и пут оправљају; гледао је девојчице које су носиле пуне котарице цвећа у варош на пијацу, и тетка Анка је зауставила кола и купила је једну киту лепог цвећа, шебоја,

лале и зумбула, и то је Жарку поклонила. Па онда су доручковали онако путнички на колима, без стола и чаршава — али су били и гладни, а то све чињаше овај здрави пријатни ваздух. Жарко је распитивао час за ово, час за оно што је сад виђао, а што му је досад непознато било. А тетка Анка му је све лепо разјашњивала. Сад пођоше све брже и брже пролетати дрва, њиве и воде поред њихових кочија, затим се Жарку учини као да се све то слило у једну дугу пругу, напослетку затворише му се очи и глава му клону натраг. Тетка Анка мету му под главу неку меку мараму, па му полако узе из руку киту цвећа и кутију са бојама, загледа се у бледо, али умиљато лице Жарково, који сад већ слатко и тврдо спаваше.

После подужег спавања прену се он иза сна чувши да га неко по имену виче. Он отвори сањиве очи и рече: »Чујем, мати, чујем!« Али сада отвори очи што је игда могао, па погледа свуда унаоколо. Та он није у свом кревецу, и код њега није његова мати.

Кола су већ била стала.

»Ту смо већ, дете моје« каза му тетка Анка, па му пољуби онај румени обрашчић, на коме је досад лежао. —

Поред кола стајао је један стар човек и једна жена са белом капом на глави. »А видите ли ви, чика Павле, видиш ли Анђелија, шта сам вам донела?« рече тетка Анка својим пријатним гласом.

»Па то је лепо, то је красно, милостива госпо!« рече Анђелија, машући главом на Жарка, — а чича Павле узе га испод оба пазуха и диже га из кола. —

Жарко још никад није видео тако старог човека, са тако белом косом, као што беше чича Павле, па га се с почетка мало и бојао.

Они стајаху пред једном лепом ведроликом кућом, пред којом је неки ходник био од саме лозе, хладолежа и мирте. »Ево ово је моја кућа; како ти се свиди?« запита га тетка Анка.

»Лепа је то кућа, сасвим је друкчија, него што су куће у вароши«, одговори Жарко. Сад уђоше у једну велику, светлу, пријатну собу, из које су стаклена врата водила у красну башту.

— О, како је ту све лепо, друкчије него код куће.

»Сад, Жарко, док се ја пресвучем, ти отиди у башту, па набери једну киту љубичица« рече тетка Анка и одведе га до стаклених врата, па му показа у башти

где ће наћи љубичица. Жарко се сад нађе сам у великој башти, која се чисто блистала у својој пролећној лепоти. Необично му је било, све му беше страно и ново. Пред њиме се пружила велика табла зелене меке траве. Дрва заоденута малим листићима, међу којима бејаше и белих и црвених цветова. Чак тамо у долини опази и чича Павла са његовом белом главом; он је нешто око тарабе, око бресака шушкао.

Усред зелене траве беше језерце из кога је вода у висину бризгала. То је био водоскок, и Жарко је зажелео да га изближе види, али није се усудио да траву гази, већ се упути шљункастом стазом онамо где су љубичице. Ту је било пуно, пуно љубичица, које су тако дивно мирисале.

Жарко још досад никад није брао љубичице. Он се саже и поче оберучке цветиће кидати. Кад је накидао пун шешир, он се врати у собу тетка Анки, која је у својој малој књижици нешто рачунала, и истресе пред њу своје цвеће.

»О, али си невешт« — рече му тетка Анка — »ово цвеће не можемо у киту везати. Него хајде са мном да те научим како се љубичице беру.«

Па сад пођоше заједно најпре једном узаном стазицом, коју Жарко пре није ни видео био, па дођоше до језерцета, по коме су се сребрне рибице праћакале, а тетка Анка бацала им је мрвице хлеба. Сунце је упрло своје зраке у бистру воду и љуске и пераја тих рибица блистале се као драго камење.

Сад је тетка Анка показала Жарку како треба љубичице брати, како треба стручак чак доле ухватити, па га научи и како се у киту везује.

Кад су се још мало по башти прошетали, стигоше и до старога чича Павла.

»Ти ћеш чича Павла брзо заволети«, рече тетка Анка, »па ћеш од њега много штошта научити.«

Чича Павле даде Жарку парче врвце, па му показа како се бресkве уз тарабу привезују. А то није био тежак посао. — »Е сад је већ доста било, сад ће добро бити да се иде ручати; знам да си гладан«, рече тетка Анка.

Ручали су врло слатко, а при крају ручка донесе им Анђелија првих јагода које је овога пролећа нашла.

После ручка потражи Жарко своју кутију са фарбама, а тетка Анка даде му хартије и писаљку, па сад ће да слика ову

лепу башту, ова дрва, ове клупе и водоскок и кућу. Тетка Анка му је морала помагати, она му је писаљком све изрисала, а он је згодне фарбе тражио и како је већ знао, тако је моловао. Тако им је по подне прошло. »Ох, ала ће се Марта радовати кад ово добије«, рече Жарко савијајући своје моловане хартије.

Онда су изашли напоље на ливаду. Иза ливаде видела се густа шума, иза шуме дизала се висока брда, а за та брда баш сад се спуштало сунце кроз црвене и златне облаке.

Баш тако му је Марта увек приповедала да је код њене куће бивало, а ево он то све сад својим очима види.

Кад су се уморни вратили кући, написа Жарко на своју црну таблу ове речи: »Сад сам на селу, — ала је лепо ту живети.« Али наједаред паде му нешто на ум. Шта сад раде његови родитељи, шта ради стара Марта? — Они су здраво далеко. Те му мисли натераше сузе на очи. Али тетка Анка га пољуби, намести му његов креветац, који је баш до њенога кревета стајао и мету га да спава. Жарко није никад могао пре заспати док се није Богу помолио. Тако је и сад радио, а кад је кратку молитвицу свршио, он ће запитати: »А чује ли

мене Бога и овде, као што ме је код куће увек чуо?« — »Бог те чује увек, ма на коме месту ти био«, одговори му тетка Анка, пољуби га још једанпут, па онда је заспао и спавао је целу ноћ до зоре.

Преко ноћ је падала кишица. На свакој гранчици, на сваком листићу трептале су кишне капљице. Као да је све бисером и драгим камењем засуто било.

Жарко је стојао задовољан и весео на прагу отворених стаклених врата, кроз која је у собу улазио свежи мирисави јутарњи ваздух. Чуо је како птице у башти цвркућу. Доручак је већ стајао на столу, то је све лепо Анђелија спремила. После доручка писала му је тетка Анка писмена која је он прегледао, баш као што му је и мати радила кад је код куће био.

Али наједаред куцну неко на врата, и у собу уђе једна жена, исплакана и тужна.

»А шта је вама, снаша Фемо?« запита тетка Анка.

»Ох, милостива госпо,« рече жена, није добро. Дошла сам да вас за савет питам, јер не знам шта да радим. Мој Панта који се досад увек добро владао код свога мајстора у вароши, сад је наједаред побегао, па нико не зна где је. Кажу да је отишао са Дамјаном да рибе пеца, тамо где је

забрањено — ту су Дамјана ухватили, а мој умакао; па сад богзна где је, богзна шта је с њиме. Ох, само ако је у животу. Али ако се и врати, зло ће проћи. затвориће га, па ни мајстор га више неће примити.«

»То није добро«, рече милостива госпа снуждено; али како је то? Та Панта је увек био честит дечак, па што му сад наједаред би?« »Дамјан је свему крив; он га је на зло навео!« рече жена јецајући.

»А чија је та вода где су они рибу пецали?« запита милостива госпа.

»Та је вода спахије Араницког,« рече снаша Фема. »Е, па умирите се, драга« тешила је госпа »ја ћу писати господину Араницком, а писаћу и Пантином мајстору у варош; можда ћу му и сама говорити, па ће се то вашем Панти опростити.«

»Ах«, уздану Фема »ала сте ви добри, — ви ћете нам зацело помоћи! Само да ми се мој син поврати!« А сад она опази и малога Жарка, кога пре у забуни својој није ни опазила. Она га поче гладити и миловати, уз то рече: »О, како је блед и болешљив, тако је изгледао и мој Панта кад се од болести придигао. Ах, и сад ми толико посла и брига прави.« Снаша Фема се мало умирила, па сад оде својој кући. Тетка

Анка имала је много посла, зато је послала Жарка у башту да се сигра. Он се провлачио кроз шипраге и жбунове; кад после опази чича Павла, а он отрчи управо к њему, јер га се сад више ни мало није бојао. Сад су заједно радили, док није чича Павле рекао:

»Е, сад је доста, сад иди тамо оној живој огради, тамо има најлепших љубичица, набери колико ти је воља.«

— Жарко је сад вешто љубичице брао. Али тек што је брати почео, зачује он неко шуштање међу грањем живе ограде. Он се трже и скочи два-три корака натраг; али ту је стао па је одатле гледао шта то мора бити. Сад се наједаред на једном месту гране размакну и кроз лишће промоли се округла глава некога дечака, који је своје велике ведре очи управо у нашега Жарка упро. »Од' амо«, викну непознати дечко, па онда полугласно запита: »Је ли ту стари чича Павле.«

»Ту је« рече Жарко прилично одважно, »хоћеш да га зовем?«

Дечко климну главом да хоће, а Жарко брзо отрча, јер ипак је нешто зазирао од те округле главе, што се кроз живу ограду промолила. Али за мало ево ти га опет са чича Павлом.

»Еј Панто!« викну чича Павле, »а шта то сад опет значи? Јеси ли дошао матер да походиш?«

»О чича Павле!« јецаше Панта, ја не смем матери на очи изаћи, а не смем се ни мајстору вратити, спахија ће ме јамачно затворити.«

»Затворити« рече зачуђен чича Павле, »а да ниси наопако што украо!«

«Нисам, нисам, него сам пецао рибу тамо у потоку спахијином где је забрањено, па су ме повијали, а ја сам утекао. Али сам сад страшно гладан.«

»Иди ти, Панто, само твојој матери« прихвати Жарко, она ће се обрадовати кад те види. Она је казала: »Само да ми хоће мој син доћи.«

Жарко се свега сећао шта је снаша Фема говорила, па је то сад Панти приповедао.

»Жури се кући, деране«, викаше чича Павле, а на то се округла глава опет увуче, и чуо се бат како Панта кући трчи. Сад дође и тетка Анка у башту, а Жарко и чича Павле приповеде јој да је Панта ту био.

»Па добро кад је ту био,« рече тетка Анка, »а ја сам баш сад писмо написала и господину спахији и Пантином мајстору.

Ти ћеш Павле писмо однети, па ћеш и Панту собом повести, ја се надам да ће му опростити. Јер он је досад увек добар и ваљан био.«

»Дабогме, милостива госпо,« вели чича Павле, »ако ви за њега узмолите, онда ће све добро бити. А доста му је то што је толики страх претрпео.«

Чича Павле оде да се обуче, и за тили часак врати се у зеленом капуту држећи свој сламни шешир у руци. Госпођа му даде писмо и рече: »Ти ћеш ићи кроз шуму, ту је сад пријатна хладовина.«

»Слатка тетице« усуди се сад Жарко замолити. »а бих ли смео и ја ићи са чича Павлом и са Пантом? И ја бих волео да видим шуму, па да видим и ту варош где Пантин мајстор станује.«

»А ти иди по свој шеширић, рече тетка Анка, није далеко, брзо ћете отићи и вратити се. А кад си са чича Павлом, онда се не бринем.«

Брзо отрча Жарко по свој шеширић, јер се веома радовао што ће сад и шуму видети. Стара Марта много му је приповедала о шуми, која је поред њенога села. Он пољуби тетка Анку у руку, чича Павле га узе за руку, па одоше прво оној кући у којој је била Пантина мати, куд је и Панта

мало пре отрчао. То је био мали кућерак, а поред куће баштица, у њој разна зеља и цвећа. Снаша Фема се обрадовала тој посети и била је благодарна. А Панта умивен и очишљан седео је за столом залажући свој празни стомак хлебом и киселим млеком. Али кад је чуо да ће га чича Павле водити мајстору у варош, па да ће и спахију молити да му опрости, он поцрвени у лицу као рак. Па поче и плакати од страха. Али мати га је тешила, да се ништа не боји, и тако се и он утиша и опреми на пут. Снаша Фема их је испратила до на крај села, а одатле се врну натраг својој кући.

»Него, Панто, сад нам искрено све по реду испричај како је то било,« рећи ће чича Павле кад су из села изашли. А Панта поче овако да прича:

»Дамјан ме је повео собом у шуму, тамо где онај поток тече, у коме су многе пастрмке; ту је била тако лепа хладовина — Дамјан је имао уза се и пецаљку, па седосмо и упецасмо неколико пастрмки. То се мени допало, али Дамјан наједаред рече: »Ако нас шумар опази, онда морамо добро бежати.« — »А зашто да бежимо?« запитам га ја. »Јер је ово спахијин поток; и он свакога затвори ко овде рибу лови.« Ја се

здраво уплашим, јер пре нисам знао да се ту не сме пецати.

Али наједаред зачусмо неке кораке и шумар изиђе пред нас. Дамјан баци своју удицу, па обојица почнемо бегати што смо игда могли. Дамјан запне за неку грану, падне, шумар га стигне и ухвати. А ја сам једнако трчао, док не дођем до неког јендека; ту се завучем, и ту сам чучао све до мрака. Кад се смркло, измилим напоље, па се упутим даље, али не кући, јер сам се бојао, него на другу страну. Дошао сам у неки непознат предео и већ сам био гладан као курјак; зато сам почео просити, и тако испросим мало хлеба. Ја сам мислио да сам стигао у какву туђу краљевину, и то ми је баш по вољи било, — али кад сам се сетио моје јадне матере, онда нисам могао а да не плачем. Кад сам неколико дана тако лутао, долазио ми је предео све познатији. Наједард опазим торањ нашега села и дворац милостиве госпође, упутим се управо живој огради и промолим главу у башту.«

»То сам баш видео,« рече Жарко који досада све пажљиво слушаше.

»Па мислиш ли и отсада тако лакоуман бити и тако се гадно владати?« запита чича Павле.

»Не, не, никада више. То сам и матери обећао.«

»Но, то ми се већ допада.« прихвати чика Павле; па сад пођу полако кроз шуму где је тако дивно, красно било под оним високим мирисавим липама, где су птице тако умилно певале, где је маховина као какав ћилим земљу застирала — управо онако као што је то стара Марта приповедала.

Сад је Жарко посматрао шарене лептириће и бубице, шарено дивље цвеће, па би сваки час запитивао чича Павла да му разјасни што му је непознато било. То је чича Павле радо чинио, и још му обећа да ће и више пута с њиме у шуму долазити, па ће му још више приповедати о птицама, о дрвима, о цвећу и лептировима.

»Јесте«, рече Жарко, »јесте, одиста у шуми је врло лепо.«

Али наскоро зачују они коњски бат, као кад је коњ у највећем трку, а мало затим опазе кроз гране како пројезди недалеко од њих коњаник на коњу. Тек што им се из очију изгубио, али се зачу где неко у помоћ дозива. —

Чича Павле рећи ће: »Није добро, онај је коњаник спао с коња. Морамо ићи да видимо, можда ће му наша помоћ нужна

бити.« И одиста, упути се он све за гласом, идући кроз дрва, док дође до једног широког пута, који се посред шуме пружао. Ту је лежао на земљи онај коњаник, а коњ му је на неколико корачаји од њега као закован стајао.

»Срећа, прихвати чича Павле окренувши се Жарку и Панти, који су за њим трчали, »срећа што смо се сад баш у близини нашли, па ћемо бар овоме патнику помоћи. И он се потруди да странца на ноге дигне али овај клону и стојећи рече: »Нога ми је тешко озлеђена, коњ ми је млад и бесан, зазрео је од нечега, па ме је стровалио, — ух, ала ме страшно нога боли!«

Панта и Жарко стајали су мало подаље, а страни господин пружајући руку према Панти рече му: »Би ли ти, синко, отрчао часом у варош, па да ми из гостионице доведеш једна кола. Неће ти бити криво, само пожури.«

На тај позив Панта поцрвене, јер се страшио сам у варош ићи. Али и чича Павле му вељаше: »Хајде море, не оклевај, жури се што игда можеш.

»На, понеси собом и ову карту«, рече још господин, »па је подај гостионичару.«

Отрча Панта у варош, а чича Павле оста са Жарком уза странога господина

Поведе коња који је био сав у пени и дрхтао од страха, веза га за једно дрво и пође да помогне господину. Мораде расећи му чизму, јер нога беше забрекла. Чича Павле ти је све то тако вешто урадио, да страни господин рече: »хвала Богу, те ми у овој беди мојој посла тако добре и веште људе.«

Потом му приповеди чича Павле зашто је пошао с Пантом и Жарком у варош и кад чича Павле доврши своју приповетку, рече страни господин: »Спахија хоће да се казни сваки онај који краде његово добро, али Панти ћемо засада опростити, јер ја сам главом спахија Араницки.«

Чича Павле уста, скиде капу и предаде господину писмо своје госпође и рече: »Хвала вам, господине, у име Пантино.«

»Добро је«, рече спахија само да су ми кола већ овде; бојим се да Панта опет не утече кад прочита моје име на карти, што сам му је дао за гостионичара.

Они у речи, а из далека затутњише кола; а кад дођоше ближе, опазе на њима Панту где седи уз кочијаша.

Кола стадоше; и кад Панта сиђе с кола, рече му чича Павле: »Оди, Панто, те захвали господину спахији, јер хоће да ти опрости што си скривио.«

Панта поцрвене као рак и трже уплашено капу с главе.

Дигоше господина Araницког на кола, коња му везаше одостраг за кола, а господин се рукова са чича Павлом, Жарком и Пантом и пожури се затим својој кући. Панта се забленуо у сребрни цванцик, што му је господин Араницки кад је пошао тутнуо у шаку.

»Хвала Богу“ — рече чича Павле — »што си тако срећно прошао. Него дед сад да се иде у варош.«

Жарко, који је ћутао за све време док је био ту спахија, поче сад опет да упитује чича Павла час за ово, час за оно. Једва једаред стигну у варош. Била је то мала варошица, мања него она у којој су живели Жаркови родитељи. Пантин мајстор био је столар, а Панта показа Жарку мајсторову кућу већ издалека, познао бих је по даскама што су стајале пред вратима.

Али јао и наопако. Мајстор стајаше пред врати, опасао плаву кецељу, а ренде му у руци. Панти задрхта срце кад приступише ближе.

Мајстор скиде капу пред чича Павлом и погледа зачуђено у Панту, — као вели: откуд овај!

Драги мајсторе — рече чича Павле и даде му писмо — »ево довео сам вам грешника који се каје. Није згрешио од зла срца, него је фалио; а моја госпођа вас моли да му опростите и да га опет примите за шегрта. Опростио му је и господин Араницки.

Панта је почео на ове речи да плаче, а мајстор рече: »Е кад је тако, оно просто му било и од мене, хајд' видећемо хоће л' се отсад узети у памет.«

Панта оста код свога мајстора и захвали чича Павлу и Жарку на љубави.

»Ви'ш, Жарко — рече Панта »да ти ниси опазио кад сам промолио главу кроз лишће, ја бих опет од страха утекô; хвала ти!«

»Дабогме — рече чича Павле — да нисмо наишли на господина спахију у шуми, не би ти лако опростио, јер је он врло строг човек. Овако је све на добро изашло; сећај се ове мале погрешке, па ћеш се лако сачувати од веће.«

Чича Павле и Жарко врате се весели кроз лепу, лиснату шуму и тетка Анка се чудила кад су јој приповедали шта им се све догодило.

После неколико дана пошље она чича Павла спахији Араницком да пита како му је.

Чича Павле донесе глас, да је спахија готово сасвим оздравио.

Прође већ неколико недеља дана како је Жарко код тетка Анке. Жарку је то време брзо прошло, а сваки га је дан обрадовао новом радошћу.

Тетка Анка је често писала Жарковим родитељима, а они су јој одговарали. Тетка Анка је показивала и Жарку како да он пише матери, па је и његово писмо отишло са њеним.

Једног дана дође им и спахија са женом и децом својом у походе. Господин Araницки је још мало храмао. Захвалио је чича Павлу још једанпут за оно што му је помогао.

Спахија позове тетку Анку да их походи, а када дође да поведе и Жарка. После неколико дана учини то тетка Анка, и кад су прошли кроз варошицу посете и Панту. Мајстор га је хвалио да се сад добро влада.

Жарко је видео на добру Araницковом много таквих ствари, за које није знао. Играо се с његовом децом, брзо га заволеше те му изнесоше све своје играчке. Толико лепих играчака није Жарко видео у своме животу.

Жарко се највећма обрадовао кад једног дана стадоше кола пред тетка Анкину кућу, а из кола сиђе мати и отац.

Како су се зачудили кад им румени Жарко потрча у сусрет. »Та је ли то наш Жарко?« — упита мати.

Тетка Анка је позвала Жаркове родитеље да јој дођу на дуже време у госте. Сад су тек настали најлепши дани за нашега Жарка.

Али би и прође и та радост и дође дан растанка. Тетка Анка је малог Жарка тако заволела, да је хтела да га још дуже задржи; али родитељи навалили да га воде кад је тако лепо оздравио.

Ево се већ праштају. Жао им је што се растају. Павле и Анђелија стоје са тетка Анком уз кола, а Жарко је са оцем и матером већ на коли'. Збогом! Срећан пут!

Кола се вратише опет оним истим путем. Али поља су тада била већ друкчија. На место цвета воћке пуне рода, а њиве готово све пожњевене.

Ево већ се види и црква у вароши, прво издалека, па све ближе и ближе.

Кола грме по калдрми, а старе куће стоје још онако као што су и биле, али, али Жарку изгледа све то као туђе, као да се променило.

Али ено Марте где стоји на прагу па па их чека. Та то је она стара добра Марта. Како се смеши и грли свога милог Жарка!

О, како је лепо било у селу!

Сад Жарко приповеда, а Марта слуша. Свуда је лепо, али код куће је најлепше.

Сан

(Прича са истока)

У сјајној вароши Делхи живело је неко честито момче, по имену Нарзим. Срце му је било пуно љубави према драгој матери, сиромашној удовици Илмини. Слушао ју је, као што само добар син може слушати матер своју; тако је исто био одан својој млађој сестрици Целми, а и била је то мила, добра, питома девојчица. Више пута, кад су се заједно сиграли, рекао би Нарзим Целми:

— Видиш ли ти, сестро, да наша мајка долази све старија и старија, пак је све слабија и слабија, — а ја сам све јачи и јачи, — скоро ће бити време, пак ћу ја радити све послове, а мајку ћемо у хлад палмова древета. Ти ћеш јој онде певати и ја ћу то чути радећи нашу малу њиву, то ће ми олакшавати труд.

Ова њихова међусобна љубав била је једина срећа те породице. Илмина је пре неколико година изгубила свога мужа, убили га непријатељи, а од тога доба удовица је

сама обделовала своју малу њиву; слаба жена радила је колико је могла, а жетва им је доносила тек да не морају просити. Па би тужна удовица више пута уздахнула:

— Ах, зар смо ми рођени само да се патимо, а никад главе да не дигнемо!

Па би онда горко плакала, — а с њоме су плакали и Нарзим и Целма. Мала Целма управо није знала зашто плаче, али није могла да задржи сузе, кад је видела да плачу они које она тако воли. Нарзим, као старији, већма је разумевао мајкин терет на срцу, па и није туговао толико поради себе, колико ради своје мајке. Изгледало је као да се дубоко замисли, — али шта је он знао мислити, па ипак би и он каткад рекао:

— Баш смо ми несрећни, а нисмо ништа скривили!

Једно вече леже он да спава онако ојађен и ропћући у себи на судбину своје породице. Тек што је затворио очи, обузе га неко пријатно осећање, утиша се немир у њему и он опази где му се са висине приближује нека прилика, лица тако лепа, каква још никад није видео. То је био анђео с неба, кога је Бог послао да врши заповеди његове. Чело му је било ведро као мајски дан, из очију му је зрачила нека небеска

доброта, лелујао се у ваздуху на белим крилима својим. Сад се приближи Нарзиму, поглади га руком по челу, и рече му меким, звучним гласом:

— Грешан си, Нарзиме, што мислиш, да за те на свету нема никакве среће.

— Ох, анђеле небески, проговори момче, откако се знам увек ме невоља гони. Оца ми убише зли људи, и онда падосмо у тешку оскудицу. Мати ме воли, сестрица ме воли, то би ме могло усрећити, али која вајда кад их сваки дан гледам тужне и невољне.

— Утишај се, умири се! настави анђео. Свемогући хоће да и ти познаш шта је то срећа. Ти можеш постигнути све за чим људи обично теже, па да буду срећни; богатство, слава, свако могуће земаљско уживање, све ће ти се дати; али пошто је у реду да се за сваку срећу нешто и жртвује, и ти мораш нешто жртвовати од онога што имаш.

И анђео онда ухвати Нарзима својим рукама и подиже га у ваздух, — или се бар Нарзиму тако учинило. Летели су високо по ваздуху, летели су преко градова, преко шума и пољана. Нарзим се све већма узнемиравао, па напокон рече:

— Ал' моја мати? моја Целма? шта ће бити с њима?

— Њих нећеш више видети. То је та жртва која се од тебе иште за срећу коју ћеш добити.

— Нећу, нећу, тако ми не треба! викао је Нарзим очајно. Шта ће мени богатство и све радости, кад их не могу са мојима поделити! Тако не могу никад срећан бити.

— Не бој се, брзо ћеш ти њих заборавити. Ја ћу ти само пустити слепе очи, па одмах нећеш знати ни да имаш мајке и сестре.

Нарзим се сав стресао. Он да се никад и не сети оних које тако воли, и који њега тако воле! Не, то било нешто страшно.

— Не дирај ми слепих очију! викао је он анђелу. Ја нећу да заборавим мајку и сестру своју. Радије ћу се и мучити и патити, само да останем с њима.

Сад се анђео полако спусти на земљу код вароши Делхија, скиде Нарзима са својих руку и рече му:

— Кад је тако, кад нећеш за срећу своју да и жртву принесеш, а ти се врати својој мајци, својој сестри.

Анђела нестаде!

После тога Нарзиму се чинило као да време необичном брзином пролази; про-

лазише године као кратки тренуци. И он је већ био одрастан младић. Једнога дана оде на трг да прода нешто пшенице, јер ни паре нису имали у кући, и да купи неке потребе, али кад се врати кући, виде страшан призор. Мајка му је лежала у крви, и још је само могла рећи, да су неке арамије јурнуле у кућу, њу су ножем изболи, а Целму су собом одвели, Бог би знао куда. Тек што је то изрекла, душу је испустила.

Нарзим је стајао као окамењен, — био је у крајњем очајању.

— Ох, како ме немилостиво гони судбина! уздисао је јадник. Прегорео сам обећану срећу, само да се не одвајам од мајке и од сестре, — па ево сад изгубих их обоје.

У тај мах створи се опет пред њиме онај исти анђео, пак му прозбори;

— Опет се тужиш на судбину своју, Нарзиме! Али ја сам и сада вољан да ти помогнем. Богат ћеш бити, срећан ћеш бити, ако пристанеш на оно што од тебе затражим.

— Ох, шта ја још могу коме дати! одговори Нарзим сасвим клонуо. Мајке више немам, сестру ми заробише, — Бог свети зна, хоћу ли је икад наћи.

Али то је баш оно што ваља да жртвујеш поради своје среће. Не тражи Целму,

прегори изгубљену сестру, — то је жртва, коју сад тражим од тебе.

Нарзим га је гледао као да премишља, али није он ништа премишљао, већ набрзо рече:

— То не могу учинити. Та Целма није умрла, она живи, она се нада, узда се у мене, да ћу је избавити ропства. И, ако је само нађем, ја ћу је избавити. То ће ми вредити више, него све Даријево благо.

— Ради како знаш. Ја те опет морам напустити. Иди па тражи Целму; али ако кадгод будеш још несрећнији него што си сад, ја ћу ти се опет јавити, јер баш желим да ти помогнем.

Анђео рашири крила и изгуби се у висини, — а Нарзим се одмах крену на пут да потражи несрећну сестру. Продао је кућицу и оно мало њивице, да има путна трошка. Пролазио је дан за даном, месец за месецом, а он је лутао по разним земљама и крајевима, али све узалуд. Целми нигде ни трага ни гласа. Док се надао, надао, а сад га већ и нâд изневери, — а тело му је већ малаксало од тешка напора. Једва се држао на ногама, а новац се већ потрошио, живео је од милостиње добрих људи.

Једно вече стиже пред неку велику варош, али је био тако уморан, да није могао да уђе у варош, већ леже украј пута под једно палмово дрво; осећао се тако рђаво, да је мислио, е му се већ последњи час приближује. А није ни жалио за животом, који је тако пун горчина.

Али му се нешто заблиста пред очима, опет стајаше пред њиме његов анђео. Тужно га је гледао, па онда проговори:

— Нарзиме, видим да си сад још несрећнији, него што си био икад пре. Али и сад ти се још може помоћи. Послушај овога човека, који ће ти рећи, шта ти ваља чинити, па да се усрећиш.

Нарзим погледа око себе, и гле, неколико корака од њега стајаше један господски одевен човек; на њему је било много бисера и драгог камења; али је био за чудо блед и сав је дрхтао. Као у великом страху обзирао се око себе, па онда рече Нарзиму:

— Чуј ме, младићу, — нећеш се кајати ако ме послушаш. Ја сам учинио велики злочин, па се дознало, па ме гоне са свих страна. Ако ме ухвате, биће ми крај, прогнаће ме из ове земље, узеће ми велико имање и силан новац, јер наш краљ, колико је благ према кривцима из нижих сталежа, из простија света, утолико мање

прашта кад скриве људи виђенији и отменији. Али ти си сиромак просјак, ти немаш шта да изгубиш. Прими дакле моју кривицу на себе, реци да си ти учинио злочин са кога ме вијају. Не бој се, неће те погубити, тебе, ниско створење, највише ако те издегенекају на тржишту, а то ће болети, па и проћи. А ја ћу те после богато обдарити.

Нарзим је ћутао.

— Одлучуј се брзо! Жураше га богаташ. Шта имаш ту много да премишљаш? Ти, у твоме стању, не би смео упустити такву прилику.

— Вараш се, — одговори Нарзим. Ти ми можеш дати многе новце, али шта би ми то вредило, кад би после људи пружали прст на мене, као на ниског злочинца, а то нисам био никад, нити ћу бити. Сад сам просјак, али нико не може посумњати у мој чист образ, у чисто ми поштење.

— Тако је, — уђе им анђео у реч. Али баш то се иште да жртвујеш. Ти би и по томе остао поштен, само што би те свет осуђивао, али криво.

— Не, то нећу учинити, пресече Нарзим. Ни за које благо на свету не дам да се о мени рђаво мисли.

Чим је то изговорио, анђела опет нестаде.

Али шта је било после са Нарзимом, куд је ишао и шта је радио? То не зна ни сâм, — замрсило се нешто око њега, као што бива у сну, — док опет малко не разабра. Он се сад нађе у подземној тамници, окривљен да је убица. Још неколико сати, па ће га извести на губилиште. Сад му се већ сва снага сломила. Узверено, очајнички гледао је преда се, чекајући последњи час.

Али се наједаред тамница расветли, и он опет виде, где му се анђео приближио.

— Нарзиме, рече му анђео, ево ти дођох и последњи пут. Сад већ стојиш на прагу смрти. Али и сад још стоји само до тебе па да се спасеш, па да постанеш богат и срећан. Хоћеш ли бар сад учинити што од тебе тражим?

— А чиме бих ја сад могао откупити своју срећу? запита јадник сасвим поражен. Сад баш немам ништа, — имам још дватри часа живота, па онда ће бити свему крај.

— Није тако, — прозбори анђео. Ево овде, у истој тамници спава великаш, богат човек, њега строго чувају, јер је хтео да убије краља. Он има и сад при себи велики новац и много драга камења, али не може да се спасе, он би хтео да поткупи стражаре да га пусте, али то они не смеју да

учине ни за живу главу. Ти их можеш поткупити, о теби се не води толико рачуна. Ено, великаш спава, прикради се па узми његово благо, које му сад више и не треба- с тиме можеш стражаре поткупити, и још ће ти много остати. Заборави зачас на своје поштење, учини то, па ће ти се све на добро окренути.

Нарзим није веровао својим ушима да му анђео може тако што говорити. Та то му само зао дух може саветовати. На то е само једно могао одговорити, па то је и одговорио.

— Остави ме, јер видим да ми не желиш добра. Несрећан сам, снужден сам, — али поштење своје хоћу да сачувам до смрти. Нека ми пада глава, али хоћу да умрем као поштен човек.

Сад се лице анђелово још већма заблиста. Он загрли Нарзима и љубећи га рече:

— Видиш ли, Нарзиме, ти си негда роптао на Бога, мислио си да ништа немаш, гле каква си имао блага, које ниси хтео да дâш ни за коју срећу на свету. Прво сам искао од тебе да заборавиш матер и сестру своју, после сам хтео да се одречеш само Целме, затим сам те кушао да ли ћеш жртвовати своје поштено име, свој образ

и поштење. А теби је то било најсветије, то си више ценио него све благо на свету. Па имајући таку драгоценост, тужио си се и мислио си да ништа немаш. Ово нек ти буде поука за цео живот. Збогом!

Анђео опет ишчезну, а Нарзим се нађе као у некој полутами. Био је сав пренеражен, — отвори очи и виде да није у тамници, — све је то био сан, а сад је опет јава. Он лежаше на својој постељици, — ту близу њега лежала је добра му мати и драга му сестрица.

Баш је зора свитала. Нарзим скочи брзо са постеље, желео је да се увери је ли то баш одиста био сан.

— Јесте, ја сам то све само сањао, али добри анђео ипак је морао лебдети нада мном. Отсада нећу више роптати, нећу се несрећним ценити, само кад нисам раздвојен од својих драгих, и кад ми није окаљано добро име и чист образ. Трудићемо се, мало ћемо се и патити до бољих времена, али ћемо бити ипак задовољни.

Кад му се пробудише мајка и сестрица, он им је испричао свој сан, пак сад увидеше и они да је грешно било њихово дојакошње незадовољство. Нису више плакали ни туговали, хвалили су Бога на оном, што су имали, срећни су што једно друго воле и

што им је очувана чиста савест. Нарзим је већ стао на снагу, мануо је сигру, па се латио рада да матери помогне, а ни Целма није седела скрштених руку, — а мајка им се све више могла одмарати. Кад су видели богате људе, нису им завидели, већ би рекли:

— Не би се ми мењали са сваким богаташем. Нама више вреди оно што ми имамо, међусобна љубав и поштен живот. Ко тога нема, не може га купити ни за које новце на свету.

ДОДАТАК[1])

Светлом владајућем дому

Цетиње

Кад не могу на Цетиње —
    А ја могу душом више:
Где пред лицем све светиње
    Судбина се српски пише.

Ту подносим хвалу своју,
    Што се санку ближи јава...
Ту уживам светлост коју
    Дан данашњи обећава.

---

[1]) Ове две песме у Додатку припадају VII књизи Сабраних дела Змајевих и то IX групи. Прва би дошла на стр. 295, а друга на 399. Прозаида: *Покојна мајка природа* припада X књизи, II групи и дошла би на стр. 22.

Писмо у стиховима

ЛАЗО БРАЛЕ!

Нема ти п а р а усред Беча!
Полетило десет птица,
Десет птица — десетица
Вијаше те по Вијени,
Ал' мог Лазе нигде не ни
Вратише се Пантеону,
Одморише с' на мом лону,
Ја сам добар ловац био,
Па сам једну уловио,
(Или, да ме не би коро̂,
То сам, брате, чинит моро̂)
На другу је руку диго̂
Мудар ловац Гершић Гиго,
Али није имо̂ брадве; —
Ја нишаним јоште на две.
Да на лаки крили њини
Одвезем се постојбини.
Прими, дакле, девет птица,
Девет птица — десетица,
Па полети чак у Ерчин,
Док те није Прус за перчин...

Покојна мајка природа

(Прозаида)

После три милиона година разболеће се мајка природа, разболеће се и умреће; а с њоме ће, дабогме, угинути све што је од ње постало и њоме живело. Само ће у близини Божијој остати неколико ваздушних натприродних бића.

Бог ће жалити природу и хтеће да дозна од чега је умрла. Виша бића мораће да покојницу сецирају и о свему да записник напишу и Богу да га поднесу.

Бог ће записник пажљиво прочитати и, што никад дотле, променуће се у лицу и прошапнуће једва чујно:

»Гле мене, шта урадих! Кад сам оно-мад природу створио, заборавио сам јој ставити срце у груди. Чудим се како је могла и толико живети. — Отсада морам добро пазити да ми се тако шта више не деси.«

Ох, каква ће милина бити на земљи живети кад Бог створи нову природу, која ће имати срца у грудима!

Разлике у текстовима оригиналних Змајевих песама

Ово издање Змајевих Сабраних дела приређено је по последњим издањима која су изишла за живота песникова: *Певанија,* 1882; *Друга певанија* св. I, 1895; св. II, 1896; *Снохватице* I и II, 1895, III, 1900: *Ђулићи и Ђулићи увеоци,* 1899; *Песнички зборник* проф. Јована Максимовића, 1900; *Девесиље,* 1900. Дечје песме Змајеве штампане су у две збирке: *Чика Јова српској деци,* 1899 и *Чика Јова српској омладини,* 1901. Али у ове две последње књиге, и ако су изишле за живота Змајева, има измена које су учињене из педагошких разлога и вероватно без знања песникова. Такве измене, као и неке које ми се нису учиниле умесне, нису унесене у ово издање Змајевих Сабраних дела. Ради примера навешћу само две песме.

Змајев XLII Ђулић *(Ала је леп овај свет)* претворен је у дечју песму. Ради тога измењена су четири последња стиха и гласе овако:

„Славуј песмом
Љуља луг,
— Ја га слушам
И мој друг"

Ја сам, разуме се по себи, ову песму задржао у *Ћулићима* и нисам је уносио у дечје песме.

У песми *Материна маза* 3 и 4 стих измењен је у збиркама за децу и гласи:

„Кад га зову у школу
Њега боли гȃва".

Из песме се види да је реч о *малом* детету које говори гава м. глава; цева м. црева, тиба м. трбух. А *сеоско* дете које већ иде у школу зацело не тепа овако као овај мали Лаза. Стих „Кад му кажу устани" променили су ревносни педагози у стих „Кад га зову у школу" не опажајући да се песма тиче малог детета, које још не уме да изговара поједине речи.

Из поменутих збирка за децу које су приређене пре смрти Змајеве у редакцији проф. др. Милана Шевића унесене су само оне измене којима се поправља језик и улепшава стих.

Износећи разлике између првобитног текста (у појединим листовима) и познијег (у поменутим књигама) не задржавам се на изменама којима се исправљају граматичке, правописне и штампарске погрешке, а такође не износим ни промену у реду речи, које има подоста, нарочито у прозним саставима.

При цитирању првобитног текста правопис је поправљен према садашњем званичном правопису.

Ради бољег схватања ових разлика обележавам значење појединих скраћеница:

м. значи место (уместо); б. значи било је;
сф. значи строфа; сх. значи стих;
Поз. значи „Позориште"; р. значи ред;
о-г. значи одозго; о-д. значи одоздо;
Св. д. п. значи Све дојакошње песме, 1872;
Пев. значи Певанија, 1882;
Ђ. значи Ђулићи, 1864;
Ђ. у. значи Ђулићи увеоци, 1882;
Ср. и. н. значи Српске илустроване новине.

Арапске цифре значе страну на којој је штампана песма у овом издању.

Где је која песма први пут штампана означено је у садржају сваке књиге.

I КЊИГА

Песма **Пролећно јутро** (9). Сф. I, сх 3: м. „сунчев" б. *сунца* (и у Св. д. п.); сх 7: м. „из сна ме пробуди" б. *иза сна ме буди*. Сф. II, сх 2: м. „од" било *из* (и у Св. д. п.) Сф. III, сх 6: м. „свог" б. *моĝ*. Сф. IV, сх. 6: м. „осећању" б. осећања (и у Св. д. п.). Сф. V, сх 1: м. „речи" б. *слова* (и у Св. д. п.); сх 3: м. „ја уздрхта кô на ветру" б. *ја с' уздрхта као ветром;* сх 6: м. „тако" б. *'вако*. Сф. VI, сх 5: м. „кô да" б. *канда* (и у Св. д. п.); сх 6: м. „јој је" б. *оно*. Сф VIII, сх 3: м. „уз њих" б. *уза њ*. Сф. IX, сх 3: м. „сићи" б. *доћи*. Сф. X, сх 3: м. „да се ори" б. *да с' разлеже*. Сф. XI, сх 6: м. „озго"

б. *с више*. Сф. XII, сх 1: м. „Ал' погледај" б. *Али гледај;* сх 5: м. „руком положила" б. *у сну оставила;* сх 8: м. „али сам" б. *ал' ево*. Сф. XIII, сх 1: м. „е" б. *да;* сх 8: м. „да се оре одјеци од гора" б. *да с' одзивље од суседних гора*. Сф. XIV, сх 2: м. „Свемогућство" б. *Свемогућност;* сх 4: м. „уз" б. *нуз*. Сф. XV, сх 1: м. „Ао" б. *Авај;* м. „перивоју" б. *пеливоју* (и у Св. д. п.); сх 8: м. „свуда љуби" б. *свако љуби*. Сф. XVII, сх 1: м. „немој" б. *неће с'* (и у Св. д. п.) Сф. XVIII, сх 3: м. „довек" б. *навек;* сх 8: м. „тако ј овог" б. *така ј' судба* (и у Св. д. п.).

Балада (15). Сф. IV, сх 1: м. „никад" б. *нигда*. Сф. VIII, сх. 2: м. „блед" б. *ој*. Сф. X сх 3: м. „звао" б. *хтео*. Сф. XI, сх 2: м. „по" б. *на*. Сф. XIII, сх 2: м. „кој" б. *исто* (и у Св. д. п.).

Девојка чека драгога (17). Сх 3 и 11: м. „Сока" б. *мома;* сх 8: м. „драго моје" б. *драгог мога*.

По пољу је киша (18). Сф. II, сх 6: м. „Ну" б. *Ал'*. Сф. III, сх 3: м. „Девојачка" б. *Девојкина*.

Одби се грана (19). Сф. I сх. 1: м. „Ведра" б. *Бела*. Сф. II, сх 1: м. „одби се грана" б. *са свију страна;* сх 2: м. „одби се грана" б. *одби се бисер* грана.

Дика Јела (35). Сф. I, сх 4: м. „Њој се чуди" б. *Њу ми гледа*. Сф. II, сх 1: м. „памет је за-

нела" б. *срце је однела;* сх 2: м. „Па ни за то није се понела" б. *Па дика се још није понела.*

Двоја врата (35). Сх 1: м. „Драгин тата има двоја врата" б. *у мом двору* двоја *јесу* врата; сх 5: м. „кроз њих... јој" б. *кроза њ... ми.*

За пољубац (38). Сф. II, сх. 3: м. „Па" б. *А.*

Селим бег (39). Сф. VI, сх 1: м. „силно ј'" б. *силно.*

Срце птицом (40). У последњем стиху м. „prометнула" б. *протурила.*

Доста пута (41). Сф. I, сх 4: м. „шећем" б. *шетам.* Сф. II, сх 2: м. „Ал'" б. *Ма* (и у Св. д. п.); сх 3: м. „Чудни неки осећаји" б. *Чудна нека осећања.*

Љубав (44). Сф. I, сх 3: м. „Тиранија, пакост" б. *Пакост и лукавство.* Сф. IV, сх 1 и 2 гласе у *Седмици:*

О љубави снити
Души ј' милота.

А први стих исте строфе гласи у Св. д. п.: „О њој *санак* лије".

Две руке (46). Сф. I, сх 1: м. „су нам" б. *мени;* сх 2: м. „кротост" б. *мудрост* (и у Св. д. п.).

Лем Едим (47). Сф. II, сх 2: м. „Жеравке су живе биле" б. *Жеравица* ј' жива била. Иста је замена и у 4 сх. Сф. III, сх 3: м. „лице" б. *као.*

Оној плавојци (49). Сф. I, сх 3 и 4 гласе у првом тексту:

Да на земљи има
Све што души треба.

Сх 7: м. „јасно" б. *данас*. Сф. II, сх 3: м. „знала" б. *хтела*.

На гробу Хафисовом (50). Сх. 2: м. „са медних усана" б. *на лепим уснама*.

Тајна љубав (51). Сф. II, сх 1: м. „пролећем" б. *около*. Сф. III, сх 1: м. „славујак" б. *А славуј*. Сф. IV, сх 3: м. „уздах" б. *уздис*. Сф. V, сх 3: м. „сваку" б. *дан и*.

Два сна (54) Сф. I, сх 5: м. „о" б. *до;* сх 6: м. „цури" б. *були*. Сф. V, сх 3: м. „што га" б. *штоно;* сх 4: м. „њим" б. *ту;* сх 6: м. „испунио" б. *догодио*.

Времену (55). Сф. I, сх 3: м. „Слатке" б. *Тајне*. Сф. II, сх 1: м. „јури" било, на сва три места, *хита*. Сф. III, сх 4: м. „кукам" б. *плачем*. Сф. IV, сх 2 гласио је: *Већ с ким имаш, с тим се друже*. Сф. VI, сх 1: м. „Има л'" б. *Ако има*. Сф. VII, сх. 1: м. „Сад" б. *И*.

Кад се сетим (56). Сф. IV, сх 1: м. „А" б. *Ал'*.

Јесење вече (57). Сф. III, сх 1: м. „тмуло" б. *тмуро*. Сф. IV, сх 3: м. „ја умирем" б. *ја сам умро*. Сф. X сх 3: м. „Дивота" б. *Утеха*.

Кад сам јоште 60). Сф. I, сх 2: м. „играти" б. *грлити*. Сф. IV, сх 2: м. „тајном" б. *тајне;* сх 3: м. „невиђеним цветом" б. *невиђеног цвета;*

сх 4: м. „вилинскиме светом" б. *вилинскога света*. Све је овако било и у Св. д. п.

Под провором (61). Сф. II, сх 1: м. „Док" б. *Тек*. Сф. III, сх 3: м. „А" б. Ал': Сф. V, сх 1: м. „света" б. *злобе*.

Уместо срца (62). Сф. VII сх. 3 и 4 гласили су:

А кад ме и кад гониш
И пратиш поваздан.

Сф. VIII, сх 4: м. „нисам слушат" б. *често нисам*. Сф. IX, сх 4: м. „својче" б. *мили*. Сф. X, сх 3: м. „Без оног" б. *да нема;* сх 4: м. Без силне" б. *Проклете*.

Било (64). Сф. I, сх 9: м. „мален брајко" б. *чедо амо;* сх 10: м. „Мајко" б. *Мамо*. Сф. III, сх 4: м. „цигло" б. *једно;* сх 11: м. „неверству" б. *невери*. Сф. IV, сх 1: м. „По брегов'ма у поноћи црне" б. *По брегови, кад поноћ онеме* (и у Св. д. п.); сх 4: м. „му" б. *су;* сх 8: м. „сужњом" б. *милом;* сх 11; м. „Дивни нади осмејкују с'" б. у „Даници": *А надеђа осмева се,* а у Св. д. п. било: *Дивна нада осмева се.*

Мисао (65). Сф. I сх 9: м. „Залети се" б. *Па се спушта;* сх 10: м. „давнину" б. *старину*. Сф. II, сх 3: м. „Нем, узвишен" б. *Важан, смиран*. Сф. III, сх 1: м. „је" б. *ко*. Сф. IV, сх 3: м. „Побраћена" б. *Другујући*. Сф. V, сх 2: м. „Мала" б. *Мила*.

Разговор са срцем (68). Сф. IV, сх 3. м. „одакле” б. *откуда* (и у Ђ.; Св. д. п.; Пев.). Сф. XII, сх 4: „уполак” б. *у йолу* (и у Ђ. и Св. д. п.).

I **Ао небо, плаво небо** (70). Сф. III, сх 2: м. „Васелену” б. *Сву селену* (у Ђ. и у Св. д. п. а у Пев: *васиону*).

II **Мрачни, кратки дани** (71). Сф. IV, сх 4: м. „своју” б. *твоју* (у Ђ.; Св. д. п.; Пев.).

III **Мој је живот тужан пустолина грдна** (73). Сф. II, сх 1: м. „момо” б. *дево* (у Ђ.; Св. д. п.; Пев.). Сф. III, сх 3: м. „урежи” б. *зарежи* (и у Ђ.; Св. д. п.; Пев.).

IV **И ти си храбра била** (73). Сф. I, сх 2: м. „довео” б. *донео*. Сф. IV, сх 3: м. „задахнула“ б. *оживила*. Сф. V, сх 3: м. „оснажила” б. *задахнула* (у Ђ.; Св. д. п.; Пев.).

V **Ој девојко, жељо жива** (74). Сх 6: м. „однела” б. *отела* (у Ђ.).

VI **Мислећ' на те — у том вају** (75). Сф. I, сх 7: м. „душе душо” б. *моја душо*. Тако и у сф. II и III сх. 11. Сф. II, сх 2 гласио је: *Кад се йрси моје сломе;* сх 7: м. „Те над нама руке дигне” б. *Па* над нама *сузе лије;* сх 8: м. „Заједно нас” б. *Па нас двоје;* сх 12: м. „мислиш” б. *сањаш*. Сф. III, сх 2 гласио је: *Кад ми срце мућа стрељa;* сх 4: м. „разних” б. *златних*. (У Ђ.; Св. д. п.; Пев.).

VIII **Пола срце, пола камен** (76). Сф. II, сх.

3: м. „срцу ми" б. *срдашцу* (и у Ђ.). Сф. IV, сх 2: м. „кутак" б. *кутић* (и у Ђ.; Св. д. п.; Пев.).

XI **Ај, пусти ме да одлетим** (77). Сф. III, сх 3: м. „Та" б. *А*. Сф. V, сх 3: м. „свил'но" б. *слично;* сх 4: гласио је: *Китњастији лик*. (Све овако и у Ђ.; Св. д. п.; Пев.).

XII **О, погледај звезде јасне** (78). Сф. I, сх 4. м. „срце моје" б. *срце ово* (у Ђ.; Св. д. п.; Пев.). Сф. III, сх 2: м. „бајну тугу" б. *бајне туге* (у Ђ.). Сф. IV, сх 2: м. „сјајне" б. *црне* (у Ђ.; Св. д. п.; Пев.).

XIII **Дико моја** (79). Сх 1: м. „дико моја" б. дико *мила;* сх 2: м. „поникнула" б. *одрастила* (у Ђ. и у Св. д. п. — У Пев.: *одрасла*); сх 3: м. „Међу смиљем" б. *Међ' ковиљем;* сх. 5: м. „Уз љубицу или уз ружицу" б. *Међ' љубицом или међ' ружицом* (у Ђ.; Св. д. п.; Пев.).

XIV **Љубим ли те... ил' ме санак вара** (79). Сф. I, сх 2: м. „удиљ" б. *увек* (У „Јавору"). Сф. II, сх 2 гласио је у „Јавору": *Слепа, глува и без осећања*. У Ђ.; Св. д. п. и Пев. у истом стиху: м. „немам осећања" б. *чула*, осећања. Сф. III гласи у „Јавору":

Љубим ли те? Ил' те нигде нема,
Ил' ни мене ил' нас двоје нема,
Нигде нема ни птице ни цвета,
Нема сунца, ни *неба,* ни света!

Сф. III, сх 1: у Ђ.; Св. д. п. и Пев. м. „ме и" б. мене; сх 2: м. „ни једно" б. *обоје*. У „Јавору"

сф. IV, сх 1: м. „Већ све тмина” б. *„Свуда тама“*; сх 3: м. „А међ” б. *Међу*.

XVI Ој месече, много ми је криво (81). Сх. 1: м. „много” б. *врло* (у Ђ.; Св. д. п.; Пев.):

XVII Кажи ми, кажи (81). Сх 20 и 21: м. „Милије и слађе, дичније име” било је у Ђ.; Св. д. п. и Пев.:

Дичније и слађе,
Милије име.

XVIII И молио сам очи (82). Сф. III, сх 2: м. „роди” б. *рађа.* Последња строфа гласи у „Јавору”:

И шта још чинит морам —
Тај цветак убави
Заливат блаīословом
Неслушне љубави.

XIX Ја ти морам и то рећи (83) Сф. II, сх 2: м. „И” б. *А*. Сф. III, сх 4: м. „бој и крв“ б. *саму* крв (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.). Сф. IV, сх 3: м. „милину” б. *врлину* (у Ђ.) сх 4: м. „врагу“ б. *сили* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.): Сф V, сх 1: м: „Викне л’“ б. *Шапне л‘;* сх 4: м. „двапут“ б. *двапут;* сф. VIII, сх 3 гласио је: *Та ти си ми дала сина* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

XXII Видиш, сад сам дошô к теби (85). У Сф. II и IV, сх 1 гласио је: *Немој дати мени руку*. Сф V, сх 3: м. „Страхота” б. *Ох, страшно*. Сф. VII, сх 1: м. „очај” б. *боли;* сх 4: м. „благи“ б. *страшни*. (У Ђ.; Св. д. п. и Пев.):

XXIII Та не бој се, није тако (86). Сф. I, сх 2: м. „Облачак" (тако и у Ђ.) б. *облак је то;* сх 4: „Цео свет се" б. *Сав се свијет.* Сф. II, сх 3: м. „свуд" б. *све.* Сф. V, сх 1: м. „уз то" б. *к томе;* сх 3: м. „Чврста" б. *Српска.* (У Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

XXIV Љуби мене, љубованко (87). Сх 10: м. „Да се топи" б. *Да уздахне;* сх 21: м. „А севне ли" б. *Ако севне;* сх 23: м. „да сам и ту" б. *светлим лицем;* сх 24: м. „Соко бранич" б. *Да сам и ту* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

XXV Ој ружице, цвете вити (88). Сх 5: м. „Чим га" б. *кад га* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

XXVI Да ти ниси српска мома (89). Сф. III, сх 3: м. „Сав големи" б. *Цео грдни* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

XXVII Свет ће читат песме моје (89). Сх. 9 и 10: у Ђ.; Св. д. п. и Пев. гласе:

Имам дубље, руменије,
Имам више и светлије.

XXVIII Ој љубави, видовита вило (90). Сх. 6: м. „Старих доба" б. *Старог века;* сх. 13 у Ђ. и Св. д. п.: м. „Расла све то" б. *Растила све;* сх 26 у Ђ.; Св. д. п. и Пев. гласи:

Од наших недара.

XXIX Дај ми руку да је видим (91). Сф. III, сх 4: м. „Мелем биће" б. *Ту је мелем* (у Ђ.).

XXX Да је мени шевче ил голупче (91). Сх

1: м. „и голупче“ б. *ил’* голупче (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

XXXI **Ала су нам срца бливу** (92). После прва четири стиха, у Св. д. п. и Пев. долазе ови стихови:

Ал’ измеђ’ њих ипак зато
Дугачак је пут,
Док га пређе уздах један
Жељом обасут,
И по њему док се врати:
Сто ће миља набројати.

XXXII **Снивô сам те, а ти пуна цвећа** (92). У Ђ.; Св. д. п. и Пев. биле су ове разлике: Сф. II, сх 4: м. „Поврх срца“ б. *Око* срца. Сф. III, гласи:

Зачудих се на што тол’ко цвећа,
Ал’ ми цвеће тихано прогуди:
Тихо, тихо, тако срећан био,
Да се твоје злато не разбуди.

Сф. IV, сх 1: м. „брзо са ње стрести“ б. *разгонити брзо;* сх 2: м. „испод цвећа, биља“ б. *из цвећа, из биља;* сх 3 гласио је: *Чиста душа око твоје душе.*

XXXIV **Имам песме, ако немам злата** (93). У Ђ. и Св. д. п. текст је исти као у овом издању. У Пев. изостављен је случајно 7 сх а 8 је погрешно штампан: *Што претече нек у недра пане.* У издању од 1899 недостаје 7 стих: *Што претече нек у недра тече* а остао је само 8.: *Што остане*

нек у недра џане. У ово је издање унесено како је било у првобитном тексту.

XXXVI **Тамо, тамо у даљини** (94). У Ђ.; Св. д. п. и Пев. сх 7: м. „оштре зубе“ б. *отров-зубе;* сх. 16: м. „опет“ б. *натраг;* сх 21: м. „распламтео“ б. *разгорео.*

XXXVIII **Нагивдаћу те, душо** (96). У Ђ. и Св. д. п. сх 5: м. „И сву ћу своју“ б. *А сву ћу моју.*

XXXIX **Накиђени твоји свати** (96). У Ђ.; Св. д. п. и Пев. Сф. II, сх 2: м. „ми“ б: *му*; Сф. III, сх 1: м. „слаби“ б. *празни.*

XL **Хоће да се и насмеју** (97). У Ђ.; Св. д п. и Пев. Сф. III, сх 2: м. „плимом“ б. *горе.*

XLI **А нашто моје песме** (97). У „Јавору“ су биле ове разлике: Сф. I, сх 1 м. „А нашто“ б. *А што ће;* сх 3 гласио је: *Кад очи, душа, срце.* У Ђ. и Св. д. п. у истом стиху м. „створче“ б. *чедо.*

XLIII **Душо моја, шта сам снио** (98). У „Јавору“ Сф. I, сх 2: м. „Чудновати“ б. *Чудан, диван.* Сф. III, сх 1: м. „Да с' видела“ б. *Да си вид'ла* (и у Св. д. п.), сх 2: м. „у бој“ б. *у смрт* (само у „Јавору“). Сф. VII, сх 1: м. „Кад с' пробудиш“ б. *Кад се тргнеш* (у „Јавору“; Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

XLIV **Кад прво сунце** (100). Сф. I, сх 2: м. „гору“ б. *зору;* у Ђ.; Св. д. п. и Пев:):

XLV **Црна ноћи, ласно ти је проћи** (101). Сх 1: м. „ласно ти је" б. *лако ј' теби.* У 2 и 3 сх. м. „Ласно" б. *лако* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.):

XLVI **Срца стрепе кашто** (101). У „Јавору" и Ђ. Сф. I, сх 4: м. „Не умеду рећи" б. *Не уму ти рећи.* А у Св. д. п. и Пев.: *Не умеју т' рећи.* Сф. III, сх 2 м. „срећу смртних" б. *рајевину* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев); сх 3: м. „Они би отели" б. *Па би йоарали* (само у „Јавору").

XLVII **Песмо моја, вакити се цветом** (102). Сф. III, сх 4: м. „што се силно љубе" б. *која силно љубе* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

L **А молиш ли се, свете** (103). У „Јавору": Сф. II, сх 1: м. „А зар" б. *Нити.* Сф. V, сх 2: м. „А ко би" б. *А ко ће.* У „Јавору"; Ђ.; Св. д. п. и Пев: Сф. VI, сх 1: м. „молитве нам" б. *молбе ид'те.*

LI **Oj ви дани, нисте дани** (104). Сф. II, сх 3: м. „дивна" б. *слатка* (само у „Јавору").

LIII **Ђулићи, ђулићи** (105). У „Јавору" Сф. I, сх 4: м. „Сад... сад" б. *Час... час:* Сф. II, сх 2: м. „Да их ко не" б. *да их когод.* У „Јавору"; Ђ.; Св. д. п. и Пев.: м. „својима" б: *мојима:*

LIV **Знаш ли, драга, онај санак** У Ђ.; Св. д. п. и Пев. Сф. II, сх 1: м. „драга" б. *лане:*

LVI **Небо горе, звезде горе** (107). Сф. IV, м. „Нек покрије" б. *Нека застре.* У Ђ. сф. IX, сх 3: м. „милина" б. *тишина.*

LVII **Јесен била жалостива** (108). Сф. I, сх 3: м. „Седи" б. *Оди*. Сф. II, сх 4: м. „То" б. *Ја*. Сф. VIII, сх 4: м. „Наш првенац" б. *Милокрвни*. Сф. IX, сх 3: м. „Примакни се" б. *Оди ближе*. (У Ђ.; Св. д. п. и Пев.):

LVIII **Кад заруди вора** (110). Сф. II, сх 3: м. „његова" б. *анђелска* (само у „Јавору").

LXII **Кад се молиш вишњем Богу** (112). Сф. II, сх 3: м. „дна" б. *све*.

LXIII **Мати сину код колевке** (112). У Ђ.; Св. д. п. и Пев. Сф. III, сх 2: м. „санком" б: *душом*. Сф. IV, сх 5: м. „вратите" б. *отмете*.

LXIV **Божић, Божић, мио данак** (113). Сф. II, сх 5: м. „зацветала" б. *процветала* (у Ђ.; Св. д. п. и Пев.).

LXX **Ход'те, браћо, певидруви** (119). Сф. V, сх 3: м. „од Косова" б. *са* Косова.

LXXIII **Питаћеш ме, моје чедо** (121). У Ђ.; Св. д. п. и Пев. Сф. II, сх 4: м. „Увек који цветак" б. *Дође па их листом стресе*. Сф. III, сх 4: м. „Лакше" б. *одлахнуло*.

ЂУЛИЋИ УВЕОЦИ

I **Све што даље време хити** (122). У Ђ. у. и Пев. Сф. V, сх 3: м. „сликом" б. *душом*. Сф. VIII, сх 1: м. „смрт" б. *гроб*.

IV **Пођем, клецнем, идем, вастајавам,** (127). У Ср. и. н.; Ђ. у. и Пев. Сф: I, сх 1: м: „клец-

нем“ б. *клецам*. У Ср. и. н. Сф. III, сх 2: м: „нам“ б. *јој*.

IX **Кад сам био на твом гробу** (130). У Поз. и Ђ. у. Сф. V, сх 2: м. „теготу“ б. *тегобу*:

X **Зар ја више љубит не смем** (131). У Поз.; Ђ. у. и Пев. Сф. V, сх 6: „не савлада“ б. *„ и не свлада“*.

XVI **Листај, горо, листала** (136). У Поз.; Ђ. у. и Пев. Сф. V, сх 4: м „„Од веселих“ б. *И од браће*.

XVII **Што ме људи гледе тако** (137). У Жижи; Поз.; Ђ. у. и Пев. Сф. II, сх 4: м. „бледо било“ б. *'вако бледо*.

XXI **Пробудио с' оркан љути** (142). Ова је песма изишла и у „Другој певанији“, I св. с овим изменама: Сф. III, сх 2: м. „беле“ б. *чврсте*. Сф. V, сх 2: м. „Кад је клон'о, па...“ б. *„А он шапну, кад...*

XXII **Ох, како је сиво, тамно** (143). У Жижи и Поз. Сф. V сх 4: м. „Срећу моју“ б. *Румен цветак*.

XXVII **Та дабогме, свака рана** (147). У Жижи; Поз.; Ђ. у. и Пев. Сф. VIII, сх 4: м. „раздерано“ б. *ишчупано*.

XXXVI **На студени срца мога** (154). У Ђ у. и Пев. Сф. III, сх 4: м. „Преминуше“ б. *Бисаше*.

XXXVII **Месечина као негда** (155). У Ђ. у. и Пев. Сф. III сх 2: м. „помислим" б. *помислих*.

XLII **Други на гроб плоче међу** (162). У Ср. и. н.; Ђ. у. и Пев. Сф. IV, сх 2 гласио је: *Ал' ће остат бршљан ови:* сх 4: м. „крстаче" б. *крстови*.

LIV **Чујем да си блед у лицу** (167). Сф. III, сх 1 гласио је: *Па на моје груди слети.*

Чемер-дека, Пелен-бака (197). Песма је у Св. д. п. и Пев. ушла *по сећању*, јер се није могао наћи „Месечар" за 1860 г. у коме је први пут изишла. Приређивач овога издања нашао је у „Шаљивом календару" за 1864 г. ову песму у одељку у коме је прештампан текст из „Месечара". Тај потпуни, првобитни текст ушао је у ово издање. Разлика између њега и текста у Св. д. п. и Пев. ове су: У сх. 20: м. „Све" б. *Кад;* у сх. 41: м. „Пелен-бака" б. *сама* бака. Стихови 25 и 26 гласили су у Св. д. п. и Пев:

Сад је дуго време било,
Јер се много суза лило.

У сх. 44: м. „Изњињала" б. *изљуљала;* сх 46: м. „Спомињући" б. *Шапућући*. Стихова 50 и 51 нема у Св. д. п., и Пев., такође ни стихова 57—61. У сх. 62: м. „Утешена" б. *Пуна, сита*. У сх. 63: м. „Те" б. *Па*. Стихова 68—75 нема у Св. д. п. и Пев., а такође и стихова: 80—83. У Св. д. п. и Пев. после стиха: *„Ко последњи глас тестере"* има:

Обећô сам, па ево ме!
Хајде, бако, гробу моме.

После ових стихова долазе стихови 84 и 85 из овог издања. Стихова 86—89 нема у Св. д. п. и Пев. У сх. 90 м. „Пред баку је био стао" б. *Пред баком је старац стао*. Сх 96 м. „Прекрсти се Пелен-бака" у Св. д. п. и Пев. б. *Нањути се стара бака*. У сх. 97: м. „лати" б. *сети;* у сх. 98: м. „А" б. *Још;* у сх. 100 м. „Па дохвати" б. *Одалами*. Место последња четири стиха овог издања у Св. д. п. и Пев. има:

Глоговина старца смири,
Па сад више не вампири.

Пакосном свету (234). Сф. II, сх 1: м. „окан" б. *окај*. Сф. IV, сх 3: м. „крил'ма" б. *крили*.

Старац (235). Сф. I, сх 2: м. „Прекрхана" б. *Откинута*. Сф. III, сх 3: м. „У њем" б. *Њему*. Сф. IV, сх 2 гласио је: *Само је смрт пожелио*. Последња строфа гласила је првобитно:

Несто му је свет с очију,
Мрачно му је, хладно му је,
А кад руке спусти, мисли
Да већ давно у гробу је.

Невинашце (236). Сф. II, сх 3: м. „прати" б. *пушта;* сх 7: „ни" б. *и*.

Исток (261). Сф. II, сх 14 м. „дивно" б. *разно;* сх 17 и 18 гласили су:

Тражећ' само мало лека
Нађох много у тебека.

Што се Бога кара (267). Сф. II, сх 6–8 гласили су:

Слатка чуства обузму ме стара,
Стара доба преда мном су сјајна,
Ал' ме гони сила нека тајна.

У сх. 9 исте строфе м. „Па" б. *Да*. Сх 10 исте строфе гласио је: *Кажи, мајко, што се на ме кара.*

Мати, мати (268). Сф. IV, сх 3: м. „чиним" б. *радим.*

На гробљу (270). Сф. I, 9-ог стиха нема у „Viencu". Сх 13: м. „налази" б. *нађе*. После сх. 16 била у Viencu још два:

Још је и мрва нешто
У гробу остало.

Сф. III сх 9: м. „црна гроба" б. *црне раке*; сх. 12: м. „прекрсти" б. *запањи*. Сф. IV, сх. 4–5 гласили су у Viencu:

Покрили венцима,
Својта се редом рађа.

Неком и неком (278). Сф. I, сх 1: м. „лијеш" б. *бришеш*. Сф. III, сх 2: м. „анђел'ма" б. *анђели.*

Сан (279). Сф. I, сх 2: м. „доле с неба пало" б. *с неба доле спало.*

Како бива (280). Сф. I, сх 1 и 2 м. „Испио" б. *Попио*. Сх 3 исте строфе гласио је: *Друштво пије јоште једну.*

Ко око чега (284). Сф. II, сх. 2: м. „Јер ми за њом” б. *За њоме ми*. Место последња 3 стиха има у „Стармалом”.

Док једнога лепог јутра
Нит' је флаше нити мене.

Вила (292). Место стиха 5 и 6 (I сф.) био првобитно само један: *Нек робује ко живот поштује.* Сф. IV, сх 16: м. „челичила” б. *опковала;* сх 21: м. „синку” б. *сину*. Сф. V, сх 3: „И“ б. *Те;* сх 4: м. „увећале” б. *умножиле;* сх 6: м. „Која прича” б. *Што казује.*

Сентомаш (295). Сф. I, сх 6: м. „чини” б. *прави;* сх 12: м. „Како” б. *Штоно;* сх 14: м. „Војводина” б. *деспотина;* сх 15: м. „свету правду“ б. *света правда;* сх 28: м. „И одбор прима” б. *Примио одбор;* сх 35: м. „мачем” б. *сабљом.* Сф. II, сх 10: м. „воли” б. *штеди.* Сф. III, сх 8: м. „заплашити” б. *поплашити;* сх 13: м. „до две“ б. *обе;* сх 14: м. „али” б. *само;* сх 17: м. „ким“ б. *њим*. Сф. IV, сх 12: м. „Освете” б. *Из срца*; сх 17: м. Министар-Месара б. *Месар-Министра.* Сф. V, после 4 стиха било:

Под крилом птића Татомировића[1]); сх 11: исте строфе гласио је: *Само је славно име над њиме.* По-

---

[1]) Уместо стиха: „Јуначких птића, нових Обилића“ који је омашком изостао из овог издања.

сле стиха „Спрема се Мађар још једном умрети" (стр. 300, сх 11) била су још два:

Ал' један трећи, гад га је изрећи
Погази дану у најгори ма'.

После сх 19 био је и стих: *Ал' гле на ону варадинску страну,* а за њим и стих: *Погледај тамо узданицу нашу*. На стр. 301 сх 19: м. „река" б. *поток;* сх 23: м. „се борит" б. *је живот;* сх 25: м. „најзад" б. *натраг*. Место последња четири стиха у Летопису има:

О чујте, тужни! Србобран се зове
Најдражи камен војводине нове,
Најдражи камен најдражега гроба,
Најдраже жртве садашњега доба.

Анђео српски (302). Сф. III, сх 2 гласио је: *Мутно је време то.* Сф. V, сх 2: м. „То надом" б. *Надеђом;* сх 4: „с' види мач" б. *видим* мач. Сф. VII, сх 3: м. „Ево жртве" б. *Све је ништа;* сх 4: м. „Ал' не дам" б. *Једно је.*

Облаци (306). Сф. II, сх 2: м. „Свакоr вида" б. *Сваке струке.* Сф. III, сх 3: м. „тренута" б. *минута* (обоје само у „Комарцу").

Чашо моја, чашо (308). Сф. I, сх 4: м. „Бледога ми" б. *Мога бледог* (у „Даници" и Св. д. п.).

Српска молитва (315). Сф. VI, сх 1: м. „гробов'ма" б. *гробови;* сх 3: м. „перућ"" б. *кајућ.* Сф. IX, сх 1: м. „обрану" б. *обрани* (у „Јавору" и Св. д. п.).

Рањеници (317). У сф. IV, сх. 22-ог нема у „Јавору”[1]). У претпоследњој сф., у последњем стиху м. „Слободан” б. *Слободно* (у „Јавору“).

Песма старог српског мача (320). Сф. I, сх 1 и 2 гласе у „Летопису”:

Ја сам ӣрошо̂ свако доба
Од давних старина.

Сф. II, сх 4: м. „преци” б. *деди*. Сф. IV, сх 2: „Мушком” б. *Само*. Сф. V, сх 2: м. ,камо жара” б. *нова* жара. Сх. 4 и 5 исте строфе гласе у Лет.:

Врази ӣазе — ӣа се диче
Ој Србине, несретниче!

А и у Лет. и Св. д. п. сх 6 и 7 исте строфе гласили су:

Већ ти сабља сама виче:
Скочи и ти, ӣа се свети.

Крст (322). Сф. XIV, сх 3: м. „Српске славе” б. *Круне срӣске* (у „Јавору”).

Песма (324). У последњој строфи сх 4: м. „оних дичних дана” б. *још дичнијих рана* (у „Јавору” и „Даници“). Завршне речи у све три прве строфе: „мајку и ,бабајку” биле су првобитно у 2. пад. м. 4-ог.

Народна химна (328). Сф. II, сх 7 гласио је у „Даници”: *Ти нас, Боже, тамо водиш*. А у сх.

[1]) У овом издању омашком изостављен је стих: „Да не чују страшна гласа“ који треба да буде 25-ти у IV строфи.

8 исте строфе м. „нас је" б. *си нас*. Сф. IV, сх 1: м. „слогу" б. *твоју;* сх 5: м. „Њиме пример" б. *Да нас учи.*

Омладина (330). Сф. V, сх 17: м. „беху ове" б. *оне многе;* сх 19: м. „врла" б. *сложна.* Сф. VI, сх 2: м. „реч ти" б. *ријеч.*

Три хајдука (322). Сф. IV, сх 4: м. „ми" б. *јој;* сх 15: м. „гристи" б. *јести.* Сф. VI, сх 4: м. „Недорасла" б. *Нејакога.* (Све у „Даници").

Српска влада српској омладини (336). Сх. 23: м. „стицат" б. *стећи;* сх. 38: м. „прихватит" б. *примити.*

Ђурђев дан (338). У последњој строфи м. „А да буду" б. *Не би л' били.*

II КЊИГА

Нова година 1877 (13). Сф. II, сх 11: м. „празнику" б. *празнину,* сх 18: м. „Спава" б. *слава* (Вероватно су једно или друго штампарске грешке); сф. VI, сх 3: м. „закопала" б. *доконала.*

Српска се војска приближује Косову (18). Сф. V, сх 4: м. „ће се тек" б. *ћеду се.* Последња строфа сх 3: м. „то дугују" б. *дугуједу.*

Бранкова жеља (21). Сф. III, сх 1: м. „и" б. *а.*

Цвет и облак (30). Сф. I, сх. 11: м. „покропи" б. *пошкропи.* Сф. II, сх 1: м. „кукавној" б. *сиротој;* сх 8: м. „на" б. *по.*

Новолетни поздрав (48). Сф. IV, сх 4: м. „аждају” б. *издају*.

Омладини, целој и једном делу њеном (51). У „Стармалом” као мото налазе се ови стихови:

Од срца је — нека срца нађе,
Од душе је — нек се душом прими,
Нису мисли часа ни тренута,
Већ живота родом забринута.
Бол и надак ово у свет креће,
Зато му се замерити неће!

Део II, сф. II, сх 4: м. „по” б. *на*. Део VII, сф. I, сх 4: м. „Сам” б. *Тај*. Део X, сф. II, сх. 3 и 4 гласе у „Стармалом”:

То је мени, верујте ми,
Преко јего радикално.

Шта се чује (72). Сф. I, иза 2-гог стиха има у „Стармалом” и ово:

А шта ли се чује са пештанска глоба?
Не чује се добро где слепило проба,
Играти се пусто жеравицом живом,
Уговоре газит на свом путу кривом.

На збор (78). Сф. I, сх 6: м. „Ласно је с болом” б. *Џаба ти бола*.

Под иконом светога Саве (86). Сф. XIII, сх 3: м. „устима боне” б. *уснама болне*.

Дјед учи свог унука (91). Сф. I, сх 1 и сф. VI, сх 2: м. „теби” б. *ти га*.

Тиха размишљања на Видов дан 1889 (95). Сф. II, сх 3: м. „овај" б. *ови*. X строфе нема у „Стармалом."

Слава им (97). Сф. III, сх 3: м. „може" б. *мога*.

Ено (103). Сф. I. сх 2: „што" б. *који*. Сф. II, сх 2: м. „добро" б. *добра*. Сф. III, сх 3: м. „једном циљу" б. *једној цели*.

Слика и слика (110). Сф. I. сх 5: м. „Та" б. *То*. —

Добри знаци (124). Сф. VI, сх 1: м. „рећо" б. *реко*. Сф. VIII, сх 2 гласио је: *А треба л' ти већег мига*. Последња строфа сх 2: м. „Треба дићи" б. *Дићи ћете*.

Бадње вече (216). Сх 33: м. „кварит" б. *квари*.

Црна година (133). Сх 12: м. „погледаш" б. *погледај;* сх 24: м. „Крваво се народ зноји" б. *Сиротани крвљу зноје;* сх 26: м. „од" б. *у;* сх. 28: м. „худе сети" б. *опомене;* сх. 29 и 31: м. „Па зар мисле" б. *Зар мислиду*.

Нема Срба (139). Сф. II, сх 16: м. „брата" б. браћа; сх 21: м. „Старчевић" б. *великих;* сх 26: м. „му имена" б. *ти име*. Сф. III, сх 1: м. „Старчевић" б. *великог;* сх 3: м. „ојуначи" б. разјуначи; сх 9: м. „живи, живи" б. *живе, живе*. Сх. 10 и 11 III строфе гласе у „Змају":

Па хоће с тобом баштину да дели,
Стрепи за своје саможиве цели.

Сх 14: м. „чедоносна" б. *нешто тешко*.

Нек се знаде да смо славни (148). Сф. VIII, сх 2: м. „кличе" б. кликће. Сф. X, стихови 1–3 гласе у „Змају":

А може л' што теже бити,
Него месец замолити,
Полумесец нек потамни.

Уставно-уставна песма (150). Сф. III, сх 3: м. „нешто" б. *и он*. Сф. V, сх 2: м. „утркују" б. *устркују*.

Српски градови — турски барјак (151). Сх 9: м. „мета" б. *рана* и м. „цевердару" б. *анџару;* сх 12: м. „слатких" б. *милих*.

Од снега јунак (152). Сх. 3: м. „зимског облака" б. *(оштра или млака);* сх 6: м. „мегдану" б. *ратови;* сх 9: м. „утиснемо" б. *уденемо*.

Претпролећна песма (179). Сф. VI, сх 2: м. „којим" б. *којом*. Цео тај стих био у загради.

Песма од Флоријана Шпицбергера (193). У последњем стиху последње строфе, последња реч м. „хох" б. *ох*.

Мађар-бачи (199). Сф. II, сх 3: м. „којој" б. *што им;* сх 4: м. „тару" б. *псују;* сх 6: м. „промаја дере" б. *цугови деру*.

Министарство (205). Сф. I, сх 7: м. „кој'" б. *што;* сх 12: м. „се... стушти" б. *дркће;* Сф. II, сх 3: м. „домољубље" б. *родољубље;* сх 6: м. „ваља" б. *треба;* сх. 7: м. „себичлука" б. *неситија;* сх 9: м. „кладе и дрвеће" б. *то дрвеће круто;* сх 10 гласио је: *Нек прште пусто дрво у*

крв оīрезнуто; сх 15 гласио је: *И тад ће бити весео, који сада стење.*

Космарама (207). Сх 26: м. „ћеиф или" 6. *како коīа.*

Вук и јагње (208). Сф. I, сх 9: м. „Долажаху" 6. *Долазише;* у сх 11, 13 и 14: м. „Доношаху" 6. *Доносише;* сх 12: м. „добра" 6. *лейа,* сх 18: м. „му се" 6. *су му.*

Пустахије по моди (215). Сх 10: м. „Ердегата" 6. *Донерветер;* сх 29: м. „Још" 6. *Ви.* Сх. 31 и 32 гласе у „Змају":

Моја ј' рука врло нежна,
Ви ћете то боље знати.

Сх *36:* м. „што" 6. *īа;* сх 38: м. „Ил'" 6. *И;* сх 45: м. „овом" 6. *оном.*

Вероисповест алвацијa (226). Сф. III, сх 14: м. „Над је: наше" 6. *Нада нам је.*

Богињи правде (227). Та је песма имала мото: Meghalt Mátyás oda van az igazság (Мађарска пословица)". А то значи: умре (краљ) Матија, неста правде.

Страшна мисао 229). Сф. II, сх. 7: м. „Све" 6. *Сад.* Сф. III, сх 4: м. „да је" 6. *само.*

Лекција народним посланицима (234). Сф. II, сх 1 и 2: м. „смеју", „алеју" 6. *смеја; алеја.*

Луди Тола (238). Сх. 16: м. „мишљења" 6. *мњенија.*

У споменицу Бизмарку (276). Сф. VIII, сх 1: м. „овога" 6. *оваквоī.*

III КЊИГА

Каматник (11). Сф. III, сх 6: „кожу" б. *кошуљу*. .

Ваздух (16). У „Другој певанији" (св. II). Сф. II, сх 4: м. „Па ни два" б. *Баш ни йо*. У последњем стиху III сф. м. „два" б. *три*.

Ухвати се кора (19). Место IV строфе има у „Јавору" ова:

„Доскочисмо болу!"
Одахнеш уморан,
Леīнеш да те теши
Тај блаīослов коран.

После VI строфе има у „Јавору" и ова:

Поборника староī
Не виде ли скоро,
Хеј, њеīов се разум
Замаīлити моро̂.

Марково благо (30). У Змају: Сх 13: м. „позво̑" б. *сазво;* сх 27: м. „настануло" б. *с места било*.

Црвено море (31). У „Змају" и Св. д. п.: Сф. I, сх 2: м. „Увек" б. *Све*. Сф. III, сх 2 гласи тамо: *Ако с' море иште, не треба још многo;* сх 6 гласи: *Пун'мо што йрије тоī црвеноī мора;* сх 11: гласи: *А чеда Божја да наиђу склона; у* у сх 12: м. „прождре" б. *склойи*.

Народ (33). У „Змају" сф. I, сх 5: м. „Круноноше" б. *Бирократе*. Сф. II, сх 2 гласи: *Велика*

и мала; сх 4: м. „ваших столова" б. *вашега астала.* Сф. III, сх 1: м. „Протуве што" б. *Бубе штоно.* На крају била још једна строфа:

Кукавице, што вам је
Народ дао злата,
Купујете атове
Да кр'ате врата.
Што вам клетве гамижу
На том лицу бледу,
Шта мислите зашто су
Народи на свету.

Опскурантима (36). Сф. I, сх 3: м. „и снег" б. *снијег.* Сф. IV, сх 3: м. „Приморајте" б. *Пригоните.* Сф. V, сх 2: м. „Кад се хвата чиста" б. *Да промени лице.*

Милостивој Европи (42). Сф. III, сх 4: м. „мрети" б. *мријет.*

Причекајте (45). Сх 5: м. „с душманом се" б. *у тој борби.* Сх 6 гласио је: *Док је робио.*

Да се нешто (69). Сф. IV, сх 2: м. „згрле" б. *сложе.* Сф. V, сх 4: м. „ужасна" б. *чуднога.*

Из живота једнога лава (72). Део II, Сф. III, сх 2: м. „си незахвалан" б. с' *неблагодаран.* На крају су у „Стармалом" били и ови стихови:

Ово није гатка, истина је чиста,
Чито сам је баш из „Сарајевског листа".
Anno sechsundachtzig, *број шесдесет осам*
Што нађох у прози, устиховио сам.

Опомена о Новој години 1888 (75). Сф. VII, сх 3: м. „Маћинска" б. *Маћехска.*

Кува (90). Сх. 13 и 14 гласе у „Змају":

Прије осам годиница
Кад се упаради.

Сх. 18—20 гласе:

Шта с' од мене нада,
Сада ћете истом видет
Како ће да с' влада.

Сх. 37 и 38 гласе:

Не добише одговора,
Само песму луду.

Сх 47: м. „Та" б. *Већ;* сх 49: „верује им" б. *поверова;* сх 55: м. „рекох" б. *велим;* сх 72: м. „Народ оста" б. *Он остаје.* Сх 82 гласио је: *Ону песму луду.*

Парив паде (93). Сф. I, сх 12: м. „огледајте" б. *поиграјте.*

Крв и суве (95). Стр. 97, р. 4 одозго: „својим очев'ма" б. *својих очева;* р. 10 о-г м. „њима" б. *њина.* Стих на стр. 98 р. 5 о-д гласио је: *Од оте ваљда горих и нема.*

Практични савети (129). Сф. II, сх. 12: м. „Тога" б. *Од тог;* сх 15: м. „мржњу" б. *мрзост.* Сф. III, сх 7: м. „дићи" б. *узет;* сх 8: м. „задана" б. *му вера.* Сф. IV, сх 2: м. „орден" б. *части;* сх 4: м. „Пута ти" б. *Па пут ти.* Сф. VI, сх 3: м. „пружа" б. *даје.*

Слога (132). Сф. II, сх 2: м. „мирно спава" б. *цеперлише;* сх 4 гласио је: *Змија роду беѓенише.* Сф. III, сх 3: м. „с бувом дели" б. *шваби жели.* Сф. IV сх 2: м. „пева" б. *снева.* Сф. V, сх 1: м. „ратос" б. *џаба.*

Нешто не баш вешто (135). Сф. XIV, сх 1: м. „гад како се" б. *ѓде се ѓади;* сх 2: м. „ниже" б. *нижу.*

Жеља читаоцу (139). Сф. VI, сх 1: м. „Над стомаком" б. *Више стом'ка.*

Понеари (147). Сф. II, сх 1: м. „леже" б. *леши.*

Предбожићна (148). Између IV и V строфе има у „Стармалом" још једна:

Да нам Божић не ожучи
Какав одзив йунан јада,
Из средишта срйскоѓ нада,
Из срйскоѓа Беоѓрада.

Опорука (149). Сф. XIII, сх. 3 и 4: м. „свак разуме" б. *сви разуму.*

Нојски обичај (155). Сф. IV, сх 1: м. „старих птица" б. *йтица лудих;* сх 3: м. „послушати" б. *йослушат ме.*

Јест (161). У „Певанији" погрешком изостали стихови 7, 6, 3 и 2 одоздо (стр. 162 овог издања). Овде су унесени. У Жижи за 1871 (бр. 4) ова песма има на крају и ове стихове:

А ти чујеш све те коби,
А ти видиш све те спреме,

Не презаш се док је доба,
Не бринеш се док је време.
У звону ти брује слава,
Рипида те очарава,
У свили ти пастир спава,
А школа ти прокисава.

Прича (164). Сф. XV, сх 2: м. „мржња, злоба и гоњење" б. *страшна мржња и гоњење.*

Ода Маковом краљу (181). Сф. VI, сх 1: м. „праведној" б. *правдиној.*

Ода мојој чутури (189). Сф. III, сх 3: м. „спола" б. *пола.*

Билдунг (217). Сф. V, сх 4: м. „а он" б. *он је.*

Потоп (218). Сх 5 на 218 стр. одозго м. „по краснијем цвећу" б. *на красније цвеће;* сх 11 о-г. (стр. 219): м. „потекоше" б. *протекоше;* сх. 13 и 14 о-г (стр. 219): м. „опачина" б. *безбожије.* На истој страни сх 5 одоздо гласио је: *Јер су чуда на земљи голема.* Сх 9 о-д (с. 220): м. „на свашта" б. *свачему;* сх 5 о-д (с. 220); м. „невиђена" б. *и покора.* Последњег стиха на стр. 220 и првог на стр. 221 нема у „Седмици". У сх. 4 о-г (с. 221): м. „дажда откинула" б. *киша не просула;* сх 5 о-г (с. 222): м. „Плови" б. *С њом је.* Сх 8 о-г (с. 222): м. „њиховим" б. *њиним.* Сх 6 о-д (с. 223) м. „врнеш" б. *вратиш.* Сх 2 о-г (с. 224): м. „опоруке" б. *препоруке.* Сх 1 о-г (с. 225): м. „ала" б. *алај.* Сх 9 о-г (с. 225): м:

„народе" б. *породе*. Сх 11 о-г (с. 225): м. „Познадосмо" б. *Познали смо*.

Басна (226). Сф. II, сх 3 гласи: *Код нас тако исто мисле*.

О Змају (242). Сх 1 о-г (с. 243): м. „чила духа" б. *чило момче*. Сх. 14 о-г (с. 244): м. „Целом дому" б. *Целој кући*. Сх 11 о-д (с. 244): м. „утиша се" б. *дође к себи*. Сх 5 о-г (с. 245): м. „Расточише" б. *појеђоше*. Сх 6 о-г (с. 245): м. „змајев" б. *змаја*.

Опет жеље (251). Сф. XII, сх 3: м. „учитељи" б. *тек од сада;* сх 4: м. „отсад имају" б. *учитељи 'маду*. Сф. XIII, сх 1: м. „рајспулфер" б. *белило;* сх 3: м. „само тол'ко" б. *јежегодно*. Сф. XIV, сх 3: м. „старих" б. *сталних*.

Ја и смрт (254). Сф. IV, сх 15: м. „грешна" б. *твоја*. Сф. VI сх. 1: м. „мој Змајане" б. *драги Змаје;* сх 6: м. „Гледнут ми" б. *Погледат;* сх 20: м. „Бесних" б. *Грешних;* сх 22: м. „Како си већ" б. *Као што си*.

Промишљање (261). Сф. VIII, сх 1: м. „што не знају" б. *који не зна;* сф. X, сх 1: м. „су вешти" б. *умеду*.

Јест — ал' жижа (265). Сф. V, сх 16 (стр. 270) гласио је: *Па презају од Мађара*. Сх 22: м. „Господар" б. *А Мађар*.

Слава у Дангубовци (272). Песма је из календара „Панчевца" од 1874 прештампана у „Стар-

малом" (бр. 6 год. 1881). Измене су ове: У „Стармалом" нема 5, 6, 19, 20 стиха, као ни последњих дванаест стихова. Сх. 11 гласио је: *Вина су се точила.* Сх 16: м. „Истурили" б. *Наздравили.* Сх 17: м. „Превалили" б. *Разломили.* Потпис је испод песме: Светозар Атанацковић, Бата, Панчевац.

Нобл момче (276). Сф. IV, сх 2 гласио је: *Каква звања стара жгеба.*

Духовна песма (340). Сф. II, сх 3: м. „то нек знају" б. *нек разуму.*

IV КЊИГА

Неком попи (17). Сх 7 одозго (с. 18) м. „чини" б. *ради;* сх 8 одоздо (с. 18) м. „и" б. *па;* сх 5 о-д (с. 18)м. „у" б. *код.* У последњем стиху (с. 20) м. „то ти[1]) хтедох" б. *то сам хтео.*

Песма о раду (62). Сф. VIII, сх 4: задржан је из првобитног текста израз „Турски народ" м. *Све новине,* као што је у Другој певанији. Такође је додата и последња (16-та) строфа из „Стармалог" која није ушла у Другу певанију. Разлози ће се дати у Напоменама које ће ући у XVI књигу Змајевих „Сабраних дела".

---

[1]) У овом издању штампарска погрешка: „тих" м. *ти.*

Негдашњем пријатељу (96). Ова је песма у „Змају” и Св. д. п. имала још ових шест строфа, којих нема у „Певанији”:

„Просијаци (благо вама) —
Ох, носите благо ово,
Проклет био ко га ј' текō,
Проклет био ко га ј' ковō!"

„Мила децо, буд'те људи,
Буд'те прави и поштени,
Лакша ј' жртва него клетва,
Ох, праштајте јадном мени!

Једанпут се само склизне,
А за грехом грех се ваља;
Грешник мисли себе пере
Кад стотине чисте каља.”

По ђубрету злато трати,
На ђубрету злато стоји,
Нико не сме да се лати,
Свако с' неке клетве боји.

У оку му сузе тају,
Руке дркћу, усне бледе, —
А на пут му деца стају,
Па га жале, — па га гледе...

Ево, Ђ..., друже стари,
Ко што има оно даје,
Од мене ти ова прича,
Ево на је, шарена је —
А дуг живот, за кајање
То Бог има, то Бог даје.

Овде су ових шест строфа додате из Св. д. п., као познијег текста. Он се разликује од текста у „Змају" у овоме: У сф. I, сх 2: м. „благо" б. у Змају: *злато;* сх 3: м. „текô" б. *стекô*. У сф. VI, сх 1: м. „Ђ"... б. *Ђоко;* у сх 5 исте строфе м. „за кајање" б. *„пусто благо."*

Јутутунска народна химна (189). Сф. I, сх 1 и сф. II, сх 2: м. „краља" б. *књаза*. Сф. III, сх. 2 гласио је: *Пригни ухо нашем слабом гласу*. Сх 4: м. „владару" б. *књазу*. Сф. IV, сх 4: м. „краљу" б. *књазу*. Сф. VII, сх 1 и 2 били у обрнутом реду.

Војину (192). Сх 5 одозго (с. 193) м. „огањ" б. *ватра*.

Браћи у Србији (198). Сф. II, сх 4 гласио је: *Онај на папиру*.

Питање (199). Сф. I, сх. 2 и 4 били су у обрнутом реду.

Са скупштине (200). Сф. V, сх 4: м. „масну" б. *сјајну*.

V КЊИГА

Материна мава (10). Код Шевића: сф. II, сх 3 гласи: *Кад га зову у школу.*

У очи Божића (23). Сф. V, сх 4 у „Летопису" м. „од сувог" б. *да је од.*

Како сестра пева кад малог брацу љуља (31). Сф. I, сх 1: м. „молована" б. *исписана;* сх 2: м. „Радована" б. *мог Милана.*

Песма о Максиму (40). Код Ш. Сф. VII, сх 2: м. „Амулет" б. *Амајлија.*

Снешко Белић (67). Сф. I, последњи стих гласи у Ш.: *гле'те га, гле'те га!* У сф. II сх 5: м. „даде" код Ш. б. *дао.* Сх 7 код Ш. гласи: *Те се Снешко Белић звао.* Последњи стих у Ш. гласи: *Па се и распаде.*

На студенцу (74). Сх 10: м. „воде треба" б. у првом тексту: *воде требаш.*

Миш код ловке (79). Сф. I, сх 1: м. „стао" б. код Ш (у изд. 1899): *седô;* сх 2: м. „гл'ао" б. *гледо.* У издање 1930 враћен је првобитни текст.

Куцина кућа (92). Сф. I, сх 2: м. „сопственој" код Ш. б. *рођеној.*

Врабац об зиму (108). Сф. I. После 4-ог стиха била су у „Невену" још два:

Узех штаку па је носим,
Нисам богаљ, али просим.

У овом издању задржан исти текст као у Ш.

Љубичица (113). Сф. II, сх 3: м. „А ја б' хтео" б. код Ш.: *А хтео бих*. Сф. V, сх 1: м. „Насликана" б. *Насликан ј'*; сх 2: м. „Без мириса ј'" б. код Ш. *Без мириса*.

Пура Моца (151). Сх 8 одозго (с. 152): м. „пет" б. у „Невену" *три*. На истој страни сх 3 одоздо м. „бангалоз" код Ш. б. *данīуба* (у изд. 1899), а доцније *данīубник*.

Анка и живина (173). Сф. III, сх 4: м. „Ти си кадар" б. код Ш.: *Та ти можеш*.

Шта се десило Андрији Небригићу (338). Код Ш. нема VIII строфе. (5 и 6 сх на стр. 339).

VI КЊИГА

Час крекетања (42). Сф. III, иза 4-ог стиха било у „Невену": *И йрви ће Невен одīовор ти дати*.

Мала (84). Сф. III, сх 3: м. „Ускличући" б. у „Невену": *Усликујућ'*.

Петлићски послови (94). Сф. III, сх 3: м. „Ти не знају" б. у „Невену": *Не разуму*.

Честитка мале Лилке (161). Сф. I, сх 4: м. „Свуда" б. у „Невену": *Свуīде*.

Добар међу влима (370). Сф. I, сх 1: м. „онај" б. у „Невену": *оно*. Сф. IV; сх 4: м. „Још зазиру" б. у Нев.: *Зазиреду*.

Свети Сава (372). Сф. IV, сх 3: м. „га" б. у Нев.: *их*. Сф. V, сх 2: м. „ка брегу" б: у Нев.: *заливу*.

VII КЊИГА

Мало просјаче (28). Сф. V, сх 3: м. „сиромахе" б. у „Невену": *сиротане*.

Зима и пролеће (44). Сф. III, сх 4: м. „мисли" б. у Нев.: *мишља*.

Дивна звезда (48). Последње стофе нема код Ш.

Први дан пролећа (51). Сф. IV, сх 2: м. „Ено оно" б. код Ш. *Оно мило*.

Црквица Југа Богдана код Љубостиње (102). Сф. II, сх 3: м. „не извида" б. у Нев.: *он не вида*.

Новац (122). Сф. III, сх 4: м. „Тад си нижи" б. код Ш.: *Имаш мање*.

Прекомерност (124). Сф. IV, сх 1 гласи у Нев.: *Да је млеко шкодно*.

Из књиге живота (128). После I строфе биле су у Нев. још и ове две:

Суровост је гадна
И у самог скота,
То је златна речца
Из књиге живота.

Многи су при крају
Свој живот проклели,
Јер имаше труда,
Ал' немаше цели!

Клетва (141). Сх 1: м. „ружних" б. у Нев. *гнусних*.

Помало, помало, па ето ти много (145). Сх 7: м. „Капља по капља" б. у Нев. *Кап по кап.*

Чворак (204). Сх 5 одозго (с. 206) м. „своју" б. у Нев.: *моју*.

Несрећна Кафина (251). Стиха 12 на стр. 260: *Не знам шта да радим* нема у „Невену".

Њеном Императорском Височанству Књегињи Стани (291). Сф. II сх 3: м. „веља" б. *вел'кої.*

Побри Стеви Каћанском (304). Сф. II, сх 7: м. „лити" б. *вити*. Сф. III, сх 5: м. „песничких груди" б. *у певца груди.* Сф. IV, сх 9: м. („и ти је трпиш") б. *што и ти носиш.* У сх. 12 исте строфе у „Седмици" није било речи *тамнује сам.*

Побри Стевану Каћанском (308). Сф. IV, сх 13: м. „Косовскоме" б. *Косовоме*. Сф. V, сх. 13: м. „словом" б. *слов'ма.*

Абукавему (311). Део I. Сф. I, сх 3: м. „не вермам ти" б. *Ја не знам за.* Део II, сф. VI, сх 4: м. „ма не било jóvan gut" б. *што је jóvan, што је gut* Део III, сф. I, сх. 2: м. „ето где на нема" б. *њега овде нема.* II сф. сх 11: м. „увек" б. *и*.

О преношењу костију Људевита Гаја (347). Сф. V, сх 2: м. „вих'ру и олуји" б. *вихору, олуји.* Сф. VIII сх 2 нема у „Стармалом" два *оном*, него само једно.

Тина Јакшићка (351). Сф. IV, сх 4: м. „због тога" б. *за ото.*

Песма на гробу једног скромног Србина (355). Сф. I, сх 2: м. „подубље" б. *у дубоч.*

На гробу човека Александра (372). Сф. III, сх 2: м. „је гледам" б. *гледиш.*

VIII КЊИГА

Крчмарица Лала и горини првијенци (30). После 6-ог стиха одозго (стр. 34) има у „Делу" стих: *Вино пише горини прв'јенци.*

Сотонски посао (58). Претпоследњи стих м. „граче" б. *каже.*

Суве светог Саве (143). После 4-ог стиха одозго (стр. 149) има у „Бранковом колу" стих: *Да учврсти Србу србовање.*

Коме које цвеће (165). Сх 6 одозго м. „засузила" б. *заплакала;* сх 7: м. „Целуноћцу" б. *Целе ноћце;* сх. 11: м. „мирисна селена" б. *плавога поменка;* сх. 16: м. „Селен цвеће" б. *Плав поменак.*

Кобна сумња (169). Сх 3 одозго: м. „Дејанова" б. *у Дејана;* сх 10 одоздо (с. 171): м. „биће" б. *паште.* Сх 5 одоздо (с. 171): м. „никад" б. *више.*

Будалина Тале пред царем (173). Сх 7 одоздо (с. 174): м. „зури" б. *гледа;* сх 4 одоздо (с. 174) м. „Дану" б. *А да.*

Пјесма без краја (179). Сх 6 одозго: м. „отпјеват" б. *попјеват.* Сх 3 одозго (с. 180) гласи у „Бранковом колу": *Небеско ти никад не гињаше.* На истој страни: сх 10 одоздо: м. „погибија" б. *пропастија;* сх. 5 и 6 о-д: м. „пјевам" б. *пјевах;* сх 4 о-д м. „нису... него" б. *ил' су... или;* сх 3 гласи у „Бранковом колу": *Са невјере што ј' и данас жива.* Сх 2 о-д: м. „теже" б. *горе.* У последњем стиху м. „То је пјесма која" б. *Ево пјесме којој.*

Дерли берли бан (194). У „Делу" свуда м. „берли" б. *верли.* А последњи стих понавља се.

Делија девојка (204). Сх 11 одозго м. „Кад год" б. у „Даници" и Пев.: *Где год;* сх 6 одоздо: м. „димискију" у „Даници" б. *крвопију* а у Пев. *димишћију.* Стиха 25 одоздо нема ни у „Даници" ни у Пев. Песма је била у источном дијалекту.

Сјећам с' мука (250). Сф. II, сх 4: „успомене" б. *те помене.* Сф. VIII, сх 5: м. „Не смиј ми се" б. *Опрости ми.*

Српски језик (256). Сф. V, сх 1 гласи у „Србобрану" и „Босанској вили": *Српски језик, рајски језик.*

IX КЊИГА

ПРОБЕ ПЕРА, I ДЕО

I **Песник** (9). Сх 5 гласио је: *И Боī му је зато*. Иза сх. 6 б. *И кад му īа дао*. Сх 7: м. „Ев' ово" б. *Овако*.

XIII **Комарци и влада** (14). Сх 4: м. „онима" б. *људима*. У сх. 5 реч „оног" није била у „Стармалом."

XVI **Љубав, вера, над** (15). Сх 1: м. „вам имам" б. *имадем;* сх 4: м. „пијем" б. *и то*.

XVIII **Физиолошки процес** (16). Сх 7: м. „вода сваколика" б. *цела вода*.

XIX **Где је истина** (16). Сх 7: м. „налази" б. *виђа*.

XXII **Равне жртве** (17). Сх 3: свезе „А" није било у „Стармалом."

XXIV **Под** (18). Сх 3: м. „стечајем" б. *конкурсом*.

XXVIII **Страх од смрти** (20). Сх 1: м. „Страх од смрти — болест дуга" б. *Страх је болест īадна, дуга;* сх 3: м. „гадна" б. *срамна;* сх 5: м. „тај, реци!" б. *од страха*.

XXX **Братимство** (20). Сх 10: м. „тако" б. *није*.

XXXVII **Из ништа — нешто** (24). Сф. I, сх 3: м. „су" б. *је;* сх 4: м. „пробе" б. *ūроба*:

XLIII **И живот је школа** (27). Сф. I, сх 2: м. „врло” б. *здраво*.

XLIX **Ипак нам је поњатно** (29). Код друге строфе била је у „Стармалом” звездица а испод ње стихови:

То су били идоли,
Читали смо, знамо.
А данас су и гори
Којима с' клањамо. (Слагач).

L **Педесета** (30). Сф. III, сх 2: м. „му се” б. *с' себи*. Сф. V, сх 2: м. „шепртља“ б. *самоук*.

LII **Још је теча ђаволан** (31). Била је у „Стармалом” још једна строфа:

Ово није никаква
Пакосна нотица,
Већ доказ да теча
Има јоште вица.

LIV **Ново перо** (32). Сф. I, сх 1: м. „дивотно” б. *охо(!)тно*. Сф. II, сх 4: м. „клизи“ б. *лети*. Сф. IV, сх 1: м. „Здружујеш” б. *прибираш*. Сф. VI, сх 1: м. „погрешиш” б. *пофалиш*.

LVI **Некоме** (34). Сх 3: м. „А” б. *Неко*.

LVII **Адвокат Сима** (34). Сф. I, сх 3: м. „Ал' он“ б. *Само*.

LVIII **Неколико савета** (35). Сх 15 гласио је: *Љуби ситну децу*.

Нови Самсонима (37). Сф. IV, сх 1: м. „Не питам те” б. *Не питамо*.

LXIII **О лудости** (38). У последњем стиху м. „бар” б. *ӣак.*

LXIV **Meminise juvabit** (38). Сх 4: м. „Мислим на” б. *Сећам се;* сх 6 и 10 м. „Мислим на“ б. *Сетим се;* сх 8: м. „Мислим на” б. *Питам за.*

LXVII **О ђаволу и миру** (40). Сф. II, сх 2: м. „да” б. *даде;* сх 4: м. „зна“ б. *знаде.*

LXVIII **Начело једнога попе** (40). Сф. I, сх 2: м. „нашег” б. *своīа.*

LXX **Прави филовоф** (41). Сф. II, сх 1: м. „ђак-филозоф” б. *Витомир;* сх 3: м. „то ј‘ — вели — наука” б. *је философија;* сх 4: м. „врло“ б. *здраво.*

LXXI **Зар није тако** (41). Сф. I, сх 3: м. „ето, прича” б. *тако вели.* Сф. II, сх 1: м. „није било лепо” б. *није леӣо.*

LXXIV **Није могло бити друкчије** (43). Сф. II, сх 3: м. „је у свет” б. *ј’ у Паланку.*

LXXV **На балу** (43). Сх 4: м. „Пријашина” *б. Пријатеља.*

LXXV **Проширење штемпларине** (44). Сф. I, сх 5: м. „Гледао бих” б. *Ја бих ӣрво;* сх 6: м. „Да с’ прошири” *б. Проширио.* Сф. II, сх 1: м. „одмах” б. *таки;* сх 3: м. пише[1]) б. *збори.* Иза сх. 3 (II сф.) било: у „Стармалом”. *Ил‘ истину ӣише.*

---

[1]) У овом издању место „пише“ погрешно стоји *каже.*

LXIX **Шала и бокал** (46). У последњем стиху м. „залива"' б. *залије*.

LXXXII **Исповест** (47). Сф. II, сх 1: м. „Али крчмар има" б. Ал' крчмар присваја.

LXXXVI **Кубура с пером** (50). Иза наслова била ова строфа:

Ко обећа много,
Томе јао, јао!
— Хвала Богу нисам
Ништа обећао.

Сф. I, сх 1 гласио је: *Ја бих нешто хтео*.

LXXXVII **Утеха** (51). Сф. II, сх 4: м. „пао" б. *спао*.

LXXXVIII **Пријатељу који би се женио па ме пита за савет** (51). Сф. II, сх 3: м. „слепа" б. *слепица*.

CIII **Питомо, ал' није практично** (61). Ова песма штампана је у истом броју „Стармалог" у две скоро једнаке варијанте. У I варијанти, сф. III, сх 3: м. „Натерај" б. *Завитлај* и у сх 4: м. „покаже" б. *окрене*.

CXII **Равна питања без икакве везе** (66). Сф. I, сх 2: м. „Удовице, удовице" б. *Удовицо, сиротицо*. Сф. II, сх 1: м. „откад" б. *што не*. Сф. III, сх 1: м. „Ко за тебе мари" б. *Пошто су ти дари;* сх 2: м. „Ој слободо, ој слободо, куда ћеш са" б. *Угурсузи, угурсузи, где су вам*. Сф. IV, сх 1: м.

„Ој судијо, ој судијо, зар је бело" б. *Калуђери, калуђери, што волите.*

CXV **Песма једног младића** (67). Сф. I, сх 4: м. „така ђуд" б. *пуна груд*. У VIII сф., сх 1 у „Другој певанији" б. Н—Д а у „Стармалом" Наше доба[1]). Сф. IX није било у „Стармалом". Место ње стоје ове две:

Кад се друштво раскалаши,
Ја наздравим брудер-Јаши,
Растрезне се одмах сви —
Јоицакат — иди — ди!

Лепо могу спават ноћу,
Могу устат кад год хоћу,
Имам добра апетита,
Према томе и кредита.

Строфе XI и прва два стиха XII строфе нема у „Стармалом". Место њих има:

Ето, ком је до тог стало,
Лудорија мојих мало,
Све до зоре збројô не би,
Зато велим иш и теби.

CXXII **Si duo faciunt idem** (72). Сф. III, сх 1: м. „редуша кува" б. *кува куварка*. Сф. IV, сх 3: м. „те брани адвокат" б. *то адвокат чини;* сх 4: м. „зацело ј'" б. *здраво је*. Сф. VI' сх 1: м. „Ержа" б. *Роза;* сх 3: м. „Милица" б. *Милка.*

---

[1]) У ово издање штамп. погрешком м. „Наше" ушло је *Ново.*

CXXVI **Шаљивчина добошар** (74). Сх 9: м. „палата" б. *слобода;* сх 10: м. „песника" б. *йсеника;* сх 17: м. „савест" б. *душа;* сх 18: м. „Издајице" б. *Јотовића.* Претпоследњи стих гласи у Стармалом: *Али му се створи.*

CXXVII **Реч и слика** (75). Сф. II, сх 1: м. „смисо̄" б. *смисао се.*

CXXXIII **Ја ћу служит Богу** (78). Сф. II, сх 1: м. „Још пре" б. *Рађе.*

CXXXV **Течност** (79). Сф. I, сх 4: м. „појмим" б. *йоњам.* Сф. II, сх 3: м. „чим" б. *кад:*

CXXXVIII **Објашњење** (80). Сф. I, сх 3: м. „зато је прего̄" б. *и зато одо̂.* Сф. III, сх 1: м. „И комшија" б. *Елем кона.*

CXLIV **Данашњи малер** (83). Сф. I, сх. 3 и 4 гласе у „Стармалом":

И љуљашку себи йраве
Од косе ми йлаве.

CXLV **Је ли тако** (84). Сф. II, сх 2: м. „Славна дјела" б. *Велеумност.*

CLII **У екстави** (87). Сф. III, место сх. 3 и 4 има у „Стармалом":

Па зар ово није йоезија у йрози.

CLVIII **Из књиге (туђег) искуства** (90). Сф. V, сх 3: м. „уда" б. *удоми.*

CLXIX **Из ноћног дневника једног благо дејанца** (98). Сф. II, сх 4 гласи у „Стармалом": *Још сам већма оїладнио.*

CLXXIV **Романцуљак** (100). Сф. IV, сх 3: м. „због тога” б. *за ото.*

CLXXV **Не даде ми се** (101). Сф. I, сх 3: м. „љубозарно” б. *љубословно.*

CLXXVI **Кад се Јевреј помађари** (101). Сх 1: м. Јевреј б. *Чивут.*

CLXXVII **После кише — (ал' није јапунџе)** (101). Сф. II, сх 1: м. „Врло” б. *Здраво.* Иза те строфе била и ова:

Убрзај кораке,
Потегни, повуци —
Ал' су ипак прокисле
Песме ми у руци.

Последња два стиха гласе у „Стармалом”:

П' онда смо се подуго
Ћутећи смејали.

CLXXXVIII **Блажени** (107). Сх 3: м. „врло” б. *здраво.*

CXCIX **Ускличак** (112). Сх 4 гласи у „Стармалом”: *Да правима будем прав.*

CCXI **Кад би с' нешто могло** (117). Сф. II, сх 3: м. „би” б. *би с';* сх 4: м. „Продавали“ б. *Продавао.*

CCXIII **У похвалу женске стране** (118). Сф. III, сх 3: м. „Пример” б. *Мустра.*

CCXVIII **Има још добрих људи на свету** (121). Сф. I, сх 4: м. „врло” б. *здраво.*

CCXX **Добричина** (122). Сф. III, сх 1: м. „сушта" б. *ј' сушта.*

CCXXIII **Из брачних живота** Сх. 7 и 8: м. „Санду" и „Санда" б. *Цанду* и *Цанда.*

CCXXX **Опроштај с читаоцима** (129). На крају била у „Стармалом" и ова строфа:

Ал' немојте само
Захваљиват мени,
Захвалите више
Мојој драгој жени.

ПРОБЕ ПЕРА, II ДЕО

II **Кума-Тинин нос** (131). Сф. II, сх 1: м. „назват" б. *рећ.*

IV **Две сестре** (132). Сф. I, сх 1: м. „две сестре" б. *до две сестре.*

V **Из мојега сећања** (132). Сх 3: м. „јео" б. *пио;* сх 4: м. „пио" б. *јео.* (

VI **Нобл-бал** (133). Сф. IV, сх 1: м. „здраво" у Другој певанији б. *врло.*

VII **Трагична истина** (133). Сф. IV, сх 2: м. „све наткрили" б. *сада прва.* Сх. 3 и 4 исте строфе гласе у „Стармалом":

Што га мучи, што га кињи
И превија као црва.

Сф. V, сх 1: м. „гризем" б. *гризе;* сх 3: м. „ми" б. *му.*

VIII **Спомен из ђачког живота** (134). Сф. I, сх 4: м. „некога” б. *господар*. Сф. IV, сх 4: м. „рече” б. *викну*.

IX **Спаљивање или сахрањивање** (135). Претпоследњи стих: м. „боље свиди” б. *чини боље*.

XII **Вероватна сумња** (136). Сф. II, сх 3: м. „вели” б. *вичу*.

XIV **Пузологично посматрање** (138) Сф. IV, сх 1: м. „шире” б. *бече*.

XVII **Праоцу Нoју** (141). Сх 1 има само једанпут реч *Ноје*.[1])

XIX **Тика-так и така-тик** (141) Сф. III, сх 4: м. „то” б. *нек*. Сф. IV, сх. 2 м: „Боже мој!“ б. *А ја блед;* сх 3: м. „био” б. *осто;* сх 4: м: „Пркос твој” б. *као лед*.

XX **Два намастирска кључа** (142). У поднасловима нема у „Стармалом” речи *кључи*. Сф. II, сх 3 гласи у „Стармалом”: *У руци кључара поваздан се гањам*. Сх 4: м. „с’ окрећем“ б. *се ваљам*.

XXV **Зар није тако** (145). Сф. I, сх. 1 и 2 гласе у Стармалом:

Ко природу простудира
И законе вечне њене.

---

[1]) Сф. IV, сх 2 у овом издању штампарском грешком уместо до *народне* среће штампано „до највеће среће.“

Сф. III, сх 2: м. „врло” б. *здраво;* сх 3: м: „шан'о“ б. *звиз'но;* сх 4: м. „одмах“ б. *таки.*

XXVI **Не буди му подрук** (145) Сх 4; м. „одмах“ б. *ѿаки.*

XXVIII **Пегав** (146). Сф. II, сх 4: м. „врло” б. *здраво.* Сф. III, сх 2: м. „Сотончић” б. *Ђаволчић;* сх 3: м. „узбурка” б. *задахне.* Сф. IV, сх 3: м. „сети се” б. *добро зна.*

XXIX **Један корак само** (147). Сф. II, сх. 1: м. „баш силан” б. *највећи.*

XXXIII **Dictum factum** (148). Сф. I, сх. 3: речи *љутит* нема у „Стармалом”, као ни речи у 7 стиху: *„Му их”.* Сф. III, сх 1: м. „;Аца весо̄“ б. *Тада оӣет Аца;* сх 2: м. „на што” б. *шта ће;* сх. 6 и 7 нема у „Стармалом.”

ИМЕНОЛОШКЕ СИТНИЦЕ, II ДЕО

Поједине песме гласе у „Стармалом”:

XX (178 стр.).

Тешко оном Сави,
Коїа ӣрекор вија,
Те му дошаӣтава
Да се не савија.

XXXLI (181)

Оӣасно је име Паја,
Ил' велик ил' мали,
Јер ако їа не чувате,
Врло с' лако **пали.**

XLV (183)

Кад видимо Кају,
Просити је смемо,
Ал' нас опомиње
Да с' не покајемо.

LIII (185)

Ја Ксантипи Сократовој
Не смем дати штип,
Оно „Ксан" се изгубило,
Ал' је остô тип.

LXII (187)

Што се тиче Лудовика,
Без доказа знате мога,
Код нас нема лудо — вика —
Бар имена нема тога.

LXIII (187)

Иза сх 3: има сх 4: *И кâ ботаничар.*

LXIV (188)

Сх 4: м. „чисто српски" б. *конзеквентно.*

LXVIII

Трива, то је мазно,
Тривун, то је стално,
Ал' обоје може
Бити **Триви***јално.*

СТРИЖИЦЕ

XXX песма (205). Сх 1: м. „му је" б. *њеīов;* сх 2: м. „заштита" б. *заштита ј'.*

НАТПИСИ И СИТНИЦЕ

Очајник Гога (221). Сх 3: м. „полаже" б. *меће он.*

Практични бесрамник (225). Сх 3: м. „што" б. *јер.*

Адвокат Божа (227). Сх. 1 и 2 гласе у „Стармалом":

Познавô сам још кô дете
Адвоката Божу.

Виц (227). Сх 2: м. „Начинио" б. *Наūравио.*

То се вове жена (230). Сх 1: м. „Тину" б. *Тинку.*

Песник Велимир (243). У првобитном тексту м. „Велимир" б. *Светомир.*

Досетљив у невољи (250). Сх 5: м. „нечем придосети" б. *онда сети.*

Једно хтео, а друго испало (250). Сх 4: м. „много" б. *често.*

Неким судијама (252). У „Стармалом" ова песма гласи:

НЕКИМ АДВОКАТИМА

Ви учите пра́во,
Ал' акценат, то је ђаво
Зато и не знате
Кад треба, шта ј' пра̏во.

МАЛЕ КРУПНИЦИЈЕ ИЛИ КРУПНЕ МАЛИЦИЈЕ

Господину Т. (256). Сх 3: м. „што" б. *зашт'*.

На гробу доктора Исака (269). Сх 4: м. „походи" б. *посети.*

То је баш чудновато (303). Сх 1: м. „чудно" б. *чудо.*

Врло важно питање (305). Сф. I, сх 4: м. „по" б. *прем.* Сф. II гласи у „Стармалом":

А рец'те ми, мудри људи,
А тако вам Божја вера,
Шта да радим ја сиромак,
Који немам ни губера?

Владар и удворица (307). Сф. II, сх 1: м. „брзо" б. *брго.* Сф. III, сх 1: м. „зачинио" б. *два-три пута.*

Под чергом (310). Сф. II, сх 3: м. „у сну крадеш" б. *крађу сниваш.*

Хоћете л' да знате (316). Сф. II, сх 1: м. „прије" б. *осим.*

Хука, треска (378). Сф. II, сх 4: м. „Теши себе" б. *Он се теши.*

X КЊИГА

Шаран (43). Има неке разлике између првобитног текста и онога што је у Певанији[1]). Стр. 43: 6 ред *одоздо* м. „нисам се" б. *још се нисам;* р. 2 о-д није било речи *ни,* р. 1 о-д. м. „Савка" б. *Само.* Стр. 44: р. 1 одозго: м. „се могло издржати" б. *издржао;* р. 10 о-г м. „испит" б. *егзамен,* р. 13—14 о-г. м. „није имала" б. *нема;* у р. 15 није било речи: *„још";* р. 19 м. „врту" б. *башти;* р. 21 м. „у свом врту" б. *из своје баште;* у р. 27 није било речи: *„узнемирен";* р. 28 после речи „тарабе" б. *немиран.* Стр. 45: р. 3 м. „неки" б. *један;* р. 5 м. „нагне" б. *нагла;* у р. 6 није било речи: *„једнако";* р. 7 м. „страшљиво" б. *са страхом;* у р. 21 није било речи: *„Па";* у р. 21—22 није било речи: *„не оклевај".* Стр. 46: р. 3 м. „усвојите" б. *примите,* а није било речи: *„се то ради";* последњи ред: м. „затећи" б. *наћи.* Стр. 47 р. 13 м. „Пун је Сомбор" б. *Што год има;* м. „али" б. *то;* р. 20—21 м. „сам видео да није" б. *није била;* у р. 22 није било речи *„ли";* р. 24 м. „баба" б. *отац;* р. 26 м. „опет друкчије" б. *ми.* Стр. 48 у р. 2 није било речи: *„се";* р. 5 иза речи „шта" б. *ћу;* р. 8 м. „подједнако" б. *једнако;* р. 9—10 м. „Ал' кад сам после" б. *Док нисам;* р. 14 м. „а да шта ћеш кад си без новаца"

---

[1]) У садржају X књ. (стр. 464) изостало је и за комедију „Шаран" и за приповетку „Видосава Бранковић" да су штампане и у *Певанији* 1882.

б. *јер новац баба не шаље;* р. 21 иза речи „само” б. *знаш.* Стр. 49: р. 8 м. „свој врт” б. *своју башту;* р. 10 м. „твој врт” б. *твоју башту;* р. 20 м. „дуга“ б. *велика.* Стр. 52: р. 16 м. „ето” б. *ево.* Стр: 55 р. 1 м. „Савкин врт” б. *Савкину башту;* р. 2 м. „врт” б. *башту.* Стр. 56: р. 13 м. „својом“ б. *мојом.* Стр. 57 р. 4 испред речи „ту” б. *имам;* у р. 7 није било речи: *„ђа”;* р. 16—17 м. „тако да не би Панта чуо” б. *ал‘ опет као да се не чује.* Стр. 58: р. 22 иза речи „ћемо” б. *овог.* Стр. 59: р. 9 испред речи „хоће” б. *Ал‘.* Стр. 60: р. 16 м. „копају” б. *режу.* Стр. 67: р. 3 испред речи „мени” б. *ту.* Стр. 68: р. 7 м. „черевићкој“ б. *футошкој.* Стр. 69: р. 9 испред речи „Ху” б. *Ја у грозници!* Стр. 70: р. 16 м. „ће” б. *ма.* Стр. 73: р. 14 м. „Ето” б. *Ево.* Стр. 74: р. 4—7 м. „мирна невестица, што мислиш да не зна ни две унакрст речи, — испод те мире три ђавола вире” б. *крвница како је млада;* последњи р.: није било речи „Е па”.[1])

Видосаве Бранковић (стр. 99) р. 9 *одозго* м. „Фрушку” б. *Врушку;* р. 18 исто. Стр. 100: р. 1 м. „Фрушка” б. *Врушка;* р. 6 м. „манастира“ б. *намастира.* Стр. 101, р. 20—21 м. „да се Богу помоли” б. *Богу се помолити;* иза р. 26 било у

---

[1]) Сви су редови рачунати *одозго*, а само за 43 стр. *одоздо.* У „Видосави Бранковић“ све је рачунато *одозго.*

Пев. *Урош Бранковић сам се своје крви стидео и ḡнушао.* Стр. 104: р. 25 м. „него" б. *но.* Стр. 106: р. 9 м. „врућица" б. *врућа ḡрозница;* р. 10 м. „вајала" б. *и вајала;* р. 25 иза речи „станка немам", б. још и: *мира немам.* Стр. 107: р. 14 м. „својим" б. *мојим.* Стр. 108: р. 23 м. „порекло" б. *ūокољење;* р. 26 м. „своје" б. *моје.* Стр. 109: р. 1 м. „да" б. *нека;* р. 3, иза речи „спасење" б. још и: *своје;* р. 14 м. „слику" б. *салик.* Стр. 110: р. 25 м. „своја" б. *моја;* р. 26 м. „своју" б. *моју.* Стр. 112: иза р. 5 б. додато: *Гледао ју је и очима и срцем и душом. Тако ḡледајући видео је и дивну леūоту земску и ūотајну красоту небеску. Гвоздена ḡа нека сила њој ūривуче — и врео ūољубац ūаде на врело чело болне девојке.* Р. 12 м. „се" б. *се и.* Стр. 113: р. 15 м. Фрушку б. *Врушку.* Стр. 117: р. 4 м. „се" б. *се и.*

У подоста реченица био је ред речи друкчији. Глагол је обично стављан на крај. Нису бележене и те разлике. Овде се наводи само неколико примера. Место „одговора уздисајима" б. *уздисајима одḡовара;* м. „да ми избавиш мезимицу" б. *да ми мезимицу избавиш;* м. „погледао у очи" б. *у очи ūоḡледао* и т. д. Код сложеног глаголског облика помоћни глагол био је у првом тексту стављан на крај. Место „није говорио" било *ḡоворио није;* м. „није могао ни видети" б. *ни видети није моḡао;* м. „не би поцрнео" б. *ūоцрнео не би.*

* * *

Видосава Бранковићева издата је 1882 у засебној књижици, према тексту из *Певаније*. Постоји само ова разлика. Реч „тлапња" из Певаније у II од. стр. 106 овог издања, ред 14 одозго у књижици замењена је са *патња*. Речи из *Певаније* „Видосава се тужно осмехнула" (стр. 112, ред 5 одозго) нема у књижици.

Скраћенице

Vij. = Vienac zabavi i pouci
Јав. = Јавор, лист за забаву и науку
Кал. = Календар
Коло = Коло, књижевни и научни лист.
Лет. = Летопис Матице српске
Ор. = Орао
Радв. = Радован, песме и приче за децу
Рук. = Рукопис
Срб-б. = Србобран, орган Српске самосталне странке

Садржај

ДОДАТАК:

---

[1] и [2] Иако није означено да су ове две приче прераде, опет се с погледом на друге Змајеве прозне радове ове врсте у књигама за децу може закључити да су *прерада* из стране књижевности.

Садржај

(по азбучном реду)

Напомене

У овој књизи завршено је штампање Змајевих песничких радова за које се поуздано знало или се могло с много вероватноће закључити да су његови. О начелима којих се приређивач држао у приређивању Змајевих **Сабраних дела** биће говора у XVI (последњој) књизи. У њу ће ући:

1) Расправа о животу и раду Змаја Јована Јовановића.

2) Напомене Змајеве о појединим песмама.

3) Напомене појединих уредништава.

4) Објашњење о овом издању и напомене приређивачеве.

5) Подаци о личностима које се помињу у песмама.

6) Белешке о догађајима о којима је Змај певао.

7) Разлике текстова у преводима.

8) Речник туђинских, старинских и покрајинских мање познатих речи и реченица.

9) Исправке штампарских и коректорских погрешака које нису исправљене у »Напоменама« ранијих свезака, и

10) Ако остане још простора унеће се и неке песме за које се може веровати да су Змајеве.

Да се сав овај посао уради како ваља, потребно је повише времена. Зато не треба очекивати ову последњу књигу пре јесени.